

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΜΣ: ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ, ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: κ. ΟΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΑ Κ. ΠΑΛΛΗΚΑΡΗ
ΒΟΛΟΣ 2011

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΜΣ: ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ, ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: κ. ΟΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΑ Κ. ΠΑΛΛΗΚΑΡΗ

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η περιγραφή και ανάλυση της σχέσης μεταξύ της βιοποικιλότητας και του αισθήματος ευθύνης για την προστασία της, το οποίο και οδηγεί σε νομικούς και ηθικούς κανόνες. Πρόκειται για μια βιβλιογραφική έρευνα του θέματος με καταγραφή της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των θεωριών που έχουν διατυπωθεί μέχρι σήμερα σχετικά με το ζήτημα. Στο πρώτο μέρος αναλύεται η έννοια της βιοποικιλότητας και η σημασία της διατήρησής της για την αειφορική ανάπτυξη του περιβάλλοντος. Στο δεύτερο μέρος περιγράφεται η νομική προστασία της βιοποικιλότητας, η οποία περιλαμβάνει τα νομοθετήματα που έχουν θεσπιστεί με σκοπό τη διατήρηση της ποικιλίας των ειδών στον πλανήτη σε διεθνές, κοινοτικό και εθνικό επίπεδο. Στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ βιοποικιλότητας και ηθικής, αναλύοντας με λεπτομέρεια τις κυριότερες θεωρίες περιβαλλοντικής ηθικής. Τέλος, στο τέταρτο μέρος παρατίθενται τα συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της νομικής και ηθικής προστασίας της βιοποικιλότητας.

Λέξεις – κλειδιά: βιοποικιλότητα, περιβαλλοντική ηθική, νομική προστασία βιοποικιλότητας, αειφορική ανάπτυξη

Abstract

The purpose of this study is to describe and analyze the relationship between biodiversity and sense of responsibility we have in order to protect biodiversity, which leads to legal and ethical rules. This is a literature survey of the subject by recording the current literature and the theories that have been formulated until today on the issue. The first part discusses the concept of biodiversity and the importance of biodiversity's conservation for sustainable environmental development. The second part describes the legal protection of biodiversity, which includes the legislations adopted in order to maintain biodiversity in the world at international, EU and national level. The third part shows the relationship between biodiversity and ethics, analyzing in detail the main theories of environmental ethics. Finally, the fourth part presents the conclusions about the effectiveness of the legal and moral protection of biodiversity.

Keywords: biodiversity, environmental ethics, legal protection of biodiversity, sustainable development

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	1
Abstract.....	1
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	2
Ευχαριστίες.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΟΡΙΣΜΟΣ, ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....	10
<u>1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....</u>	<u>10</u>
<u>1.2. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....</u>	<u>11</u>
<u>1.3. ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....</u>	<u>13</u>
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ, Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	16
<u>2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....</u>	<u>16</u>
<u>2.2. Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....</u>	<u>18</u>
<i>2.2.1. Η ΧΛΩΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....</i>	<i>19</i>
<i>2.2.2. Η ΠΑΝΙΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....</i>	<i>20</i>
<i>2.2.3. ΟΙ ΟΙΚΟΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....</i>	<i>22</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....	23
<u>3.1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....</u>	<u>23</u>
<i>3.1.1. ΑΜΕΣΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ.....</i>	<i>24</i>
<i>3.1.2. ΕΜΜΕΣΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ.....</i>	<i>24</i>
<i>3.1.3. ΜΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ.....</i>	<i>25</i>
<u>3.2. ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....</u>	<u>26</u>

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	30
4.1. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΡΑΜΣΑΡ</u>	31
4.2. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ</u> <u>ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</u>	32
4.3. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΩΝ</u> <u>ΜΕ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΕΙΔΩΝ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΔΑΣ (CITES)</u>	33
4.4. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΟΝΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ</u> <u>ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ ΤΩΝ ΑΓΡΙΩΝ ΖΩΩΝ</u>	34
4.5. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ</u> <u>ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ</u>	35
4.6. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ</u>	36
4.7. <u>ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΚΑΡΘΑΓΕΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΑΣΦΑΛΕΙΑ</u>	37
4.8. <u>ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΑΡΚΕΛΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ</u> <u>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ</u>	38
4.9. <u>ΑΛΛΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ</u>	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ	
ΣΕ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	40
5.1. <u>Η ΟΔΗΓΙΑ 79/409/ΕΕΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ</u>	41
5.2. <u>Η ΟΔΗΓΙΑ 92/43/ΕΟΚ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ</u> <u>ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΔΑΣ</u>	42
5.3. <u>Η ΟΔΗΓΙΑ ΠΛΑΙΣΙΟ 2000/60/ΕΚ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΡΑ</u>	43
5.4. <u>Η ΟΔΗΓΙΑ 2001/42 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ</u> <u>ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ</u>	45
5.5. <u>Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1967/2006 ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ</u> <u>ΤΩΝ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΘΑΛΑΣΣΑ</u>	45
5.6. <u>ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ</u>	46
5.7. <u>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ</u>	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ	
ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	50
6.1. <u>ΤΟ ΑΡΘΡΟ 24 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ</u>	50
6.2. <u>ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ</u> <u>ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ</u>	51
6.3. <u>ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ</u>	55

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ – ΗΘΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.....	57
<u>7.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ</u>	
<u>ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ.....</u>	57
<u>7.2. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΓΕΝΕΩΝ.....</u>	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 - ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΗΘΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....	62
<u>8.1. ΧΡΗΣΙΜΟΘΗΡΙΑ Ή ΩΦΕΛΙΜΙΣΜΟΣ (UTILITARIANISM).....</u>	62
<u>8.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....</u>	62
<u>8.3. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ (CONTRACTUALISM).....</u>	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 - ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ	
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ.....	65
<u>9.1. Η ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.....</u>	65
<i>9.1.1. Ο ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ.....</i>	67
<u>9.2. Η ΟΙΚΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.....</u>	67
<i>9.2.1. ΟΙ ΑΤΟΜΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....</i>	68
<i>9.2.1.1. Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΦΥΣΗ.....</i>	68
<i>9.2.1.2. Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ.....</i>	69
<i>9.2.1.3. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΖΩΩΝ.....</i>	71
<i>9.2.2. ΟΙ ΟΛΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....</i>	71
<i>9.2.2.1. Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΓΗΣ.....</i>	71
<i>9.2.2.2. Η ΒΑΘΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ.....</i>	73
<i>9.2.2.3. Η ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΕΡΙΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ.....</i>	75
<i>9.2.2.4. Ο ΟΙΚΟΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ.....</i>	77
<i>9.2.2.5. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ.....</i>	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 – ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ	
ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 - Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ	
ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	85
<u>11.1. Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ.....</u>	85
<u>11.2. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ.....</u>	87

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12 – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.....90

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....95

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Επίπεδα της βιοποικιλότητας και τα συστατικά που τη συγκροτούν.....12

Πίνακας 2: Γεωλογικοί αιώνες και περίοδοι και τα σημαντικότερα γεγονότα
που συνέβησαν σε αυτούς.....17

Πίνακας 3: Είδη ζώων των Παραρτημάτων II, IV και V της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.....21

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Κατάσταση διατήρησης ειδών ζώων Κοινοτικού ενδιαφέροντος.....21

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Η διαδικασία εξέλιξης σε ηθικό επίπεδο.....58

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος 'Χωρική Ανάλυση και Διαχείριση Περιβάλλοντος' του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όσους συνέβαλαν στη εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτη από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής εργασίας, Καθηγήτρια Όλγα Χριστοπούλου για την καθοδήγηση και πολύτιμη συμβολή της στην πραγματοποίηση της παρούσας εργασίας.

Τις ευχαριστίες μου εκφράζω και στους καθηγητές Αθανάσιο Κούγκολο και Αθανάσιο Σφουγγάρη που δέχτηκαν να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης της μεταπτυχιακής εργασίας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου Κωνσταντίνο και Ελένη, καθώς και την αδερφή μου Βασιλική, οι οποίοι όχι μόνο πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας αλλά με συμβούλευαν και με καθοδηγούσαν σε κάθε στάδιο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τον όρο βιοποικιλότητα εννοούμε τον αριθμό, την ποικιλία και την ποικιλομορφία των ζωντανών οργανισμών. Εννοούμε επίσης, την ποικιλία μεταξύ των ειδών και μεταξύ των οικοσυστημάτων καθώς και τον τρόπο λειτουργίας και εξέλιξής τους.

Είναι πλέον σαφές ότι η προστασία των ειδών χλωρίδας και πανίδας καθώς και των οικοσυστημάτων τους, είναι πολύ σημαντική για την αειφορική ανάπτυξη του περιβάλλοντος, καθώς αποτελεί επένδυση για το μέλλον της ζωής του πλανήτη. Τα υγιή οικοσυστήματα αποδίδουν οφέλη, τα οποία αποτελούν τη βάση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ευμάρειας του ανθρώπου. Αντίθετα, η απώλεια της βιοποικιλότητας υποβαθμίζει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παρέχουν τα οικοσυστήματα, όπως η παραγωγή τροφής, φαρμάκων και καυσίμων, η ρύθμιση της ποιότητας και ποσότητας των υδάτων, η ρύθμιση του κλίματος, η διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους, ο οικοτουρισμός και η υπαίθρια αναψυχή.

Γνωρίζοντας, λοιπόν, το αντίκτυπο που έχει η ανθρώπινη ανάπτυξη στο περιβάλλον δημιουργείται η αίσθηση ευθύνης στον άνθρωπο για τη νομική και ηθική προστασία της βιοποικιλότητας, με αποκορύφωμα την κήρυξη, από τον ΟΗΕ, του 2010 ως Διεθνές Έτος Βιοποικιλότητας, με στόχο τον επαναπροσανατολισμό της παγκόσμιας κοινότητας προς τη διαφύλαξη του πλούτου της ζωής στον πλανήτη.

Ήδη από τη δεκαετία του 1970 έχουν ξεκινήσει προσπάθειες για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσω της θέσπισης μιας σειράς διεθνών και κοινοτικών νομοθετημάτων, τα οποία έχουν υιοθετηθεί από την Ελλάδα. Τα νομοθετήματα αυτά (διεθνείς συμβάσεις και οδηγίες) αφορούν κυρίως τη διατήρηση και διαφύλαξη ειδών χλωρίδας και πανίδας, τα οποία κινδυνεύουν από εξαφάνιση.

Ωστόσο, η θέσπιση ενός θεσμικού πλαισίου για την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας, όπως φαίνεται από την εμπειρία και την ιστορία, δεν είναι αρκετή χωρίς τη δημιουργία προσωπικής ευθύνης στον άνθρωπο. Εξαιτίας λοιπόν της συνεχούς απώλειας της βιοποικιλότητας, δημιουργήθηκε η ανάγκη εφαρμογής μιας βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή μιας οικονομικής ανάπτυξης που να είναι πιο φιλική προς το περιβάλλον. Την ανάγκη αυτή πραγματεύεται η επιστήμη της Περιβαλλοντικής Ηθικής, μέσω της ανάπτυξης θεωριών και απόψεων αναφορικά με τη σχέση ανθρώπου και φύσης. Κάποιες από τις θεωρίες της περιβαλλοντικής ηθικής έχουν ήδη ενσωματωθεί στα διάφορα νομοθετήματα που έχουν θεσπιστεί. Κάποιες άλλες λειτουργούν ως

παράγοντες συγκίνησης και ευαισθησίας με απώτερο σκοπό την αποτροπή της περαιτέρω επιδείνωσης της κατάστασης. Ειδικότερα, ένα μέρος της περιβαλλοντικής ηθικής συνδέεται με φιλοσόφους, οι οποίοι ανέδειξαν την αξία των έμβιων όντων και της φύσης εν γένει, με τρόπο που οι απόψεις τους κατέληξαν σε ένα νομικό πλαίσιο για την κατοχύρωση της αξιοπρέπειας της φύσης και κυρίως των ζώων.

Ο σκοπός της διατήρησης και προστασίας της βιοποικιλότητας, συνεπώς, θα επιτευχθεί όχι μόνο με την τήρηση από τα κράτη και τους πολίτες του θεσμικού πλαισίου που έχει θεσπιστεί για αυτό το σκοπό, αλλά κυρίως με την ατομική και σύναμμα συνολική προσπάθεια όλων των ανθρώπων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΟΡΙΣΜΟΣ, ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Η ποικιλία των βιολογικών ειδών έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια σε ένα από τα κύρια αντικείμενα των προσπαθειών προστασίας του περιβάλλοντος, εκ μέρους των διεθνών οργανισμών. Στην παγκόσμια διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992, η βιοποικιλότητα αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα θέματα των συζητήσεων, οι οποίες μάλιστα κατέληξαν στην υπογραφή διεθνούς σύμβασης για την προστασία της. (Χατζημπίρος, 2001: 170)

Ο όρος *βιολογική ποικιλότητα*, όρος που αποδίδεται στον αμερικανό βιολόγο Dr. Thomas Eugene Lovejoy, προτάθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 και αφορά στην ποικιλία της ζωής σε όλες της μορφές, τα επίπεδα και τους συνδυασμούς τους. (Μαδρίδης et al, 2008: 4)

Η βιοποικιλότητα είναι μια έννοια. Η κοινή γνώμη, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, φαίνεται να υποστηρίζει ότι η βιοποικιλότητα είναι απλά ο αριθμός και η αφθονία φυτικών και ζωικών ειδών σε μια δεδομένη περιοχή. Οι πράξεις για τα είδη υπό εξαφάνιση, καθώς και όλα τα νομοθετήματα σχετικά με τη διατήρηση του περιβάλλοντος επικεντρώνονται στη διάσωση μεμονωμένων ειδών. Ωστόσο, η διατήρηση της βιοποικιλότητας είναι αρκετά περίπλοκη και για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η εύρεση του κατάλληλου ορισμού. (Coufal, 1997: 15-16) Ειδικά για τη βιοποικιλότητα είναι απαραίτητη η αποδοχή ενός ορισμού, λόγω των ηθικών πτυχών που προκύπτουν για την προστασία της και των ευθυνών που πηγάζουν ανάλογα με την κατανόηση της έννοιας. (ECCAP WG16, 2011: 7)

Η έννοια της *βιοποικιλότητας* (σύντμηση του όρου βιολογική ποικιλότητα) αναφέρεται στην ποικιλομορφία της ζωής, σ' όλες τις εκφάνσεις της. Μέχρι σήμερα έχουν καταμετρηθεί πάνω από 12 επίσημα δημοσιευμένοι ορισμοί. Από όλους αυτούς, ο πιο σημαντικός και εύστοχος είναι αυτός που περιλαμβάνεται στη Σύμβαση του Ρίο για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Άρθρο 2), η οποία υπογράφηκε από περισσότερα από 150 κράτη στις 5 Ιουνίου του 1992 και η οποία τέθηκε σε ισχύ έπειτα από περίπου 18 μήνες. Σύμφωνα με τη Σύμβαση αυτή:

Ως Βιολογική Ποικιλότητα ορίζεται/εννοείται η ποικιλομορφία που εμφανίζεται ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς όλων των ειδών των χερσαίων, θαλάσσιων και άλλων υδάτινων οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων στα οποία οι οργανισμοί αυτοί ανήκουν. Ο ορισμός περιλαμβάνει

την ποικιλότητα μέσα σε ένα είδος, όπως και εκείνη μεταξύ διαφορετικών ειδών και μεταξύ των οικοσυστημάτων.

Για τη μελέτη της βιοποικιλότητας μέσα στο χρόνο, καθίσταται αναγκαία η διεύρυνση του παραπάνω ορισμού ως προς το παρελθόν, δηλαδή την βιοποικιλότητα που καταγράφεται στα απολιθώματα. (Gaston & Spicer, 2002: 23-24)

Η δυσκολία στην αποδοχή ενός ορισμού έγκειται στο γεγονός ότι η βιοποικιλότητα αποτελείται από τρία μέρη, τη σύνθεση, τη δομή και τη λειτουργία και για το λόγο αυτό, κάθε διευθέτηση μεταξύ των μερών αυτών σε ένα οικοσύστημα¹, θα μπορούσε να καταστήσει το οικοσύστημα ως μοναδικό. Για τους λόγους αυτούς, πιο ακριβής ορισμός θεωρείται εκείνος που αναγνωρίζει την ποικιλομορφία της ζωής ως θεμελιώδη αρχή και βασικό χαρακτηριστικό της βιολογικής ποικιλότητας. (ECCAP WG16, 2011: 7)

1.2. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της βιοποικιλότητας περιλαμβάνει την ποικιλία μεταξύ ατόμων του ίδιου είδους (γονιδίων), την ποικιλία μεταξύ ειδών και μεταξύ οικοσυστημάτων. (Χατζημπίρος, 2001: 170) Η βιοποικιλότητα θα μπορούσε να διακριθεί σε τρία βασικά δομικά επίπεδα, δηλαδή α) τη γενετική ποικιλότητα, β) την οργανισμική ποικιλότητα (ποικιλότητα των ειδών) και γ) την οικολογική ποικιλότητα (ποικιλότητα οικοσυστημάτων). (Gaston & Spicer, 2002: 25 – ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 5) Στον πίνακα 1 φαίνονται τα επίπεδα της βιοποικιλότητας καθώς και τα συστατικά που τη συγκροτούν.

---

¹ Ο όρος ‘οικοσύστημα’ επινοήθηκε από τον οικολόγο A. G. Tansley, το 1935, περιλαμβάνοντας για πρώτη φορά τους αβιοτικούς παράγοντες του περιβάλλοντος σε ένα ενιαίο σύστημα με τη βιοκοινότητα. (Ακό, 1991: 126-127)

Οικολογική ποικιλότητα	Γενετική ποικιλότητα	Οργανισμική ποικιλότητα
Βιοχώροι		Βασύλεια
Βιοπεριοχές		Φύλα
Τοπία		Οικογένειες
Οικοσυστήματα		Γένη
Ενδιαιτήματα		Είδη
Θώκοι		Υποείδη
Πληθυσμοί	Πληθυσμοί	Πληθυσμοί
	Ατομα	Ατομα
	Χρωμοσώματα	
	Γονίδια	
	Νουκλεοτίδια	

Πίνακας 1: Επίπεδα της βιοποικιλότητας και τα συστατικά που τη συγκροτούν. (Gaston & Spicer, 2002: 26)

Τα επίπεδα αυτά είναι δυνατόν να εμφανίζονται με διακριτούς ρόλους, παρόλο που υπάρχουν μεταξύ τους πολλά σημεία σύγκλισης. Λόγω αυτής της σύγκλισης, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι εύκολη η διάκριση μεταξύ των συστατικών της βιοποικιλότητας. (Gaston & Spicer, 2002: 25-26)

Άλλη διάκριση των συστατικών της βιοποικιλότητας θα μπορούσε να περιλαμβάνει πέντε επίπεδα μελέτης: α) τη γενετική ποικιλότητα είδους, β) την ποικιλότητα ειδών, γ) ποικιλότητα οικοσυστημάτων, δ) την ποικιλότητα τοπίου και ε) την πολιτισμική ποικιλότητα.

Η διαφοροποίηση μεταξύ της γενετικής ποικιλότητας είδους και της ποικιλότητας ειδών έγκειται στο γεγονός ότι η γενετική ποικιλότητα είδους αφορά στη διαφοροποίηση του γενετικού υλικού μεταξύ των ατόμων του ίδιου είδους, στο εύρος δηλαδή των κληρονομήσιμων χαρακτηριστικών και αντιστοιχεί στη γενετική ποικιλία μεταξύ των πληθυσμών του ίδιου είδους ή/και στη γενετική ποικιλία μεταξύ των ατόμων του ίδιου πληθυσμού, ενώ η ποικιλότητα ειδών αφορά σε διαφορετικά από τα πάνω από δέκα εκατομμύρια είδη που υπάρχουν στον πλανήτη. Η βιοποικιλότητα των ειδών εκφράζεται με τον αριθμό (πλήθος) των ειδών φυτών και ζώων που απαντούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή.

Η βιοποικιλότητα οικοσυστημάτων εκφράζεται με τον αριθμό (πλήθος) των συνδυασμών ειδών φυτών και ζώων (οικοσυστημάτων) που συναντώνται σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Ως οικοσύστημα ορίζουμε μία οργανωμένη ενότητα έμβιων όντων και αβιοτικών στοιχείων μέσα στην οποία ανταλλάσσονται υλικά και ενέργεια. Η έννοια του οικοσυστήματος αφορά όχι μόνο στους ζωντανούς οργανισμούς ενός τόπου

αλλά και σε κάθε τι που τους περιβάλλει και τους επηρεάζει και που ουσιαστικά συνθέτει το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν. Εξετάζοντας τη βιοποικιλότητα στο επίπεδο της ποικιλότητας των οικοσυστημάτων, περιγράφονται και διερευνούνται οι διαφορετικοί τύποι οικοσυστημάτων καθώς και η ποικιλία των ενδιαιτημάτων και των οικολογικών διεργασιών που χαρακτηρίζουν το καθένα από αυτά. Η εκτίμηση της βιοποικιλότητας των οικοσυστημάτων είναι προβληματικότερη από αυτή της γενετικής ποικιλότητας και της ποικιλότητας των ειδών λόγω των ασαφών ή δυσδιάκριτων ορίων των συνόρων των βιοκοινοτήτων και των οικοσυστημάτων.

Η ποικιλότητα τοπίου εκφράζεται με το πλήθος διαφορετικών τύπων τοπίων που εμφανίζονται σε μια γεωγραφική έκταση. Ο αριθμός των τύπων τοπίων, φυσικών και τεχνητών - ανθρωπογενών, η κατανομή τους στο χώρο και η αναλογία συμμετοχής τους προσδιορίζουν το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του τοπίου.

Τέλος, η πολιτισμική ποικιλότητα σχετίζεται με τις αλλαγές που επήλθαν στη βιοποικιλότητα λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας. Στο πέρασμα των αιώνων οι ανθρώπινες δραστηριότητες επηρέασαν σημαντικά το σύνολο της βιοποικιλότητας του πλανήτη μας, όλες τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται, όλα τα επίπεδα στα οποία μπορεί να διακριθεί. Για το λόγο αυτό, διερευνώντας την έννοια της βιοποικιλότητας είναι απαραίτητη η αναφορά στην ποικιλία που παρουσιάζουν οι ανθρώπινοι πολιτισμοί (προγενέστεροι και σύγχρονοι) και στη σημαντική επίδρασή της στα πληθυσμιακά μεγέθη άλλων ειδών και συνεπώς στη γενετική τους ποικιλότητα, στην ποικιλία των ειδών, των οικοσυστημάτων και των τοπίων σε παγκόσμιο επίπεδο. (Μαδρίδης et al, 2008: 4-8)

1.3. ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Αρχικά, το περιβάλλον είχε οικονομική αξία μόνο ως προς την παροχή νερού και γης, κυρίως δηλαδή σε σχέση με την γεωργία. Μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, η προσοχή στράφηκε στην κάλυψη των ελλειμμάτων των διαθέσιμων, ανανεώσιμων και μη, φυσικών πόρων, καθώς και στην τοπική αέρια ρύπανση. Αργότερα, κλασικοί οικονομολόγοι, όπως οι Smith, Ricardo, Malthus και Marx ενσωματώνουν την έννοια του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων στις θεωρίες τους. Πλέον, η οικολογία έχει εξελιχθεί από περιγραφική σε ποσοτική επιστήμη. (Bergh, 1996: 11-13)

Οι μετρήσεις της ποικιλότητας γενικότερα περιλαμβάνουν δύο βασικές συνιστώσες: τον αριθμό των οντοτήτων και το βαθμό διαφοροποίησης (ανομοιότητας)

τους. (Gaston & Spicer, 2002: 29) Το εύρος των μεθόδων μέτρησης της βιοποικιλότητας είναι, αν όχι απεριόριστο, τουλάχιστον πολυάριθμο.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι για τη μέτρηση της βιοποικιλότητας, έχει μεγάλη σημασία ο ορισμός που θα υιοθετηθεί, αφού ένας ευρύς ορισμός καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την ποσοτικοποίηση, ενώ ένας απλός ορισμός θα στερείται της περιγραφικής δύναμης, η οποία είναι απαραίτητη για τον ορισμό όλων των πτυχών της βιοποικιλότητας. (ECCAP WG16, 2011: 7)

Ο απλούστερος δείκτης της ποικιλότητας είναι φυσικά ο αριθμός των ειδών της βιοκοινότητας², δηλαδή ο *πλούτος* ή η *πυκνότητα* των ειδών (*species richness* ή *species density*). (Καρανδεινός, 2007: 138) Στην πράξη, για τη μέτρηση της βιολογικής ποικιλότητας χρησιμοποιείται ο δείκτης της αφθονίας των ειδών. Αυτό συμβαίνει γιατί: α) η αφθονία των ειδών αποτελεί καλό υποκατάστατο καθώς δρα ως ‘ενοποιητής’ των πολλαπλών όψεων των διαφοροποιήσεων της βιοποικιλότητας, β) συνήθως είναι μετρήσιμη στην πράξη και γ) υπάρχει σήμερα σημαντική ποσότητα πληροφοριών για τα πρότυπα της αφθονίας των ειδών. (Gaston & Spicer, 2002: 35-36)

Όμως, εκτός από τον αριθμό των ειδών, υπάρχει και μια άλλη διάσταση που θα πρέπει να συμπεριληφθεί για τη δημιουργία ενός καλύτερου δείκτη ποικιλότητας. Εάν π.χ. έχουμε δύο βιοκοινότητες με τον ίδιο αριθμό ειδών, αλλά στη μία όλα τα είδη συμμετέχουν με τον ίδιο περίπου αριθμό ατόμων, ενώ στην άλλη με διαφορετικούς αριθμούς, τότε είναι προφανές ότι, χρησιμοποιώντας μόνο τον (ίσον) αριθμό ειδών, δεν αξιοποιούμε όλη την πληροφορία που περιέχουν οι βιοκοινότητες. Ειδικότερα, για ένα δεδομένο αριθμό ειδών μιας βιοκοινότητας, θα θέλαμε ο δείκτης ποικιλότητας να είναι τόσο μεγαλύτερος όσο η κατανομή των ατόμων στα διάφορα είδη τείνει να γίνει *ισομερής*. Έτσι, η *ισομέρεια* (evenness) είναι η δεύτερη διάσταση (συνθετικό) της ποικιλότητας. (Καρανδεινός, 2007: 138)

Αποτέλεσμα αυτής της ποικιλίας των μεθόδων μέτρησης της βιοποικιλότητας είναι να μην υπάρχει ένα και μοναδικό μέτρο για την εκτίμηση της πολυπλοκότητας των σύνθετων συστημάτων. Αντιθέτως, υπάρχουν πολλά μέτρα – δίχως απαραίτητα κάποιο από αυτά να είναι ορθότερο από το άλλο – τα οποία ποσοτικοποιούν διαφορετικές συνιστώσες. Έτσι, διαφορετικές μετρήσεις μπορούν να οδηγήσουν σε διαφορετικές απαντήσεις σχετικά με τη μέτρηση της βιοποικιλότητας. Με τον τρόπο

---

² Ο όρος ‘βιοκοινότητα’ χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Μέμπιους το 1877, για να περιγράψει ‘μια κοινότητα, στην οποία το σύνολο των ειδών και των ατόμων, όντας αμοιβαία περιορισμένο και επιλεγμένο από τις εξωτερικές συνθήκες ζωής, έχει με την αναπαραγωγή συνεχίσει να καταλαμβάνει μια δεδομένη περιοχή’. (Ακό, 1991: 116)

αυτό, ανάλογα με τη συνιστώσα που θα χρησιμοποιηθεί στην εκάστοτε έρευνα, δίνεται διαφορετική αξία σε κάποια μερική άποψη της βιοποικιλότητας. Συμπερασματικά, η σύγχρονη έρευνα, όχι μόνο δε μπορεί να ισχυριστεί ότι υπάρχει μόνο μια μέθοδος εκτίμησης της βιοποικιλότητας, αλλά η πραγματικότητα δείχνει ότι, στις περιπτώσεις που έχει επιλεγεί ένα συγκεκριμένο στοιχείο προς μέτρηση της ποσοτικοποίησης, είναι σχεδόν απίθανο στην πράξη να μετρηθεί με απόλυτη ακρίβεια. (Gaston & Spicer, 2002: 30-31)

Ωστόσο, παρόλη τη δυσκολία στην μέτρηση της βιοποικιλότητας, είναι απαραίτητες οι ποσοτικές συγκρίσεις για την αποκάλυψη και αξιολόγηση των διαφόρων παραγόντων (ιδιοτήτων) μιας βιοκοινότητας. Για την πραγματοποίηση αυτών των ποσοτικών συγκρίσεων είναι αναγκαία η οριοθέτηση της έρευνας της βιοποικιλότητας σε τρεις διαστάσεις. Η πρώτη είναι η *ταξονομική διάσταση*, δηλαδή η μελέτη των ειδών που περιλαμβάνει η υπό εξέταση βιοκοινότητα. Η δεύτερη διάσταση είναι αυτή του *χώρου*. Πρέπει, δηλαδή, να καθοριστούν τα *γεωγραφικά όρια* της υπό μελέτη 'βιοκοινότητας', χωρίς αυτό να προδικάζει ότι πράγματι τα όρια της βιοκοινότητας – με την οικολογική έννοια του όρου – ταυτίζονται με τα όρια της υπό μελέτη γεωγραφικής έκτασης. Τέλος, η τρίτη διάσταση αφορά το *χρόνο*. Η σύνθεση της βιοκοινότητας συχνά μεταβάλλεται με τον χρόνο, διάσταση η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως στην περίπτωση που η υπό μελέτη ομάδα ειδών περιλαμβάνει και μεταναστευτικά είδη. (Καρανδεινός, 2007: 142-143)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ, Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ο κόσμος των ζωντανών οργανισμών διακρίνεται από απεριόριστη και θαυμαστή πολυπλοκότητα. Αναφερόμενος σε αυτή την πολυπλοκότητα, ο Δαρβίνος έκανε λόγο για «ανάκατη μάζα», που θα μπορούσε να αποτελείται ακόμα και από τους κατοίκους μιας σταγόνας σε μια λακούβα βρόχινου νερού. (Gaston & Spicer, 2002: 23)

Είναι προφανές ότι η βιοποικιλότητα έχει αυξηθεί από την εμφάνισή της στη Γη πριν από περίπου 3,5 - 4 δισεκατομμύρια χρόνια μέχρι τη σημερινή εποχή. Μελετώντας τα «μεγάλα συμβάντα» της ζωής πάνω στη Γη χρονολογικά (όπως φαίνεται και στον πίνακα 2), παρατηρείται ότι η διαφοροποίηση των πολυκύτταρων οργανισμών δεν ξεκίνησε παρά μόνο πριν από 1,4 δισ. χρόνια, ενώ η σημαντική διαφοροποίηση ξεκίνησε πριν από περίπου 600 εκατ. χρόνια, όταν δηλαδή είχε παρέλθει το 80% της ιστορίας της ζωής. Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι υπήρχαν σχετικά λίγα είδη κατά τη διάρκεια του Παλαιοζωικού και στις αρχές του Μεσοζωικού αιώνα. Ωστόσο, με αφετηρία μόλις πριν από 100 εκατ. χρόνια, συνέβη μια ουσιαστική αύξηση της βιοποικιλότητας, η οποία κορυφώθηκε στο τέλος του Τριτογενούς και στις αρχές του Τεταρτογενούς (Πλειστόκαινο), με την παρουσία περισσότερων ειδών και ανώτερων ταξονομικών ομάδων πανίδας και χλωρίδας από οποιαδήποτε άλλη περίοδο στο παρελθόν. Σήμερα ζούμε στο Τεταρτογενές (Ολόκαινο), εποχή που χαρακτηρίζεται από μείωση της βιοποικιλότητας, η οποία σχετίζεται με τις αλλαγές του κλίματος και την ολοένα αυξανόμενη ανθρώπινη δραστηριότητα. (Gaston & Spicer, 2002: 45-52) Μερικοί επιστήμονες ονομάζουν μάλιστα τη σημερινή κατάσταση ως 'Εξαφάνιση του Ολόκαινου', η οποία ξεκίνησε πριν από 12.000 χρόνια. (Πέτρου, 2010: 31)

Αιώνες	Περίοδοι	Χρόνος (σε εκατ. έτη)	Κύρια γεγονότα
Προκάμβριο	P(€)	4500	Εμφάνιση της ζωής, πρώτοι πολυκύτταροι οργανισμοί
Παλαιοζωικός	Κάμβριο (€)	550	Απολιθώματα από όλα τα μεγάλα φύλλα
	Ορδοβίσιο (O)	500	Πρώτα σπονδυλωτά (άγναθοι ιχθύες)
	Σιλούριο (S)	440	Εποίκηση της χέρσου από φυτά και αρθρόποδα
	Δεβόνιο (D)	410	Διαφοροποίηση των τελεόστεων Πρώτα αμφίβια και έντομα
	Λιθανθρακοφόρο (C)	360	Αχανή δάση αγγειοφύτων, εμφάνιση ερπετών, κυριαρχία αμφιβίων.
	Πέρμιο (P)	290	Μαζική εξαφάνιση θαλάσσιων ασπόνδυλων, εμφάνιση των θηλαστικώνόμορφων ερπετών και των «σύγχρονων εντόμων»
Μεσοζωικός	Τριαδικό (R)	250	Εμφάνιση και διαφοροποίηση των κυριάρχων ερπετών, εμφάνιση των θηλαστικών, κυριαρχία των γυμνοσπέρμων
	Ιουρασικό (J)	210	Επικράτηση των κυριάρχων ερπετών και γυμνοσπέρμων, εμφάνιση των πτηνών
	Κρητιδικό (K)	140	Εμφάνιση των αγγειόσπερμων φυτών, στο τέλος της περιόδου εξαφανίζονται τα κυρίαρχα ερπετά και πολλές ομάδες ασπόνδυλων
Καινοζωικός	Τριτογενές (T)	65	Διαφοροποίηση θηλαστικών, πτηνών, επικονιασικών εντόμων και αγγειόσπερμων Τέλος Τριτογενους/αρχές Τεταρτογενούς: το απόγειο της βιοποικιλότητας
	Τεταρτογενές (Q)	1.8	Εμφάνιση του ανθρώπου

Πίνακας 2: Γεωλογικοί αιώνες και περίοδοι και τα σημαντικότερα γεγονότα που συνέβησαν σε αυτούς (Gaston & Spicer, 2002: 46)

Φυσικά, κανείς δε γνωρίζει τον πραγματικό αριθμό των ειδών που έχουν εξαλειφθεί τους περασμένους αιώνες και εξακολουθούν να εξαλείφονται κάθε χρόνο. Ο Holdgate (1996) αναφέρει ότι από το 1600 και μετά έχει αποδεδειγμένα καταγραφεί η απώλεια 724 ειδών και μεταξύ 1900-1950 60 ειδών. Εκτιμάται ότι κάθε δεκαετία εξαλείφεται το 1-8% (ανάλογα με την ομάδα) των ειδών του πλανήτη, (Καρανδεινός, 2007 : 134) ενώ τα περισσότερα από τα είδη που έζησαν στη Γη έχουν εξαφανιστεί, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 99%. (Μαδρίδης et al, 2008: 5)

Σήμερα, ο εκτιμώμενος αριθμός ειδών Βιόσφαιρας κυμαίνεται από 5 έως 100 εκατομμύρια, με πιθανότερη τιμή γύρω στα 12,5 εκατομμύρια. Από αυτά, μόνο 1,7 εκατ. είδη έχουν περιγραφεί και ταξινομηθεί από την επιστήμη. Ο σημερινός ρυθμός

εξαφάνισης ειδών είναι μεταξύ 50 και 1000 φορές μεγαλύτερος του φυσικού ρυθμού. Το 1996 θεωρούνταν ως απειλούμενα το 25% των θηλαστικών, το 11% των πτηνών, περισσότερο από το 25% των ψαριών του γλυκού νερού και ένα σημαντικά υψηλότερο ποσοστό ασπόνδυλων ζώων. (Χατζημπίρος, 2001: 170) Υπολογίζεται ότι μέχρι το 2100 να μειωθεί η βιοποικιλότητα στο ένα τρίτο των ειδών που υπάρχουν σήμερα. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 274)

2.2. Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα φιλοξενεί μια ιδιαίτερα σημαντική ποικιλία ειδών, οικοσυστημάτων και τοπίων, γεγονός που αποδίδεται στη γεωγραφική της θέση, άμεσο αποτέλεσμα της οποίας είναι η μεγάλη διαφοροποίηση του κλίματος που κυμαίνεται από μεσογειακό στα νότια μέχρι και ηπειρωτικό (κεντροευρωπαϊκό) στα βόρεια και στις περιοχές με μεγάλο υψόμετρο, επηρεάζοντας αντίστοιχα τα επιφανειακά ύδατα, τη χλωρίδα και την πανίδα. (Πέτρου, 2010: 35) Το έντονο εδαφικό ανάγλυφο της Ελλάδας, το μεγάλο μήκος ακτών και τα πολυάριθμα νησιά διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερα ποικίλο φυσικό τοπίο, ευνοούν τη γεωγραφική απομόνωση πληθυσμών και συμβάλλουν σε αυξημένα ποσοστά ενδημισμού¹. (Μαδρίδης et al, 2008: 16-17)

Για τους λόγους αυτούς, η ελληνική φύση παρουσιάζει εξαιρετικό πλούτο, με αποτέλεσμα να κατατάσσεται στην πρώτη θέση μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρά το μικρό μέγεθος της χώρας. (Χατζημπίρος, 2001: 173) Η πλειοψηφία των ελληνικών ειδών είναι ευρωπαϊκής προέλευσης, συναντώνται όμως και είδη ασιατικής και αφρικανικής προέλευσης. (Μαδρίδης et al, 2008: 16)

Σύμφωνα με τον Λεγάκι² (2004), έως σήμερα έχουν καταγραφεί 23.130 είδη ζώων της ξηράς και των γλυκών νερών και άλλα 3.500 θαλάσσια είδη. Επίσης έχουν καταγραφεί 3.956 ενδημικά είδη της ξηράς και των γλυκών νερών, σε συγκεκριμένες δε ομάδες ζώων το ποσοστό ενδημισμού φθάνει το 64%. Πολλά ενδημικά είδη έχουν πολύ περιορισμένη εξάπλωση (π.χ. σε μια μόνο νησίδα) και συνεπώς είναι πολύ ευαίσθητα σε διαταραχές. Εξαιτίας του υψηλού ενδημισμού της και επειδή είναι από τα τελευταία καταφύγια πολλών απειλούμενων και σπάνιων στην υπόλοιπη Ευρώπη ειδών, η Ελλάδα

---

¹ Μια ταξονομική ομάδα ονομάζεται ενδημική όταν υπάρχει σε μία μόνο περιοχή και πουθενά αλλού. (Gaston & Spicer, 2002:91)

² Λεγάκις Α. 2004. Πόσα είδη ζώων υπάρχουν στην Ελλάδα; Πανελλ. Συνεδρ. Ένωσης Ελλήνων Οικολόγων & Ελληνικής Ζωολογικής Εταιρείας, Μυτιλήνη, Νοεμβρίου 2004 (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 10)

αποτελεί σημαντική περιοχή για την ευρωπαϊκή και τη μεσογειακή πανίδα και χλωρίδα. Επίσης απαντά μεγάλος αριθμός τύπων οικοτόπων και ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 10)

2.2.1. Η ΧΛΩΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Χλωρίδα ονομάζεται το σύνολο των φυτικών ειδών ενός χερσαίου ή υδατικού οικοσυστήματος. Ο όρος βλάστηση αναφέρεται στο σύνολο των φυτών που καλύπτουν την επιφάνεια μιας περιοχής. Η υποβάθμιση της βλάστησης και ιδίως η αποψίλωση των δασών συνεπάγονται, μεταξύ άλλων, τη μείωση της ποικιλίας της χλωρίδας. Στην διάρκεια των τελευταίων αιώνων, ιδιαίτερα από το 1800 και μετά, ένας μεγάλος αριθμός φυτικών ειδών εξαφανίστηκαν από την Βιόσφαιρα, ως συνέπεια της δράσης του ανθρώπου. (Χατζημπίρος, 2001: 171)

Η χλωρίδα του ελλαδικού χώρου είναι από τις πλουσιότερες της Ευρώπης και περιλαμβάνει το 30% περίπου της χλωρίδας ολόκληρης της παραμεσογείου περιοχής. Η ελληνική χλωρίδα οφείλει σε μεγάλο βαθμό τον πλούτο της στο γεγονός ότι περιλαμβάνει 750 ενδημικά είδη φυτών. Ο ενδημισμός της ελληνικής χλωρίδας υπολογίζεται στο εντυπωσιακό για τον ευρωπαϊκό χώρο ποσοστό του 20%. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 13-14)

Για την Ελλάδα αναφέρονται 5500 είδη χλωρίδας ανώτερων φυτών. Περίπου 4% των ειδών θεωρούνται απειλούμενα και ένα ίσο ποσοστό προστατεύεται βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας. Περαιτέρω, στην Ελλάδα απαντούν 58 είδη Κοινοτικού ενδιαφέροντος, δηλαδή είδη που αναφέρονται στα παραρτήματα της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Από αυτά, 42 είδη περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II, δηλαδή είναι είδη Κοινοτικού ενδιαφέροντος, των οποίων η διατήρηση επιβάλλει τον καθορισμό Ειδικών Ζωνών Διατήρησης και 25 εξ' αυτών είναι προτεραιότητας, δηλαδή είδη που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν, για τη διατήρηση των οποίων η Κοινότητα φέρει ιδιαίτερη ευθύνη λόγω του μεγέθους του τμήματος της περιοχής της φυσικής τους κατανομής, το οποίο περιλαμβάνεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της 2ης εθνικής έκθεσης εφαρμογής της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2000 – 2006, από τα 58 είδη φυτών Κοινοτικού ενδιαφέροντος, σε ικανοποιητική κατάσταση βρίσκονται τα 5 είδη, σε ανεπαρκή κατάσταση τα 19 και σε κακή κατάσταση τα 2 είδη. Περαιτέρω, για 32 είδη ή 55% των ειδών Κοινοτικού ενδιαφέροντος, η κατάσταση διατήρησης είναι άγνωστη. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 12)

2.2.2. Η ΠΑΝΙΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Πανίδα ονομάζεται το σύνολο των ζώων που ζουν πάνω στον πλανήτη μας, στα διάφορα χερσαία και θαλάσσια οικοσυστήματα, όπως πουλιά, θηλαστικά, ερπετά, αμφίβια, ψάρια, ασπόνδυλα κ.ά. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 47)

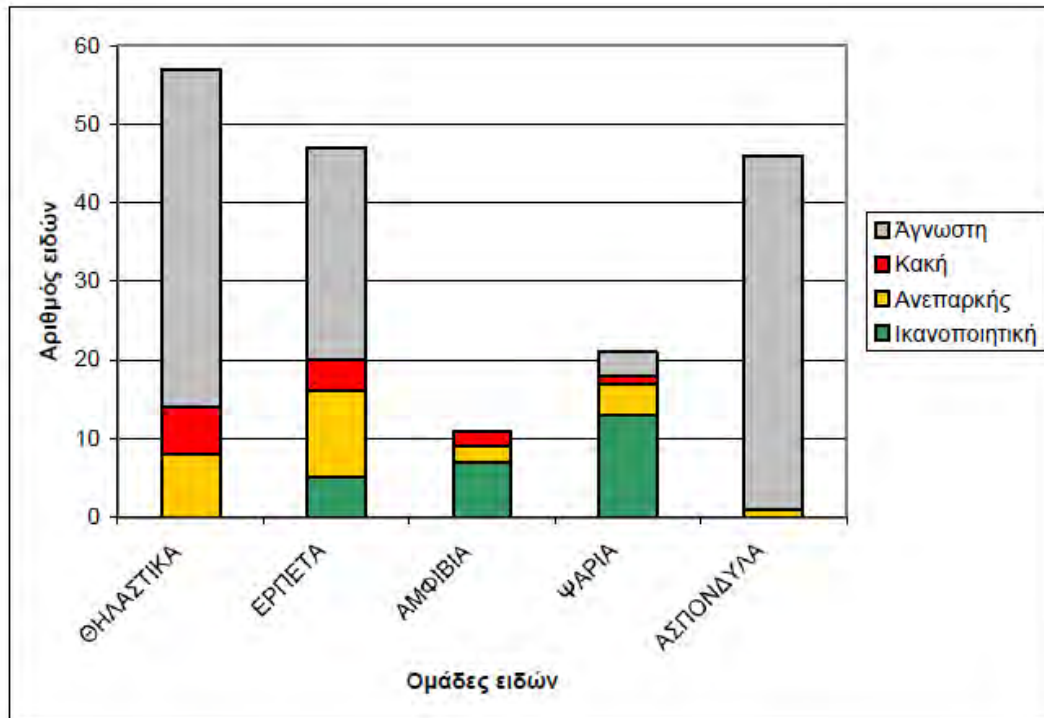
Σήμερα, περίπου 14% του συνόλου των ειδών σπονδυλωτών θεωρούνται απειλούμενα, ενώ περίπου τα μισά είδη της Ελλάδας προστατεύονται βάσει της εθνικής νομοθεσίας και περιλαμβάνονται στα παραρτήματα των διεθνών συμβάσεων που έχουν κυρωθεί στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα απαντώνται 182 ζωικά είδη Κοινοτικού ενδιαφέροντος, σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, όπως φαίνεται στον πίνακα 3. Στο γράφημα 1 φαίνεται η κατάσταση διατήρησής τους σύμφωνα με τη 2η εθνική έκθεση εφαρμογής της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2000 – 2006. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έκθεσης, υπάρχουν μεγάλες ελλείψεις σε ό,τι αφορά τη γεωγραφική εξάπλωση, το εύρος και τα πληθυσμιακά μεγέθη των ειδών αυτών με αποτέλεσμα η κατάσταση διατήρησης του 65% των ειδών να αξιολογείται ως άγνωστη (118 από τα 182 είδη). Το 14% βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης (25 από τα 182 είδη), και αντίστοιχο ποσοστό σε ανεπαρκή κατάσταση (26 από τα 182 είδη), ενώ το υπόλοιπο 7% βρίσκεται σε κακή κατάσταση διατήρησης (13 από τα 182 είδη). Τα κενά της γνώσης είναι μεγαλύτερα στα ασπόνδυλα (για τα 45 από τα 46 είδη η κατάσταση διατήρησης είναι άγνωστη και για το 1 είδος ανεπαρκής), στα θηλαστικά (75% σε άγνωστη κατάσταση, 14% σε ανεπαρκή κατάσταση και το υπόλοιπο 11% σε κακή κατάσταση) και στα ερπετά (57% σε άγνωστη κατάσταση, 23% σε ανεπαρκή κατάσταση, 11% σε ικανοποιητική κατάσταση και το υπόλοιπο 9% σε κακή κατάσταση). Το 62% των ψαριών βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης. Επισημαίνεται ότι η συντριπτική πλειονότητα των ψαριών Κοινοτικού ενδιαφέροντος αφορά σε είδη κυρίως των εσωτερικών υδάτων.

Ειδικά σε ό,τι αφορά την πλούσια орνιθοπανίδα της Ελλάδας, από τα 436 είδη, τα 348 έχουν τακτική παρουσία στην χώρα μας. Από αυτά, τα 286 είδη (118 είδη του Παραρτήματος Ι της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ και 168 μεταναστευτικά είδη) εμπίπτουν στις κατηγορίες του Άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Στην Ελλάδα εμφανίζονται 23 παγκοσμίως απειλούμενα είδη, εκ των οποίων τα 7 έχουν είτε τυχαία - σποραδική εμφάνιση είτε μη προβλέψιμη διασπορά στην Ελλάδα. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 12-14)

Ομάδες ειδών	Πλήθος ειδών
ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	57
ΕΡΠΕΤΑ	47
ΑΜΦΙΒΙΑ	11
ΙΧΘΕΙΣ	21
ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ	46
Σύνολο	182

Πίνακας 3: Είδη ζώων των Παραρτημάτων II, IV και V της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 13)

Γράφημα 1: Κατάσταση διατήρησης ειδών ζώων Κοινοτικού ενδιαφέροντος. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 13)

Μια σειρά από παράγοντες οδήγησαν τον άνθρωπο, από την παλαιολιθική ακόμη εποχή μέχρι τον 20ο αιώνα, να προκαλέσει τη σταδιακή μείωση των πληθυσμών και την εξαφάνιση όλο και περισσότερων ειδών της άγριας πανίδας. Η βλάστηση προσφέρει στα περισσότερα είδη ζώων τροφή και καταφύγιο, γι' αυτό και η καταστροφή της βλάστησης και γενικότερα των βιοτόπων αποτελεί κατά κανόνα τον σημαντικότερο παράγοντα υποβάθμισης της πανίδας. Άλλος σημαντικός παράγοντας υποβάθμισης της πανίδας είναι το υπερβολικό κυνήγι, που έχει οδηγήσει σε εξαφάνιση πολλά είδη μεγάλων θηλαστικών και πτηνών. Δυσμενείς επιπτώσεις είχε και η αλλαγή των συνθηκών ανταγωνισμού, με την εισαγωγή από τον άνθρωπο σε παρθένα οικοσυστήματα ειδών που είναι ξενικά, δηλαδή προερχόμενα από άλλες περιοχές του πλανήτη. (Χατζημπίρος, 2001: 171-172)

2.2.3. ΟΙ ΟΙΚΟΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η Ελλάδα φιλοξενεί 85 τύπους οικοτόπων του Παραρτήματος I της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, εκ των οποίων σχεδόν το ένα τρίτο ανήκουν στην κατηγορία των δασών (27 τύποι ή 32%). Οι παράκτιοι και αλοφυτικοί οικοτόποι αντιπροσωπεύουν περίπου το 16,4% των τύπων οικοτόπων Κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαντούν στην Ελλάδα (14 από τους 85 τύπους) και κατά φθίνουσα σειρά ακολουθούν οι οικοτόποι γλυκών υδάτων (9 ή 10,6%), οι παράκτιες θίνες και οι φυσικές και ημιφυσικές χλοώδεις διαπλάσεις (από 8 τύπους ή 9,4% η κάθε κατηγορία), οι λόχμες με σκληρόφυλλη βλάστηση (7 τύποι ή 8,2%), οι βραχώδεις οικοτόποι και τα σπήλαια (6 τύποι ή 7%) οι τυρφώνες και βάλτοι (4 τύποι ή 4,7%), και τέλος, τα εύκρατα χέρσα εδάφη και οι λόχμες (2 τύποι ή 2,3%). Σύμφωνα με τη 2η εθνική έκθεση εφαρμογής της εν λόγω Οδηγίας για την περίοδο 2000 - 2006, 49 τύποι οικοτόπων, δηλαδή το 58% των τύπων που απαντούν στην Ελλάδα, βρίσκονται σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, 26 τύποι (30%) βρίσκονται σε ανεπαρκή κατάσταση και 7 τύποι οικοτόπων εντοπίζονται σε κακή κατάσταση διατήρησης. Οι 7 αυτοί τύποι ανήκουν όλοι στην κατηγορία «παράκτιοι και αλοφυτικοί οικοτόποι», στοιχείο που δηλώνει ότι οι μισοί από τους οικοτόπους αυτής της κατηγορίας (7 από 14) βρίσκονται σε κακή κατάσταση. Άγνωστη είναι η κατάσταση τριών τύπων οικοτόπων του Παραρτήματος I, εκ των οποίων δύο είναι τυρφώνες-βάλτοι και ένας είναι παράκτιος (Αμμοσύρσεις που καλύπτονται διαρκώς από θαλάσσιο νερό μικρού βάθους). (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 13-14)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

3.1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Η διατήρηση της βιοποικιλότητας έχει μεγάλη σημασία, κυρίως επειδή η εξαφάνιση ενός είδους χλωρίδας ή πανίδας αποτελεί ανεπανόρθωτη περιβαλλοντική απώλεια, δεδομένου ότι κανένας φυσικός μηχανισμός, αλλά ούτε και η σύγχρονη τεχνολογία είναι σε θέση να το ξαναδημιουργήσουν. Πρόσφατες εκτιμήσεις δίνουν μεγάλη έμφαση και στην οικονομική αξία της βιοποικιλότητας. Πράγματι, πολλά είδη της άγριας χλωρίδας και πανίδας μπορούν να φανούν χρήσιμα για την παρασκευή νέων φαρμάκων, τη βελτίωση της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, την αξιοποίηση νέων επιτεύξεων της βιοτεχνολογίας κλπ. (Χατζημπίρος, 2001: 170)

Αυτού του είδους η χρησιμότητα της φύσης για τον άνθρωπο φάνηκε από πολύ νωρίς, οπότε και άρχισαν οι πρώτες ενέργειες προστασίας της φύσης, οι οποίες ήταν διαχειριστικής μορφής. Ήδη, από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, ξεκίνησε η προστασία των δημόσιων δασών στην Αγγλία και τη Γαλλία, λόγω των δραματικών συνεπειών που είχε στα δάση κατά το Μεσαίωνα η δημογραφική ανάπτυξη του 13^{ου} αιώνα. (Ακό, 1991: 194-195)

Η σημασία της βιοποικιλότητας για τη διατήρηση της ζωής πάνω στη Γη και ιδιαίτερα για το ανθρώπινο είδος είναι προφανής. Οι βιολογικοί πόροι και η ποικιλία τους με τα ‘αγαθά’ που εξασφαλίζουν (π.χ. τροφή, φαρμακευτικές ουσίες, οικοδομικά υλικά, καύσιμα, βιομηχανικές πρώτες ύλες κ.ά.) και οι ‘υπηρεσίες’ των φυσικών οικοσυστημάτων (π.χ. καθαρισμός του αέρα και του νερού, αποδόμηση αποβλήτων κ.ά.) συνιστούν παράγοντες πρωταρχικής σημασίας για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους και την ανάπτυξη των πολιτισμών μας. (Μαδρίδης et al, 2008: 8-9).

Όλες αυτές οι δράσεις της φύσης έχουν ανθρωποκεντρική αξία, η οποία έχει πολλές εκφάνσεις. Κάποιες από αυτές είναι α) Επιστημονική Αξία, β) Αξία Αναψυχής, γ) Αξία Άγριας Ζωής, δ) Αξία Φυσικής Ιστορίας και ε) Πνευματική αξία. Προστατεύοντας συνεπώς τη βιοποικιλότητα, την ανθεκτικότητα και παραγωγικότητα των οικοσυστημάτων, είναι ένας τρόπος να εξασφαλίσουμε τη δική μας επιβίωση. (Coufal, 1997: 17)

Οι αξίες της βιοποικιλότητας διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τη χρηστική και τη μη χρηστική αξία, ενώ η διάκριση μεταξύ τους δεν είναι πάντοτε

σαφής, ιδιαίτερα όταν εξετάζεται η ενδογενής αξία. Η χρηστική αξία διακρίνεται σε δύο υποκατηγορίες, την άμεση και την έμμεση χρηστική αξία. (Gaston & Spicer, 2002: 124)

3.1.1. ΑΜΕΣΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ

Η άμεση χρηστική αξία προκύπτει από τον άμεσο ρόλο των βιολογικών πόρων στην κατανάλωση ή την παραγωγή. Τα επίπεδα εκμετάλλευσης της βιοποικιλότητας από τον άνθρωπο είναι τεράστια και εμφανίζουν πολλαπλές πτυχές. Τα κυριότερα επίπεδα εκμετάλλευσης αφορούν στην παροχή τροφής (π.χ. κρέας, φρούτα, λαχανικά), στη συμβολή της βιοποικιλότητας στην ιατρική (π.χ. παρασκευάσματα και φάρμακα βασισμένα σε φυτικά ή μικροβιακά προϊόντα ή σε παράγωγα και συνθετικές μορφές τους, χρήση ζώων ως πειραματόζωα), στο βιολογικό έλεγχο των καλλιεργειών (π.χ. χρήση ειδών ως φυσικοί εχθροί άλλων επιβλαβών ειδών σε καλλιέργειες), στην παροχή βιομηχανικών υλικών (π.χ. κατασκευαστικά υλικά όπως ίνες, χρώματα, ρετσίνα, ελαστικά, ξυλεία), στις καλλιέργειες αναψυχής και τον οικοτουρισμό (π.χ. κυνήγι, ψάρεμα, εκτροφή ζώων και έκθεσή τους σε μουσεία, ενυδρεία ή ζωολογικούς κήπους). (Gaston & Spicer, 2002: 124-128)

3.1.2. ΕΜΜΕΣΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ

Η έμμεση χρηστική αξία της βιοποικιλότητας πηγάζει από τις πολλαπλές λειτουργίες της, οι οποίες συνεισφέρουν στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Οι λειτουργίες αυτές δεν αποτελούν εμπορεύσιμο αντικείμενο στην αγορά και είναι δύσκολο να κοστολογηθούν. (Gaston & Spicer, 2002: 129-130)

Ορισμένες από τις υπηρεσίες του οικοσυστήματος είναι καθαρισμός του αέρα και του νερού, αποδόμηση αποβλήτων, μερική σταθεροποίηση του κλίματος, ανακύκλωση θρεπτικών συστατικών, δημιουργία εδάφους και αύξηση της γονιμότητάς του, προστασία από τη διάβρωση, τις πλημμύρες και την ξηρασία, επικονίαση καλλιεργούμενων φυτών και έλεγχος των ζιζανίων, δυνατότητες βελτίωσης των οικονομικά εκμεταλλεύσιμων ποικιλιών και αύξηση της απόδοσης των αγροτικών δραστηριοτήτων, δυνατότητες ανάπτυξης της βιοτεχνολογίας και του τουρισμού, αισθητική απόλαυση κ.ά. (Μαδρίδης et al, 2008: 8-9)

Ορισμένα φυσικά περιβάλλοντα έχουν, τόσο άμεση, όσο και έμμεση χρηστική αξία, όπως ένα τροπικό δάσος, το οποίο παρέχει μια σειρά άμεσων χρηστικών αξιών (π.χ. ξυλεία, διάφορα θεραπευτικά φυτά, κυνήγι, ψάρεμα, αναψυχή και τουρισμό) ενώ συγχρόνως δεν απουσιάζουν οι έμμεσες χρηστικές αξίες, όπως η διατήρηση και

παραγωγικότητα του εδάφους, η προστασία του υδάτινου ορίζοντα, η διατήρηση του κλίματος και η δέσμευση διοξειδίου του άνθρακα. (Gaston & Spicer, 2002: 130)

3.1.3. ΜΗ ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ

Ως μη χρηστική αξία θεωρείται εκείνη που σχετίζεται με τους βιολογικούς πόρους, ακόμα και όταν αυτοί δεν είναι άμεσα ή έμμεσα εκμεταλλεύσιμοι. Η μη χρηστική αξία διακρίνεται σε τρία επιμέρους στοιχεία: την αξία επιλογής, την κληρονομική αξία και την ενδογενή αξία.

Η αξία επιλογής και η κληρονομική αξία σχετίζεται με τις ευρύτερες επιλογές που έχει να προσφέρει στον άνθρωπο η μελλοντική χρήση της βιοποικιλότητας ή ακόμα και η μη χρήση της. Για το λόγο αυτό, η προστασία για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας σήμερα, θα παρέχει στις μελλοντικές γενιές τη δυνατότητα να διατηρήσουν και να εκτιμήσουν την ποικιλία των ειδών. Αυτό μας οδηγεί στην κληρονομική αξία, δηλαδή τη δυνατότητα να περάσουμε τη βιοποικιλότητα ανέπαφη (όσο είναι δυνατόν) στις μελλοντικές γενιές. Η αντίληψη αυτή, δηλαδή ότι πρέπει «να αφήσουμε τον κόσμο αυτό σε καλύτερη κατάσταση απ' ότι τον βρήκαμε», αποτυπώνεται στην τελευταία παράγραφο της Εισαγωγής της Σύμβασης του Ρίο για τη Βιολογική Ποικιλότητα, η οποία ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη είναι 'αποφασισμένα προς την κατεύθυνση της διατήρησης και αειφόρου χρήσης της βιοποικιλότητας, προς όφελος των σημερινών και των επόμενων γενεών'.

Η αξία και η σημασία της βιοποικιλότητας εξετάζεται και εκφράζεται με μοναδικό κριτήριο κατά πόσο έχει θετικό αντίκτυπο στην ανθρωπότητα. Ωστόσο, οι οργανισμοί έχουν ενδογενή αξία, ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούνται για κάποιο σκοπό. (Gaston & Spicer, 2002: 131-133) Η σύγχρονη επιστημονική κοινότητα αναγνωρίζει σε κάθε είδος μια αυθύπαρκτη, εγγενή αξία ανεξάρτητα από την ενδεχόμενη αξιοποίησή του από τον άνθρωπο, και ανεξάρτητα από τον οικολογικό του ρόλο. (Μαδρίδης et al, 2008: 9) Σύμφωνα με τον Norton (1987), εγγενής είναι η αξία ενός πράγματος όταν δεν συνεισφέρει στην αξία κάποιου άλλου πράγματος. (Γεωργόπουλος, 2002: 52)

Το εισαγωγικό τμήμα της Εισαγωγής της Σύμβασης του Ρίο αναγνωρίζει την: 'Ενδογενή αξία της βιοποικιλότητας και τις οικολογικές, γενετικές, κοινωνικές, οικονομικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αισθητικές αξίες της βιοποικιλότητας και των στοιχείων που την απαρτίζουν.'

Για παράδειγμα, η προσφορά της βιοποικιλότητας προς το ανθρώπινο είδος μπορεί να περιλαμβάνει και την ευχαρίστηση της άμεσης επικοινωνίας με άγριους πληθυσμούς ή της έμμεσης, μέσω των πολιτιστικών δραστηριοτήτων που αυτοί εμπνέουν, ή και μόνο η γνώση ότι οι οργανισμοί που υπάρχουν, ακόμα και όταν δεν είναι ορατοί, αποτελούν μια ευχάριστη και όμορφη πτυχή του κόσμου μας. Έστω και αν είναι δύσκολο να ομαδοποιηθούν αυτοί οι διαφορετικοί τομείς, λίγοι θα μπορούσαν να αρνηθούν τη σπουδαιότητά τους. Στην πραγματικότητα, ολόκληρος ο ανθρώπινος πολιτισμός, η ιστορία του και η πίστη του σε αυτόν, ήταν και εξακολουθεί να είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη βιοποικιλότητα, συχνά με τρόπο που είναι δύσκολο να κατανοήσουμε άμεσα. (Gaston & Spicer, 2002: 133-134)

Υπάρχουν γενικά τρεις σημασίες για την εγγενή αξία. Βάσει της πρώτης, εγγενής είναι η αξία που θεωρούμε ότι έχει κάτι από μόνο του και όχι ως μέσο για την επίτευξη άλλου πράγματος. Η δεύτερη σημασία της εγγενούς αξίας συνίσταται στον Moore, σύμφωνα με τον οποίο εγγενής αξία είναι η αξία που έχει ένα πράγμα αποκλειστικά λόγω των εγγενών ιδιοτήτων του. Σύμφωνα με την τρίτη σημασία, η εγγενής αξία χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της ‘αντικειμενικής αξίας’, δηλαδή της αξίας που έχει ένα πράγμα, ανεξάρτητα από την αξιολόγησή του από τους αξιολογητές.

Αν θέλαμε, τέλος, να χρησιμοποιήσουμε όρους από την κλασική φιλοσοφική παράδοση θα λέγαμε ότι η εγγενής αξία αντιπροσωπεύει τον αυτοσκοπό (end-in-itself) και η εργαλειακή αξία το μέσο (mean). (Καραγεωργάκης, 2006: 41-42)

3.2. ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Το ‘καυτό’ θέμα των διεθνών συζητήσεων είναι η κλιματική αλλαγή και οι περαιτέρω συνέπειές της. Δεν αμφισβητείται ότι είμαστε μάρτυρες της μεγαλύτερης εξαφάνισης ειδών στην ιστορία. Ο ρυθμός απώλειας της σε σχέση με το παρελθόν υπολογίζεται ότι είναι από 100 έως 1000 φορές υψηλότερος σε σχέση με το παρελθόν. Εξαιτίας αυτού, πρέπει να μελετηθούν οι απειλές και οι αιτίες απώλειας της βιοποικιλότητας, ώστε να επιλέξουμε καλύτερη πορεία δράσης για τη διατήρησή της. (ECCAP WG16, 2011: 11)

Οι σημαντικότεροι λόγοι υποβάθμισης της βιοποικιλότητας είναι: α) Η καταστροφή ή κατάτμηση οικολογικών ενδιατημάτων (χώροι τροφής, αναπαραγωγής κλπ), περιλαμβανομένων των αλλαγών χρήσεων γης (κυρίως λόγω της απόδοσής τους στη γεωργία), των διευθετήσεων των ποταμών και των απολήψεων νερού από αυτούς, της απώλειας των κοραλλιογενών σχηματισμών και της βλάβης στους πυθμένες των

θαλασσών από τις τράτες, β) Η υπερβολική εκμετάλλευση (αλιεία, υλοτομία, θήρα, εμπόριο κλπ), γ) Η εισαγωγή ξενικών ειδών στα οικοσυστήματα η οποία έχει αυξηθεί από τις αυξημένες μετακινήσεις λόγω εμπορίου και ταξιδιών, περιλαμβανομένου και του τουρισμού, δ) Η τοξική ρύπανση τροφικών αλυσίδων, ε) Η ρύπανση νερών, αέρα, εδάφους κλπ και στ) Η προοπτική κλιματικής αλλαγής και ειδικότερα οι αυξήσεις στη θερμοκρασία. (Χατζημπίρος, 2001: 170-171 – ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 6)

Σε πανευρωπαϊκή κλίμακα, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος (2007), οι κύριες πιέσεις στη βιοποικιλότητα, είναι η αστική διασπορά, η ανάπτυξη υποδομών, η ελάττωση του pH, ο ευτροφισμός, η ερημοποίηση, η υπερεκμετάλλευση των πόρων, η εντατικοποίηση της γεωργίας και η εγκατάλειψη της γης. Η κλιματική αλλαγή όλο και περισσότερο αναγνωρίζεται ως σοβαρή απειλή, ιδίως σε ό,τι αφορά τα παράκτια, αλπικά και αρκτικά είδη και ενδιαιτήματα.

Ειδικά για τη βιοποικιλότητα στις παράκτιες και θαλάσσιες περιοχές της Μεσογείου, οι απειλές, όπως έχουν αναγνωρισθεί στο Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης στο πλαίσιο της Σύμβασης της Βαρκελώνης (2003), είναι η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στην παράκτια ζώνη, περιλαμβανομένου του τουρισμού, η αλιεία σε ευαίσθητα οικοσυστήματα (π.χ. Λιβάδια Ποσειδωνίας, κοραλλιογενείς περιοχές, μικρούς όρμους και σπηλιές), η παράνομη αλιεία, η υπεραλίευση και η απουσία δεδομένων παρακολούθησης, η εισβολή ξενικών ειδών, η κατασκευή φραγμάτων, η ρύπανση, παγκόσμια φαινόμενα (π.χ. ερημοποίηση, διάβρωση εδαφών, ανύψωση της στάθμης, αύξηση της αλατότητας και της θερμοκρασίας της θάλασσας), και το εμπόριο απειλούμενων ειδών. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 7)

Οι ανθρωπογενείς αιτίες απώλειας της βιοποικιλότητας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τις άμεσες όπως η καταστροφή των οικοτόπων και τις έμμεσες όπως η κλιματική αλλαγή. Από τους πολλούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη βιοποικιλότητα ενός οικοσυστήματος, σημαντικότερος θεωρείται η καταστροφή των ενδιαιτημάτων. (ECCAP WG16, 2011: 11) Στις άμεσες ανθρωπογενείς αιτίες συγκαταλέγονται η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων (δέσμευση εκτάσεων σε παραγωγικές δραστηριότητες, εκμετάλλευση ειδών οικονομικού ενδιαφέροντος), η εντατική γεωργία και αλιεία, η αποψίλωση δασών, η εκχέρσωση εκτάσεων, η αποξήρανση υγροτόπων και η ερημοποίηση περιοχών, πρακτικές οι οποίες συμβάλλουν στην υποβάθμιση, στον κατακερματισμό ή και στην απώλεια ενδιαιτημάτων με την

επακόλουθη απώλεια πληθυσμών και της γενετικής τους ποικιλίας ή και ειδών. (Μαδρίδης et al, 2008: 10)

Τα περισσότερα και σοβαρότερα περιβαλλοντικά προβλήματα, που απασχολούν την ανθρωπότητα σήμερα, έχουν παγκόσμιο χαρακτήρα, πρόκειται δηλαδή για προβλήματα με διεθνή διάσταση και η εξέλιξή τους αφορά όλους τους κατοίκους του πλανήτη. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 365) Για το λόγο αυτό, πολλές διεθνείς οργανώσεις συμβάλλουν στην καταγραφή, προστασία και διάσωση της βιοποικιλότητας. Κάποιοι από τους σημαντικότερους φορείς για τη διατήρηση και προστασία της βιοποικιλότητας είναι: η Διεθνής Ένωση Προστασίας της Φύσης (International Union Conservation of Nature - IUCN) και ο θυγατρικός της φορέας, το Παγκόσμιο Ταμείο για την Άγρια Ζωή (World Wildlife Fund - WWF) καθώς και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πληροφόρησης για τη Βιοποικιλότητα (Global Biodiversity Information Facility - GBIF) με στόχο να καταστήσει τα δεδομένα της βιοποικιλότητας παγκοσμίως διαθέσιμα. (Καρανδεινός, 2007: 140-141) Μια άλλη κατηγορία περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι τα περιφερειακά, δηλαδή αυτά που εμφανίζονται σε μια συγκεκριμένη περιοχή, η οποία μπορεί να βρίσκεται εντός των γεωγραφικών ορίων ενός κράτους ή, τις περισσότερες φορές, να εξαπλώνονται σε περισσότερα κράτη τα οποία συνορεύουν.

Με βάση αυτό το διαχωρισμό, η νομοθεσία και οι πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος – και άρα για την προστασία της βιοποικιλότητας ειδικότερα – διακρίνονται αντίστοιχα σε παγκόσμιες και σε περιφερειακές (π.χ. συμφωνίες μεταξύ ορισμένων κρατών στα πλαίσια δράσης ενός οργανισμού, με κλασικό παράδειγμα την περίπτωση της ΕΕ). (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 365)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Ο διεθνής χαρακτήρας του δικαίου προστασίας του περιβάλλοντος είναι αναμφισβήτητος. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρατηρείται μία μεταστροφή της διεθνούς κοινής γνώμης στα περιβαλλοντικά θέματα και μία ανησυχία για την τύχη του πλανήτη μας. Το πρώτο βασικό θεμέλιο του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου αποτελεί η Διακήρυξη της Στοκχόλμης του 1972, η πρώτη μεγάλη διακήρυξη για το περιβάλλον με οικουμενικό χαρακτήρα, η οποία πέτυχε δύο βασικούς στόχους. Πρώτον, επέτρεψε την δημιουργία περιβαλλοντικών θεσμών και δεύτερον, αποτέλεσε την απαρχή ενός σώματος ουσιαστικού διεθνούς δικαίου στο τομέα του περιβάλλοντος. Η Διακήρυξη της Στοκχόλμης αποτελείται από 26 αρχές και ήδη στο πρώτο άρθρο της αναφέρεται το γενικό καθήκον του ανθρώπου να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον για τις σύγχρονες καθώς και τις μελλοντικές γενεές. Ως δεύτερο θεμέλιο θεωρείται η Διακήρυξη του Ρίο ντε Τζανέιρο, του 1992, η οποία συμπληρώνει και ολοκληρώνει την πρώτη. (Μίχας, 2008: 61-65)

Αν και η Διάσκεψη της Στοκχόλμης θεμελιώνει τη διεθνή νομοθεσία για το περιβάλλον και ξεκινάει η αντιμετώπιση των μεγάλων οικολογικών προβλημάτων, όπως η απαγόρευση πυρηνικού εξοπλισμού, ωστόσο, από το 1928 οι προτάσεις της Συνδιάσκεψης της Βέρνης (1913) βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη, ενώ άρχισε να λειτουργεί στις Βρυξέλλες ένα διεθνές γραφείο για την προστασία της φύσης, η χρηματοδότηση του οποίου εξασφαλίζεται από κρατικούς οργανισμούς της Βορείου Αμερικής, του Βελγίου, της Ολλανδίας και της Γαλλίας. Το 1932 λαμβάνει χώρα το 2^ο Διεθνές Συνέδριο για την προστασία της φύσης, ενώ το 1938 εμφανίζεται μια ειδική δημοσίευση της Αμερικάνικης Επιτροπής για τη Διεθνή Προστασία της Άγριας Φύσης (American Committee for International Wildlife Protection) στην οποία υπογραμμίζεται για άλλη μια φορά η επείγουσα ανάγκη για διεθνή προστασία της φύσης στην οποία κατηγορούμενος είναι και πάλι μια έννοια: ο ‘πολιτισμός’. (Ακό, 1991: 239-244)

Κυρίαρχη θέση στο πλέγμα των αρχών που διέπουν την προστασία του περιβάλλοντος γενικά (ανεξαρτησία, κυριαρχία, ισότητα) κατέχει η ‘διαρκής ανάπτυξη’. Η ‘αειφόρος’ ή ‘βιώσιμη’ ανάπτυξη έχει εξελιχθεί σε πρώτης προτεραιότητας ζητούμενο. Οι αρχές που αφορούν στο περιβάλλον και την προστασία του χρησιμοποιήσαν ως βάση τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου, δηλαδή την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την ισότητα. Μέσα από τις διαδικασίες ερμηνείας των

αρχών διαμορφώθηκαν επιμέρους αρχές, κυρίως λόγω της ανάδυσης ενός νέου ανθρώπινου δικαιώματος τρίτης γενιάς (ή των μελλοντικών γενεών), όπως η αρχή της πρόληψης, η αρχή της ευθύνης (αρχή 'ο ρυπαίνων πληρώνει') καθώς και το δικαίωμα στην πληροφόρηση και την ενημέρωση. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 1997: 367-368)

4.1. ΣΥΜΒΑΣΗ ΡΑΜΣΑΡ

Η ύπαρξη δισεκατομμυρίων αποδημητικών πτηνών που εκτελούν, στα πλαίσια του ετήσιου βιολογικού κύκλου, διεθνείς και συχνά διηπειρωτικές μετακινήσεις, αποτέλεσε από τον προηγούμενο αιώνα ένα εμφανές (διασυνοριακό) πρόβλημα μεταξύ των κρατών εξάπλωσης συγκεκριμένων ειδών. Μια προσεκτικότερη μελέτη της εξέλιξης της διεθνούς προστασίας της πτηνοπανίδας οδηγεί στο συμπέρασμα πως, τόσο στη Βόρεια Αμερική, όσο και στην Ευρώπη, οι προσπάθειες για τη διατήρηση των πτηνών και των οικοτόπων τους είχαν ως επίκεντρο το ενδιαφέρον για τα υδρόβια πτηνά και τους οικοτόπους τους, δηλαδή τους υγρότοπους.

Η προσπάθεια εναρμόνισης και συντονισμού του καθεστώτος διαχείρισης και προστασίας των υδρόβιων πτηνών και των υγροτόπων αποτελεί ουσιαστική μέριμνα διμερών και πολυμερών διεθνών κειμένων τοπικής, περιφερειακής ή παγκόσμιας εμβέλειας. Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις διμερών προσπαθειών είναι οι Συμβάσεις του 1916 και του 1936 για την προστασία των αποδημητικών πτηνών (Βόρεια Αμερική), ενώ η Σύμβαση Ραμσάρ (1971) αποτελεί κορύφωση της προσπάθειας προστασίας των υγροτόπων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ειδικότερα, από την 30^η Ιανουαρίου έως την 3^η Φεβρουαρίου 1971 έλαβε χώρα στην πόλη Ραμσάρ του Ιράν η *Διεθνής Συνδιάσκεψη για τη Διατήρηση των Υγροτόπων και των Υδρόβιων Πτηνών*, βασικός στόχος της οποίας αποτέλεσε η υιοθέτηση της '*Διεθνούς Σύμβασης για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας, Ιδιαίτερα ως Οικότοπους Υδρόβιων Πτηνών*'¹. Εκτός από την υιοθέτηση του συμβατικού κειμένου, η συνδιάσκεψη αποσκοπούσε και στη μελέτη και συζήτηση μιας σειράς θεμάτων για: α) την καλύτερη διαμόρφωση του τελικού κειμένου της σύμβασης, β) την αποτελεσματικότητα και γεωγραφική επέκτασή του στο στάδιο της εφαρμογής και γ) την εκτίμηση ζητημάτων διεθνούς συνεργασίας που προκύπτουν από τη διαχείριση και προστασία των υγροτόπων και υδρόβιων πτηνών, ενώ παράλληλα αποφάσισε να

---

¹ Convention on Wetlands of International Importance, Especially as Waterfowl Habitat

καλύπτει και τα εξής θέματα: α) μελέτη και συζήτηση πάνω στα κριτήρια επιλογής των υδροτόπων διεθνούς σημασίας που θα συμπεριλαμβάνονται στον Πίνακα της Σύμβασης, β) αποδοχή εκθέσεων για αλλαγές στο καθεστώς των υδροτόπων διεθνούς σημασίας, γ) μελέτη και συζήτηση των απαραίτητων μέτρων για τη διατήρηση και διαχείριση των υδροτόπων σε άγονες ζώνες και δ) μελέτη και συζήτηση των προκαταρκτικών προτάσεων προκειμένου να επιτευχθεί διεθνής συνεργασία για την ορθολογική θήρα των υδρόβιων πτηνών.

Η Σύμβαση Ραμσάρ κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ΝΔ 191/1974 (ΦΕΚ Α350/29.11.1974) και τροποποιήθηκε με το Νόμο 1950/1991 (ΦΕΚ Α84/1991) 'Περί κυρώσεως των τροποποιήσεων της Σύμβασης Ραμσάρ'. Έντεκα υδροβιότοποι της Ελλάδας έχουν ενταχθεί και χαρακτηριστεί ως οι πιο σημαντικοί με αυξημένα μέτρα προστασίας και διαχείρισης². (Γαλάνη, 2010: 12-15 – Μπέλση, 2009: 9)

4.2. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η *Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς* υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO (Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) στο Παρίσι στις 23 Νοεμβρίου 1972. Η σύμβαση ενώνει τη φυσική με την πολιτιστική κληρονομιά και έχει ως στόχο την απογραφή, την οριοθέτηση και τη διατήρηση των τόπων με εξαιρετική αξία προς το συμφέρον όλης της ανθρωπότητας. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 157)

Με την υπογραφή της, τα κράτη αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην εθνική επικράτειά τους και έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, αποτελούν, με κάθε επιφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, παγκόσμια κληρονομιά 'για την προστασία της οποίας είναι υπεύθυνη η διεθνής κοινότητα, που πρέπει να εργαστεί ως σύνολο για αυτό τον σκοπό'.

Τα μνημεία που συγκαταλέγονται στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς επιλέγονται και εγκρίνονται βάσει της αξίας τους ως τα καλύτερα παραδείγματα της δημιουργικής ευφυΐας του ανθρώπου. Αποτελούν τεκμήρια μιας

---

² Λιμνοθάλασσα Κοτύχι και Δάσος Στροφυλιάς, Δέλτα Αξιού - Δέλτα Λουδία - Δέλτα Αλιάκμονα, Λίμνη Βιστωνίδα, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού, Αμβρακικός Κόλπος, Λίμνες Βόλβη και Κορώνεια, Λίμνη Κερκίνη, Λίμνη Μικρή Πρέσπα, Λίμνη Μητρικού, Δέλτα Νέστου, Δέλτα Έβρου

σημαντικής ανταλλαγής ανθρώπινων αξιών και παρέχουν μια μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία μιας πολιτισμικής παράδοσης ή ενός πολιτισμού που ζει ακόμα ή έχει εξαφανισθεί. Είναι άμεσα συνδεδεμένα με σημαντικά στάδια της ανθρώπινης ιστορίας και για το λόγο αυτό έχουν εξέχουσα οικουμενική αξία και αποτελούν τμήμα της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας.

Όργανο για την υλοποίηση της Σύμβασης αποτελεί το Κέντρο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το οποίο δημιουργήθηκε το 1992, ως κέντρο παρακολούθησης και συντονισμού της UNESCO για όλα τα ζητήματα που αφορούν την Παγκόσμια Κληρονομιά. Επίσης, στη Σύμβαση αναφέρονται τρεις διεθνείς οργανισμοί, δύο μη κυβερνητικοί και ένας διακυβερνητικός, οι οποίοι έχουν συμβουλευτικό ρόλο για την Επιτροπή ως προς τις επιδιώξεις της.

Η Ελλάδα έχει συνυπογράψει από το 1981 τη Συνθήκη της UNESCO για την προστασία των μνημείων και χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς³. (www.unesco-hellas.gr)

4.3. ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΕΙΔΩΝ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΔΑΣ (CITES)

Η Σύμβαση CITES⁴ της 3 Μαρτίου 1973 ρυθμίζει το διεθνές εμπόριο ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας που απειλούνται με εξαφάνιση. Τα κράτη-μέλη της Σύμβασης, έχουν συμφωνήσει στην τήρηση και εφαρμογή ενιαίων αρχών, κανόνων και συγκεκριμένων διαδικασιών διακίνησης και εμπορίας των ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας, προκειμένου να προστατευθούν σε παγκόσμιο επίπεδο είδη που απειλούνται με εξαφάνιση. Σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης, τα είδη που απειλούνται με εξαφάνιση κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με το βαθμό επικινδυνότητας αφανισμού τους (Παραρτήματα I και II της Σύμβασης). Ορισμένα κράτη-μέλη της Σύμβασης, για λόγους προστασίας κάποιων ενδημικών ειδών της χώρας τους, επέβαλαν στη Σύμβαση και τρίτη κατηγορία (Παράρτημα III της

---

³ Ναός Επικούρειου Απόλλωνος (Αρκαδία), Αρχαιολογικός χώρος Ακροπόλεως, Αρχαιολογικός χώρος Δελφών, Ιερό του Ασκληπιού (Επίδαυρος), Άγιον Όρος – Άθως, Μετέωρα, Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης, Μεσαιωνική πόλη Ρόδου, Αρχαιολογικός χώρος Ολυμπίας, Αρχαιολογικός χώρος Μυστρά, Αρχαιολογικός χώρος Δήλου, Μονή Δαφνίου, Μονή Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου, Αρχαιολογικός χώρος Ηραίου (Σάμος), Αρχαιολογικός χώρος Αιγών (Βεργίνα), Αρχαιολογικοί χώροι Μυκηνών και Τίρυνθας, Ιστορικό κέντρο (Χώρα) με τη Μονή Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης (Πάτμος) και τέλος Παλαιά Πόλη Κέρκυρας

⁴ Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora

Σύμβασης). Χαρακτηριστικό και βασική αρχή της Σύμβασης είναι ότι η εμπορία και διακίνηση ειδών CITES (συμπεριλαμβανομένων υβριδίων τους, δειγμάτων, ζωντανών ή νεκρών, μερών τους ή προϊόντων μερών και παραγώγων) γίνεται μέσω ενός ενιαίου συστήματος αδειοδότησης και πιστοποιητικών διακίνησης ή κατοχής τους, που εκδίδονται αποκλειστικά από τις αρμόδιες Διαχειριστικές Αρχές CITES (CITES Management Authorities) των μερών της Σύμβασης.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, τα κράτη-μέρη συμμετέχουν σ' αυτήν μεμονωμένα ή μέσω διαφόρων Οργανισμών Κρατών στους οποίους ανήκουν. Μπορούν να λάβουν ή να διατηρήσουν αυστηρότερα μέτρα, τηρουμένων των διατάξεων της Σύμβασης, ιδίως σ' ότι αφορά την κατοχή δειγμάτων ειδών που εμπίπτουν στη Σύμβαση. (www.ypoka.gr)

Η σύμβαση CITES τέθηκε σε εφαρμογή στην Κοινότητα με τον Κανονισμό 3626/82 'για το διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση'. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 158)

Η CITES κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Νόμο 2055/1992 (ΦΕΚ Α105/30.6.1992), ενώ ο νομοθετικός μηχανισμός επιβολής της θεσπίστηκε κατά τα έτη 1998 και 1999 με το Νόμο 2637/1998, μετά από κυρώσεις που επέβαλε η διεθνής κοινότητα στην Ελλάδα για τη μη συμμόρφωσή της προς τις διατάξεις της Σύμβασης. (Γαλάνη, 2010: 17)

4.4. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΟΝΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ ΤΩΝ ΑΓΡΙΩΝ ΖΩΩΝ

Η Σύμβαση της Βόννης⁵ της 23^{ης} Ιουνίου 1979 έχει ως στόχο τη διαχείριση και προστασία κάθε είδους ο πληθυσμός του οποίου διαβαίνει με κυκλικό και προβλέψιμο τρόπο τα όρια της δικαιοδοσίας ενός κράτους και τη διευκόλυνση των μετακινήσεών του. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 158) Ενώ η Σύμβαση της Βόννης αποτελεί κυρίως ένα διεθνές κείμενο προστασίας των ειδών, παράλληλα περιέχει και κάποιες βασικές προβλέψεις για τους οικοτόπους. (Γαλάνη, 2010: 17-18)

Η Σύμβαση της Βόννης προβλέπει τρεις βασικές δράσεις για την προστασία των μεταναστευτικών ειδών άγριας πανίδας (όπως περιγράφονται στο άρθρο 2): α) Τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να προωθούν, να συντονίζουν και να υποστηρίζουν την έρευνα σχετικά με τα μεταναστευτικά είδη. β) Τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να

---

⁵ Convention of the Conservation of Migratory Species of Wild Animals

σπεύσουν στην άμεση προστασία των μεταναστευτικών ειδών που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της Σύμβασης. γ) Τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να συνάπτουν συμφωνίες για την προστασία και διαχείριση των μεταναστευτικών ειδών που αναφέρονται στο Παράρτημα II της Σύμβασης.

Έτσι, αν ένα συμβαλλόμενο κράτος αποτελεί χώρο διέλευσης ενός μεταναστευτικού είδους που αναφέρεται στα Παραρτήματα I και II, τότε το κράτος αυτό αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει αυστηρή προστασία όσον αφορά στα είδη του Παραρτήματος I και να συνάπτει συμφωνίες με άλλα κράτη διέλευσης για τη διατήρηση και διαφύλαξη ειδών του Παραρτήματος II. Τα είδη του Παραρτήματος I απειλούνται με εξαφάνιση σε ολόκληρη την κατανομή τους ή σε μεγάλο μέρος της και τα είδη του Παραρτήματος II είναι εκείνα που θα επωφεληθούν από τη διεθνή συνεργασία για τη διατήρηση και προστασία τους.

Για τα είδη του Παραρτήματος I τα συμβαλλόμενα μέρη που αποτελούν κράτη διέλευσης είναι υποχρεωμένα να προσπαθήσουν, μεταξύ άλλων, να διατηρήσουν και, όπου είναι εφικτό, να αποκαταστήσουν βιοτόπους που έχουν σημασία για την επιβίωση των ειδών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εξαφάνισης. Για τα είδη του Παραρτήματος II, τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεώνονται να υπογράψουν συμφωνίες που μεριμνούν για τη διατήρηση ενός δικτύου σημαντικών βιοτόπων κατάλληλα κατανεμημένων σε σχέση με τις μεταναστευτικές οδούς. (www.ornithologiki.gr)

Στην Ελλάδα κυρώθηκε με το Νόμο 2719/1999 (ΦΕΚ Α106 /26.5.1999).

4.5. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Στα πλαίσια της Τρίτης Ευρωπαϊκής Υπουργικής Συνδιάσκεψης για το Περιβάλλον, υπογράφηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 1979 η *Σύμβαση για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων της Ευρώπης*⁶ με στόχο την προστασία της άγριας χλωρίδας και πανίδας και των οικοτόπων τους και κυρίως των ειδών και των οικοσυστημάτων που απαιτούν διεθνή συντονισμένη προσπάθεια. Αντικείμενο ειδικής μέριμνας είναι τα απειλούμενα και ευπαθή είδη και κυρίως τα αποδημητικά. (Γαλάνη, 2010: 18-19)

Τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεώνονται να προστατεύουν τους πληθυσμούς της άγριας χλωρίδας και πανίδας και να δίνουν ιδιαίτερο βάρος στα ευάλωτα είδη και σε

---

⁶ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats

όσα κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Στα τελευταία συμπεριλαμβάνονται και τα μεταναστευτικά είδη. Συγκεκριμένα, κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει (www.ornithologiki.gr):

1. Να πάρει τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα, νομοθετικά ή διοικητικά, που θα διασφαλίσουν την διατήρηση των βιοτόπων της άγριας χλωρίδας και πανίδας (ιδιαίτερα, των ειδών που θα αναφέρονται στα Παραρτήματα I και II της Σύμβασης) καθώς και την διατήρηση και την προστασία των φυσικών βιοτόπων που απειλούνται (Άρθρο 4,1).

2. Να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην προστασία περιοχών σημαντικών για τα μεταναστευτικά είδη που αναφέρονται στα Παραρτήματα II και III της Σύμβασης και οι οποίες βρίσκονται στην κατάλληλη θέση σε σχέση με τις μεταναστευτικές οδούς για να χρησιμοποιούνται για ξεχειμώνασμα, στάση, εύρεση τροφής, αναπαραγωγή ή αλλαγή φτερώματος (Άρθρο 4,3).

3. Να απαγορεύσει την εκ προθέσεως βλάβη ή καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής ή περιοχών ανάπαυσης των ειδών του Παραρτήματος II (Άρθρο 6,β).

Στην Ελλάδα, η Σύμβαση της Βέρνης κυρώθηκε το Νόμο 1335/1983 (ΦΕΚ 32/τεύχος Α/14.3.1983).

4.6. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

Στο επίκεντρο της προσπάθειας αντιμετώπισης της καταστροφικής επίδρασης του ανθρώπου πάνω στη βιοποικιλότητα βρίσκεται το πλαίσιο δράσης και αντιμετώπισης που περιέχει η *Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα*⁷, η οποία υπογράφηκε το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, κατόπιν της Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η οποία πραγματοποιήθηκε από 3 έως 14 Ιουνίου 1992.

Ο σκοπός της Σύμβασης ορίζεται στο άρθρο 1, σύμφωνα με το οποίο:

Η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, η αειφόρος χρήση των συστατικών της, και η δίκαιη και ισότιμη διανομή των ωφελειών που προκύπτουν από την εκμετάλλευση των γενετικών πόρων σηματοδοτούν τους τρεις κύριους σκοπούς της Σύμβασης που χαράζουν τις γενικές κατευθύνσεις της και καθορίζουν το πλαίσιο εφαρμογής των άρθρων που θα τη συγκροτήσουν στη συνέχεια.

---

⁷ Convention on Biological Diversity

Η Σύμβαση του Ρίο αποτελείται από το Προοίμιο και 141 άρθρα, τα οποία αφορούν στον προσδιορισμό, την παρακολούθηση και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, παράλληλα με τη λήψη κατάλληλων μέτρων για τη διασφάλιση της αειφόρου χρήσης των γήινων πόρων. (Gaston & Spicer, 2002: 149-166)

Η βασική φιλοσοφία που διέπει τη Σύμβαση συμπυκνώνεται στην άποψη ότι πιο αποτελεσματική οδό προστασίας των ειδών και των φυσικών οικοσυστημάτων του πλανήτη αποτελεί η, άμεση και σε υλική κυρίως βάση, σύνδεση με τις κοινωνίες και τα κράτη που εμπλέκονται στη διαχείρισή τους. (Γαλάνη, 2010: 21) Για το λόγο αυτό, η σύμβαση προβλέπει την εκπόνηση προγραμμάτων επιστημονικής και τεχνικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης για τη διατήρηση και την αειφόρο χρήση της βιοποικιλότητας, την ενθάρρυνση της έρευνας, την προαγωγή της περιφερειακής και παγκόσμιας συνεργασίας. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 159)

Στην Ελλάδα, η Σύμβαση του Ρίο κυρώθηκε με το Νόμο 2204/1994 (ΦΕΚ Α59/15.4.1994)

4.7. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΚΑΡΘΑΓΕΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΑΣΦΑΛΕΙΑ

Το *Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια* υιοθετήθηκε αρχικά ως συμπληρωματική συμφωνία στη Σύμβαση του Ρίο για τη Βιολογική Ποικιλότητα. Μετά την οριστικοποίηση του κειμένου και υπογραφή του στο Μόντρεαλ του Καναδά το 2000, το Πρωτόκολλο έχουν προσυπογράψει πάνω από 50 χώρες και αποτελεί από τον Σεπτέμβριο του 2003, διεθνή συμφωνία.

Η σημασία του Πρωτοκόλλου έγκειται στην αναγνώριση του κυρίαρχου δικαιώματος των χωρών να απορρίπτουν τους Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς (ΓΤΟ), με βάση την «αρχή της προφύλαξης», ως μια εν δυνάμει απειλή για τη βιοποικιλότητα, το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία. Το Πρωτόκολλο δίνει το δικαίωμα στις χώρες να απαγορεύουν ή να περιορίζουν τη χρήση των ΓΤΟ όταν υπάρχει επιστημονική αβεβαιότητα σχετικά με την ασφάλειά τους, καθώς και να αποτρέπουν εισαγωγές ΓΤΟ και να επιβάλουν υψηλότερες προδιαγραφές ασφάλειας. Επίσης, το Πρωτόκολλο καθορίζει τους κανόνες για τον έλεγχο των διασυνοριακών μετακινήσεων, της διαχείρισης, χρήσης και εμπορίας ΓΤΟ. Τέλος, το Πρωτόκολλο αμφισβητεί τον απόλυτο έλεγχο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου σχετικά με τις διασυνοριακές μετακινήσεις μεταλλαγμένων οργανισμών.

Το Πρωτόκολλο Καρθαγένης κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 3233/2004. (Γαλάνη, 2010: 22-23)

4.8. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΒΑΡΚΕΛΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Το 1975, μετά από πρωτοβουλία της UNEP (United Nations Environment Programme) 16 Μεσογειακά κράτη υιοθέτησαν το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης (Mediterranean Action Plan), το οποίο αποτελεί ιστορικά το πρώτο πρόγραμμα προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Το 1976, τα ίδια κράτη υιοθέτησαν τη *Σύμβαση της Βαρκελώνης για το Θαλάσσιο Περιβάλλον και την Παράκτια Περιοχή της Μεσογείου*⁸ και τα έξι Πρωτόκολλά της, τα οποία αποτελούν το νομικό πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης:

- Πρωτόκολλο για την Αποφυγή της Ρύπανσης της Μεσογείου από Πλοία και Αεροσκάφη (Dumping Protocol)
- Πρωτόκολλο που αφορά τη Συνεργασία Κρατών Μελών για την Αποφυγή Ρύπανσης από Πλοία και την Αντιμετώπιση Επειγόντων Περιστατικών (New Emergency Protocol)
- Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από Επίγειες Πηγές Ρύπανσης (Land Based Sources Protocol)
- Πρωτόκολλο που αφορά Προστατευόμενες Περιοχές και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου (Protected Areas and Biodiversity Protocol)
- Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από την Εκμετάλλευση του Υπεδάφους της (Offshore Protocol)
- Πρωτόκολλο για την Αποφυγή της Ρύπανσης από την Μεταφορά Επικίνδυνων Αποβλήτων (Hazardous Wastes Protocol)

Οι κύριοι στόχοι της Βαρκελώνης είναι: α) η εκτίμηση και ο έλεγχος της θαλάσσιας ρύπανσης, β) η αειφόρος διαχείριση θαλάσσιων και παράκτιων φυσικών πόρων, γ) η ανάδειξη περιβαλλοντικών πρακτικών στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη, δ) η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου, ε) η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των Μεσογειακών κρατών στον τομέα του περιβάλλοντος και στ) η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου.

Στην Ελλάδα, όλα τα Πρωτόκολλα και οι Πράξεις που αφορούν στη Σύμβαση της Βαρκελώνης κυρώθηκαν με το Νόμο 1634/1986 (ΦΕΚ Α104 / 18.7.1986). (Γαλάνη, 2010: 23-24)

---

⁸ Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean

4.9. ΑΛΛΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Άλλες διεθνείς συμβάσεις για την προστασία της βιοποικιλότητας που αξίζει να μνημονευθούν είναι η *Σύμβαση για την Ανταρκτική* που υπογράφηκε στην Ουάσιγκτον την 1^η Δεκεμβρίου 1959, η διεθνής *Σύμβαση περί διατήρησης της θαλάσσιας χλωρίδας και πανίδας της Ανταρκτικής* της 20^{ης} Μαΐου 1980 και η *Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη μάχη κατά της απερίμωσης στις χώρες που θίγοντας από ξηρασία* της 17^{ης} Ιουνίου 1994.

Σχετικά με την προστασία των δασών, σε διεθνές επίπεδο, αξίζει να μνημονευθεί η *Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των Άλπεων* που υπογράφηκε την 7^η Νοεμβρίου 1991 στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας, η *Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές μεταβολές* του 1992 και το σχετικό *Πρωτόκολλο του Κιότο* που υπογράφηκε το 1997. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 160)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η φυσική κληρονομία της Ευρώπης περιλαμβάνει μερικές χιλιάδες οικοτόπους, 150 είδη θηλαστικών, 520 είδη πτηνών, 180 είδη ερπετών και αμφιβίων, 150 είδη ψαριών, 10.000 είδη φυτών και 100.000 είδη ασπόνδυλων. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 160)

Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε το 1972 με τέσσερα επιτυχημένα προγράμματα δράσης και μέχρι σήμερα, η ΕΕ έχει υιοθετήσει περίπου 200 νομοθετικές πράξεις στο πεδίο αυτό.

Για την προστασία της πανίδας και της χλωρίδας, η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στις εργασίες διεθνών οργανισμών, ιδίως του Συμβουλίου της Ευρώπης και των Ηνωμένων Εθνών, οι οποίες αποβλέπουν στην προστασία της άγριας ζωής και στη διατήρηση των χαρακτηριστικών βιοτόπων και οικοσυστημάτων, ιδίως υγρών, απαραίτητων για αυτή τη ζωή.

Ένα σημαντικό μέσο για την προστασία των ειδών της άγριας χλωρίδας και πανίδας που απειλούνται με αφανισμό είναι ο περιορισμός και ο αυστηρός έλεγχος του διεθνούς εμπορίου φυτών και ζώων που ανήκουν σε αυτά τα είδη, καθώς και των προϊόντων που κατασκευάζονται από αυτά. Από το 1982, η ΕΕ εφαρμόζει τη σύμβαση της Ουάσιγκτον για το διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση (CITES), η οποία επιδιώκει να προστατεύσει 2.000 είδη μέσω αυστηρού ελέγχου του διεθνούς εμπορίου. Ωστόσο, ο σχετικός κοινοτικός κανονισμός (Κανονισμός 338/97) έχει ευρύτερο πεδίο, κατανέμοντας τα προστατευόμενα είδη σε τέσσερις ομάδες με προστασία που ξεκινά από τη στατιστική παρακολούθηση του εμπορίου και φτάνει μέχρι την πλήρη απαγόρευσή του ανάλογα με τη σοβαρότητα της απειλής εξαφάνισης του είδους. Το 1982 επίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσυπέγραψε τη Σύμβαση της Βόννης σχετικά με τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών που ανήκουν στην άγρια ζωή (Σύμβαση και απόφαση 86/461 και απόφαση 98/145) και τη Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (Σύμβαση και απόφαση 82/72). Εκτός από αυτές τις συμβάσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει ένα πλήθος κανονισμών και οδηγιών για την προστασία της χλωρίδας και πανίδας καθώς και τη λήψη μέτρων για ορισμένα απειλούμενα είδη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, επίσης, είναι μέλος της Σύμβασης για τη Διατήρηση της Βιολογικής Ποικιλομορφίας, η οποία καταρτίστηκε υπό την αιγίδα του προγράμματος

των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον (UNEP) (Γαλάνη, 2010: 30-33) ενώ, ως μέλος του GBIF, χρηματοδοτεί την εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πληροφόρησης για τη Βιοποικιλότητα (European Network for Biodiversity Information - ENBI). (Καρανδεινός, 2007: 140-141)

5.1. Η ΟΔΗΓΙΑ 79/409/ΕΕΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΤΗΝΟΠΑΝΙΔΑΣ

Η προστασία της βιοποικιλότητας και η ανάσχεση της απώλειάς της αποτελούν πλέον τους σημαντικότερους στόχους της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πρώτο βήμα έγινε το 1979 με την Οδηγία *‘Περί της διατηρήσεως των άγριων πτηνών’* (79/409/ΕΟΚ), ένα από τα πρώτα ευρωπαϊκά νομοθετήματα για το περιβάλλον. Η Οδηγία απαγόρευσε την αιχμαλωσία και το εμπόριο άγριων πτηνών και την αδιάκριτη θανάτωσή τους, καθιέρωσε μηχανισμούς για τη ρύθμιση του κυνηγιού ώστε να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα των πληθυσμών και επέβαλε την προστασία των πιο σημαντικών ενδιαιτημάτων της ορνιθοπανίδας. (Πέτρου, 2010: 144)

Σκοπός της Οδηγίας του Συμβουλίου της 2^{ας} Απριλίου 1979 για τη διατήρηση των άγριων πτηνών αποτελεί η προστασία, η διαχείριση και ο έλεγχος των πτηνών που ζουν *‘εκ φύσεως’* σε άγρια κατάσταση. Αντικείμενο εφαρμογής των σχετικών ρυθμίσεων είναι τα πτηνά, τα αυγά, οι φωλιές και οι οικοτόποι τους. (Γαλάνη, 2010: 34) Βασική ρύθμιση της Οδηγίας αποτελεί η υποχρέωση των κρατών μελών να υιοθετήσουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διατηρηθεί ή να προσαρμοστεί ο πληθυσμός όλων των ειδών των πτηνών σε επίπεδο που να ανταποκρίνεται ιδιαίτερα στις οικολογικές, επιστημονικές και μορφωτικές απαιτήσεις. Επίσης, επιβάλλεται στα κράτη μέλη να κατατάξουν τα εδάφη που πληρούν ορισμένα ορνιθολογικά κριτήρια σε Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ), μέσα στις οποίες πρέπει να αποφεύγεται η ρύπανση ή η φθορά των οικοτόπων καθώς και οποιεσδήποτε επιζήμιες πράξεις για τα πτηνά. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 162-163)

Λόγω πολλών προσαρμογών και αλλαγών που επέφεραν οι μετέπειτα διευρύνσεις της ΕΕ, αλλά και λόγω της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου, το κείμενο της Οδηγίας τροποποιήθηκε και τελικά κωδικοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2009 με την Οδηγία 2009/147/ΕΕ. (Πέτρου, 2010: 144) Η Οδηγία 79/409/ΕΟΚ ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με την ΚΥΑ 414958/1985 *‘Μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας’*. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 163)

5.2. Η ΟΔΗΓΙΑ 92/43/ΕΟΚ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΠΑΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΔΑΣ

Μετά τη θέσπιση της Οδηγίας για τη διατήρηση των άγριων πτηνών, το επόμενο βήμα έγινε το 1992 με την έκδοση της Οδηγίας *‘Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας’* (92/43/ΕΟΚ). Η Οδηγία αυτή στόχευε επίσης στην προστασία της άγριας ζωής, των σπάνιων, απειλούμενων ή ενδημικών ειδών, όμως επιπρόσθετα επέβαλε την προστασία σπάνιων ή απειλούμενων ενδιαιτημάτων και χαρακτήριζε ως προστατευόμενους 231 τύπους οικοτόπων. (Πέτρου, 2010: 144-145)

Σκοπός της Οδηγίας είναι ‘να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης της φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών όπου εφαρμόζεται η συνθήκη’. Βασικό μέτρο για την επίτευξη του σκοπού της Οδηγίας αποτελεί η δημιουργία δικτύου προστατευόμενων περιοχών με την ονομασία ‘NATURA 2000’ (‘ΦΥΣΗ 2000’). Οι περιοχές του δικτύου τελούν υπό καθεστώς ειδικής διαχείρισης που καθορίζει κάθε κράτος μέλος λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Το δίκτυο Natura 2000, έχει ως στόχο την αποτελεσματικότερη προστασία των απειλούμενων ειδών και των ενδιαιτημάτων, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την γενικότερη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. (Μπέλση, 2009: 10-11)

Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Έχει θεσμοθετηθεί με την έκδοση δύο οδηγιών, της οδηγίας για τα άγρια πουλιά (79/409/ΕΟΚ) και της οδηγίας για τους οικοτόπους (92/43/ΕΟΚ) και αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών (Μαλιάχωβα, 2010: 7):

α) τις «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» (Special Protection Areas - SPA) για την Οрниθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών» και

β) τους «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)» (Sites of Community Importance - SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ. Για τον προσδιορισμό των ΤΚΣ λαμβάνονται υπόψη οι τύποι οικοτόπων και τα φυτικά είδη που εμπεριέχονται στους οικοτόπους των Παραρτημάτων Ι και ΙΙ της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ καθώς και τα κριτήρια του Παραρτήματος ΙΙΙ αυτής.

Τα κριτήρια ένταξης μιας περιοχής στο δίκτυο εξαρτώνται από τον *τύπο* του υπό διατήρηση φυσικού βιότοπου ή από τα *ζωικά και φυτικά είδη* ειδικού ενδιαφέροντος που χρειάζονται προστασία.

Σχετικά με τον *τύπο*, τα κριτήρια είναι: α) ο βαθμός της αντιπροσώπευσης του φυσικού βιότοπου στην περιοχή μελέτης, β) το ποσοστό κάλυψης της συγκεκριμένης περιοχής από έναν βιότοπο σε σχέση με την ολική κάλυψη του ίδιου βιότοπου σε εθνικό επίπεδο, γ) ο βαθμός προστασίας της δομής και λειτουργίας των φυσικών βιοτόπων και οι προοπτικές αποκατάστασης και δ) η συνολική εκτίμηση της αξίας της περιοχής για την προστασία του εν λόγω βιότοπου.

Σχετικά με τα *είδη*, τα κριτήρια είναι: α) το μέγεθος και η πυκνότητα του πληθυσμού του είδους σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό του στη χώρα, β) ο βαθμός προστασίας των παραγόντων του βιοτόπου που είναι σημαντικοί για το συγκεκριμένο είδος και οι δυνατότητες βελτίωσης αυτής της ισορροπίας, γ) ο βαθμός απομόνωσης του εν λόγω πληθυσμού σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό της χώρας και δ) η συνολική εκτίμηση της αξίας της περιοχής για την προστασία του συγκεκριμένου είδους. (Μπέλση, 2009: 10-11)

Με την Οδηγία αυτή, η Ευρωπαϊκή Ένωση, επιδιώκοντας την εξειδικευμένη προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, προωθεί την υλοποίηση του γενικότερου στόχου της αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης. Επίσης, η βιοποικιλότητα θεωρείται τμήμα της Κοινοτικής φυσικής κληρονομιάς, η οποία απαιτεί συντονισμένη μέριμνα από όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι δύο Οδηγίες (79/409 και 92/43) αναγνωρίζουν και προσπαθούν να εφαρμόσουν δύο βασικές αρχές. Ότι κανένα είδος δεν μπορεί να επιβιώσει και να ευημερήσει ανεξάρτητα από το ενδιαίτημά του και ότι η προστασία μεμονωμένων θέσεων δεν είναι αρκετή. Αναγνωρίζουν, επίσης, ότι ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστο κομμάτι του φυσικού περιβάλλοντος και ότι η προστασία πρέπει να συμβαδίζει με τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής. (Πέτρου, 2010: 145) Σε συνδυασμό με τη Σύμβαση της Βέρνης (1979), αποτελούν – θεωρητικά – ένα ολοκληρωμένο θεσμικό υπόβαθρο για την προστασία της βιοποικιλότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. (Γαλάνη, 2010: 35-36)

5.3. Η ΟΔΗΓΙΑ ΠΛΑΙΣΙΟ 2000/60/EC ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΡΑ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με στόχο την αναβάθμιση και προστασία των υδατικών πόρων, προχώρησε στη θέσπιση μιας *Οδηγίας – Πλαίσιο για τη διαχείριση των Υδάτων*,

η οποία μετά από μακρόχρονη περίοδο συζητήσεων και διαπραγματεύσεων μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ψηφίστηκε στις 23 Οκτωβρίου 2000 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Δεκεμβρίου 2000 (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 327/22.12.2000). Βασικός στόχος της Οδηγίας 2000/60/EK είναι η αποτροπή της περαιτέρω υποβάθμισης όλων των υδάτων και η επίτευξη μιας ‘καλής κατάστασης’ μέχρι το 2015. Βασικοί στόχοι της Οδηγίας αποτελεί: α) η επέκταση της προστασίας των υδάτων σε όλα τα εσωτερικά και παράκτια ύδατα, β) ο ορισμός της ‘καλής οικολογικής κατάστασης’ ως γενικός στόχος για όλα τα επιφανειακά ύδατα και γ) η διαχείριση σε επίπεδο λεκάνης απορροής.

Από τους βασικούς στόχους της Οδηγίας προκύπτει ότι οι καινοτομίες που προτείνονται είναι:

1. Η εφαρμογή ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδατικών πόρων σε επίπεδο λεκάνης απορροής.
2. Η εφαρμογή της αρχής της αυτονομίας.
3. Η εφαρμογή μιας συνδυασμένης προσέγγισης για τον έλεγχο της ρύπανσης καθορίζοντας τόσο όρια εκπομπών ρύπων όσο και στόχους για την επίτευξη της επιθυμητής ποιότητας των υδατίνων σωμάτων (επιφανειακών, μεταβατικών, παράκτιων και υπόγειων).
4. Η εφαρμογή τιμολογιακής πολιτικής στις διαφορετικές χρήσεις του νερού.
5. Η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων για την διαχείριση υδατινών πόρων.

Η υλοποίηση της οδηγίας σχετίζεται με δύο διακριτές φάσεις: Α) *Φάση 1*: Αναγκαίες ενέργειες και στάδια για τη σύνταξη των διαχειριστικών σχεδίων σε κάθε Υδατική Περιφέρεια (Χρονικός ορίζοντας βάσει του χρονοδιαγράμματος της Οδηγίας το έτος 2009) και Β) *Φάση 2*: Σύνταξη και εφαρμογή πρώτου διαχειριστικού σχεδίου σε κάθε Υδατική Περιφέρεια – Έλεγχος επίτευξης των στόχων της Οδηγίας για πρώτη φορά (Χρονικός ορίζοντας βάσει του χρονοδιαγράμματος της Οδηγίας το έτος 2015). (Ανδρεαδάκης, 2008: 5-7)

Στην Ελλάδα, η εναρμόνιση της Οδηγίας 2000/60/EK πραγματοποιήθηκε με τον Ν. 3199/2003 «Προστασία και διαχείριση των υδάτων Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/EK» (ΦΕΚ Α280/9.12.2003), ενώ ουσιαστική πρόοδος γίνεται με το προεδρικό διάταγμα ΠΔ.51/8.3.2007 (ΦΕΚ Α54/8.3/2007), το οποίο εναρμονίζει τα ουσιαστικά θέματα της Οδηγίας 2000/60/EK.

5.4. Η ΟΔΗΓΙΑ 2001/42 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Με την Οδηγία 2001/42/ΕΚ (αποκαλούμενη και Οδηγία ΣΠΕ) εισάγεται η έννοια της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης, δηλαδή της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων. Με την Οδηγία αυτή, η οποία αποτελεί τη συνέχεια της Οδηγίας 85/337/ΕΟΚ (Οδηγία ΕΠΕ), καθιερώνεται η υποχρέωση των κρατών μελών να εκτιμούν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από σχέδια και προγράμματα που αποτελούν το 'πλαίσιο' πραγματοποίησης επιμέρους έργων και δραστηριοτήτων. (Γαλάνη, 2010: 38)

Σύμφωνα με το άρθρο 1, βασικός στόχος της Οδηγίας είναι η υψηλού επιπέδου προστασία του περιβάλλοντος και η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών θεωρήσεων στην προετοιμασία και υιοθέτηση σχεδίων και προγραμμάτων με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η διαδικασία στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης περιλαμβάνει την εκπόνηση περιβαλλοντικής μελέτης, τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων με τις αρχές και το κοινό, καθώς και με άλλα κράτη μέλη, τη λήψη αποφάσεων και την ενημέρωση σχετικά με την απόφαση.

Σε εθνικό επίπεδο, το βασικό θεσμικό πλαίσιο της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης καθορίζεται στην Κοινή Υπουργική Απόφαση με αριθμό πρωτοκόλλου ΥΠΕΧΩΔΕ/ΕΥΠΕ/οικ.107017/28.8.2006 για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/42/ΕΚ «σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων» του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιουνίου 2001 (ΦΕΚ Β' 1225). (www.ypeka.gr)

5.5. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1967/2006 ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΘΑΛΑΣΣΑ

Η Μεσόγειος θάλασσα, αν και καλύπτει λιγότερο από το 1 % των θαλασσών του πλανήτη, φιλοξενεί μια πλούσια ποικιλία οργανισμών πανίδας και χλωρίδας, που αντιστοιχεί περίπου με το 10 % της βιοποικιλότητας του παγκόσμιου ωκεανού. Η σημασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, ως φυσικού πόρου, είναι τεράστια, αφού συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάπτυξη, στην ευημερία και στην ποιότητα της ζωής όλων των πολιτών. Ωστόσο, σήμερα, η θαλάσσια βιοποικιλότητα

και τα θαλάσσια οικοσυστήματα απειλούνται με υποβάθμιση που οφείλεται κυρίως στην αλλαγή του κλίματος, στην ρύπανση από επικίνδυνες ουσίες, τον ευτροφισμό, και την υπεραλίευση. Κατά συνέπεια, η διασφάλιση της προστασίας της βιωσιμότητας του θαλάσσιου περιβάλλοντος αποτελεί ουσιώδη παράγοντα για την αειφόρο διαχείριση του, ώστε και οι μελλοντικές γενεές να έχουν τη δυνατότητα να ωφελούνται από τις θάλασσες και τους ωκεανούς. ([www. politics.wwf.gr](http://www.politics.wwf.gr))

Ο Κανονισμός αριθ. 1967/2006 του Συμβουλίου της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τα μέτρα διαχείρισης για τη βιώσιμη εκμετάλλευση των αλιευτικών πόρων στη Μεσόγειο Θάλασσα, θεσπίζει κανόνες, οι οποίοι στοχεύουν, άμεσα ή έμμεσα, στη συνεκτίμηση των περιβαλλοντικών ανησυχιών στη διαχείριση της αλιείας. (Γαλάνη, 2010: 41) Ο συγκεκριμένος Κανονισμός θέτει μια σειρά από τεχνικά μέτρα διαχείρισης της αλιείας και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα μέτρων από τα μεγέθη των δειγμάτων και περιορισμούς στη χρήση των αλιευτικών εργαλείων, μέχρι τα ελάχιστα επιτρεπόμενα μεγέθη των ψαριών και τις προστατευόμενες περιοχές αλιείας. (www.greenpeace.org/greece/PageFiles/97690/marine-reserves-report.pdf)

5.6. ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ

Άλλα σχετικά με την προστασία της βιοποικιλότητας νομοθετήματα είναι η *Οδηγία 86/609/ΕΟΚ για την προσέγγιση των νομοθετικών κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την προστασία των ζώων που χρησιμοποιούνται για πειραματικούς και άλλους επιστημονικούς σκοπούς*, η οποία ισχύει για τα ζώα που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη και παραγωγή φαρμάκων, τροφίμων και άλλων ουσιών ή προϊόντων, για την παρακολούθηση των ασθενειών ή των διαταραχών της υγείας στους ανθρώπους, τα ζώα ή τα φυτά και η *Οδηγία 99/22/ΕΚ για τη διατήρηση άγριων ζώων σε ζωολογικούς κήπους*, η οποία στοχεύει στη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τη διαβίωση των ζώων που ζουν σε ζωολογικούς κήπους και στην ενίσχυση του ρόλου των ζωολογικών κήπων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Για την προστασία των δασών, η ΕΕ έχει θεσπίσει τον *Κανονισμό 3528/1986 για την προστασία των δασών στην Κοινότητα από την ατμοσφαιρική ρύπανση*, τον *Κανονισμό 2158/1992 για την πυροπροστασία των κοινοτικών δασών* και τον *Κανονισμό 2152/2003 για την παρακολούθηση των δασών και των περιβαλλοντικών αλληλεπιδράσεων στην Κοινότητα*, με έμφαση στα δάση. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 166-170)

5.7. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

Το 2008 η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε το *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 24^{ης} Απριλίου 2008 σχετικά με την προπαρασκευή των συναντήσεων COP-MOP¹ για τη βιολογική ποικιλότητα και τη βιοασφάλεια* στη Βόννη (2009/C259E/13) με σκοπούς:

1. Την έκφραση βαθιάς ανησυχίας για τη συνεχιζόμενη απώλεια της βιοποικιλότητας και για το συνεχώς αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα της ΕΕ.
2. Τη συμφωνία και εφαρμογή από την Επιτροπή και τα κράτη μέλη συγκεκριμένων μέτρων για την προστασία της βιοποικιλότητας, τόσο εγχωρίως όσο και διεθνώς.
3. Τη σύσταση διεθνούς επιστημονικής επιτροπής για τη βιοποικιλότητα για να συμβουλευεί τα συμβαλλόμενα μέρη και να καταρτίσει ολοκληρωμένη παγκόσμια χαρτογράφηση με τις περιοχές υψηλής προστατευτικής αξίας.
4. Την αναγνώριση της συνεισφοράς του ευρωπαϊκού δικτύου προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 ως σημαντικότερη συνεισφορά στο παγκόσμιο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών.
5. Να δηλώσει ότι θεωρεί ότι η συζήτηση, με αφορμή τη Σύμβαση-πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την αλλαγή του κλίματος (UNFCCC), σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την αποδάσωση και την υποβάθμιση των δασών σε αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να διαπνέεται από τη CBD.
6. Την ενίσχυση των προσπαθειών για τη βελτίωση των συνεργιών μεταξύ της CBD, της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης (UNCCD) και της UNFCCC στους τομείς του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής σε αυτήν.
7. Να ζητήσει επιμόνως από την Επιτροπή και τα κράτη μέλη:
  - να εξασφαλίσουν ότι οι αποφάσεις της COP 9² είναι προσανατολισμένες στην υλοποίηση του προγράμματος εργασίας της CBD για τις προστατευόμενες περιοχές και την ενίσχυση της υλοποίησης ενόψει των στόχων του 2010
  - να στηρίζουν οικονομικά την πρωτοβουλία LifeWeb η οποία έχει ως στόχο τον συνδυασμό εθελοντικών δεσμεύσεων ενδιαφερομένων μερών για τον καθορισμό

¹ Διάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών και συνάντηση των Συμβαλλομένων Μερών αντίστοιχα

² 9η Διάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών (COP9) της Σύμβασης των ΗΕ για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) που πραγματοποιήθηκε από τις 19 έως τις 30 Μαΐου 2008 στη Βόννη (Γερμανία)

και τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών με εθελοντικές δεσμεύσεις από χορηγούς για να εξασφαλισθεί στοχευμένη χρηματοδότηση και συγχρηματοδότηση

- να ενισχύσουν τις συνέργιες και τους δεσμούς μεταξύ της UNFCCC και της CBD με στόχο τη μεγιστοποίηση των κοινών ωφελημάτων όσον αφορά τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, την προστασία της βιοποικιλότητας και την αειφόρο ανθρώπινη ανάπτυξη
- να βεβαιώσουν ότι η αειφόρος ανάπτυξη είναι στόχος προτεραιότητας της COP 9
- να φροντίσουν να τη χρηματοδότηση των μηχανισμών
- να διενεργήσουν ανάλυση του αντίκτυπου στην ΕΕ σχετικά με την ξηρασία και την έλλειψη νερού που προκαλεί η αλλαγή του κλίματος και τις επιπτώσεις της στους φυσικούς οικοτόπους της άγριας πανίδας και χλωρίδας
- να αρχίσουν συζήτηση και να συμφωνήσουν κοινές αρχές και κριτήρια για την καλή διαχείριση των δασών
- να μεριμνήσουν ώστε η COP 9 να συμφωνήσει την έναρξη συζητήσεων προκειμένου να συμφωνηθεί παγκόσμιος μηχανισμός για τη ρύθμιση της δασικής εκμετάλλευσης και της εμπορίας ξυλείας
- να ενσωματώσουν εντονότερα στις εθνικές στρατηγικές και τα προγράμματα δράσης τους για τη βιοποικιλότητα (NBSAP) και στα εθνικά δασικά προγράμματά τους και σε άλλες δραστηριότητες σχετικά με τα δάση
- να μεριμνήσουν για την επιτάχυνση της εφαρμογής των υφιστάμενων δεσμεύσεων για καλύτερη διαφύλαξη και αειφόρο διαχείριση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας
- να μεριμνήσουν ώστε η COP 9 να εγκρίνει την προτεινόμενη δέσμη επιστημονικών κριτηρίων για τον προσδιορισμό των θαλάσσιων περιοχών που χρήζουν προστασίας και για τη δημιουργία αντιπροσωπευτικών δικτύων θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών
- να συνεργασθούν στην κατεύθυνση μιας προσέγγισης ολοκληρωμένης διαχείρισης για τη θαλάσσια βιοποικιλότητα σε περιοχές που βρίσκονται πέραν της εθνικής δικαιοδοσίας, ούτως ώστε να εφαρμοσθούν τα συμφωνημένα κριτήρια και να επεκταθούν τα εθνικά και περιφερειακά δίκτυα θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών στα διεθνή ύδατα εκτός εθνικής δικαιοδοσίας
- να ενθαρρύνουν τα κράτη να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για μια συμφωνία εφαρμογής της UNCLOS για την προστασία της θαλάσσιας βιοποικιλότητας σε περιοχές πέραν της εθνικής δικαιοδοσίας, ώστε να εξασφαλισθεί μακροπρόθεσμα η ολοκληρωμένη διαχείριση

- να μεριμνήσουν ώστε η COP 9 να εγκρίνει μια τελική απόφαση για την απαγόρευση όλων των τεχνολογιών περιορισμού (GURTs)
- να μεριμνήσουν ώστε η COP 9 να μελετήσει κατεπειγόντως το θέμα των αρνητικών συνεπειών της παραγωγής βιομάζας για ενέργεια, ιδίως δε της παραγωγής αγροκαυσίμων, τόσο στη βιοποικιλότητα όσο και στις γηγενείς και τοπικές κοινότητες
- να προωθήσουν την πλήρη υλοποίηση των κατευθυντήριων αρχών της CBD για τα ξένα χωροκατακτητικά είδη και να θεσπίσουν κοινοτική νομοθεσία που να εξασφαλίζει την σφαιρική αντιμετώπιση των απειλών που δημιουργούν τα ξένα χωροκατακτητικά είδη για τους οικοτόπους και τα είδη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- να εξασφαλίσουν την ενίσχυση και διασφάλιση της συμμετοχής των αυτοχθόνων και τοπικών κοινοτήτων και των σχετικών ενδιαφερομένων στον καθορισμό και τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών
- να ενθαρρύνουν και υποστηρίζουν συστήματα πιστοποίησης για την αειφόρο δασοπονία και για διάφορες καλλιέργειες, συμπεριλαμβανομένων των βιοκαυσίμων, και τη δένδροφύτευση σε κτηνοτροφικές περιοχές

(<http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:259E:FULL:EL:PDF : 73-76)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Δυστυχώς, στον τομέα της προστασίας της φυσικής ποικιλότητας η Ελλάδα υστερεί σημαντικά από τα πρότυπα και τις απαιτήσεις της ΕΕ. (Πέτρου, 2010: 148) Οι κυριότερες πηγές του εθνικού δικαίου για την προστασία του περιβάλλοντος είναι το Σύνταγμα, οι νόμοι και οι διοικητικές κανονιστικές πράξεις που έχουν εκδοθεί για την εφαρμογή τους ή κατ' εξουσιοδότηση τους (Διατάγματα, Υπουργικές Αποφάσεις, κλπ.), όπως και η νομολογία των δικαστηρίων και κυρίως του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ). Παράλληλη πηγή δικαίου συνιστούν οι κανόνες της ΕΕ, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο κυρίως μέσω των πολιτικών και των χρηματοδοτικών μηχανισμών της. (Κόλλιας, 2010: 36) Άλλωστε, υπολογίζεται ότι τα εθνικά δίκαια περιλαμβάνουν κατά 80% περίπου κανόνες κοινοτικής προέλευσης. (Μίχας, 2008: 81)

6.1. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 24 ΚΑΙ 117 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Ορόσημο για την Ελλάδα στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος υπήρξε το έτος 1975 με την ψήφιση του ισχύοντος Συντάγματος το οποίο με τα άρθρα 24 και 117 καθιέρωσε για πρώτη φορά άμεσα τη συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος. Μέχρι τότε συνταγματικής προστασίας έχαιρε μόνον η ανθρώπινη ζωή με το άρθρο 13 του Συντάγματος του 1952 και το άρθρο 7 του Συντάγματος του 1927 και επομένως μόνον έμμεσα συναγόταν το αναγκαίο της προστασίας του περιβάλλοντος, ώστε να εκπληρωθεί η βούληση του συντακτικού νομοθέτη περί απολύτου προστασίας της ζωής του ανθρώπου, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με ένα ισορροπημένο φυσικό περιβάλλον. (Μίχας, 2008: 118)

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρ. 24 παρ. 1 εδ. α' Συντ. 'Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους...' Η υποχρέωση αυτή εξειδικεύεται με το εδ. β' της παρ.1 του αρθρ. 24 Συντ. που υποχρεώνει το κράτος 'να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για τη διαφύλαξή του'. Το άρθρο 24, μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το έτος 2001, κατοχυρώνει το δικαίωμα σε ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισορροπημένο, ως προϋπόθεση της ανθρώπινης ζωής και υγείας αλλά και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, εκφραζόμενης ως απαίτηση για ποιότητα ζωής, αλλά και ως αγαθό με αυτοτελή αξία για τον άνθρωπο. (Κόλλιας, 2010: 36-37) Με την αναθεώρηση του 2001 αναγνωρίζεται το περιβάλλον ως δικαίωμα του καθενός και καθιερώνεται η αρχή της αειφορίας,

δηλαδή η προστασία του περιβάλλοντος για χάρη και των επόμενων γενεών. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 21-22)

Η συνταγματική προστασία δεν περιορίζεται όμως μόνο στο άρθρο 24, αλλά επεκτείνεται και με το άρθρο 117 παρ. 3 και 4 των μεταβατικών διατάξεων του Συντάγματος. Συγκεκριμένα η παράγραφος 3 ορίζει: ‘Δημόσια ή ιδιωτικά δάση ή δασικές εκτάσεις που καταστράφηκαν ή καταστρέφονται από πυρκαγιά ή που με άλλο τρόπο αποψιλώθηκαν ή αποψιλώνονται, δεν αποβάλλουν για το λόγο αυτό το χαρακτήρα που είχαν πριν καταστραφούν, κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτέες και αποκλείεται να διατεθούν για άλλο προορισμό.’ Η παράγραφος 4 ορίζει: ‘Η αναγκαστική απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, επιτρέπεται μόνο υπέρ του δημοσίου, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 17, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, διατηρείται πάντως η μορφή τους αμετάβλητη ως δασική.’

Θα πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι το άρθρο 24 εμπεριέχει κατευθυντήρια αρχή για την προστασία του περιβάλλοντος και όχι επιτακτικό κανόνα δικαίου. Η προστασία λοιπόν μπορεί να υποχωρεί ενόψει επίτευξης οικονομικών σκοπών οι οποίοι συνθέτουν το δημόσιο συμφέρον. (Μίχας, 2008: 125) Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ωστόσο η σημασία των συνταγματικών διατάξεων υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος, όπως άλλωστε χαρακτηριστικά αναφέρεται και στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας ‘το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου και εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάρη και των επόμενων γενεών.’ (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 22)

6.2. ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Το κύριο εργαλείο με το οποίο καλύπτονται τα θέματα της βιοποικιλότητας είναι ο Νόμος 2204/1994, με τον οποίο κυρώθηκε η Διεθνής Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, κατόπιν και της σχετικής Απόφασης 93/626/EK του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Επίσης, το εθνικό θεσμικό πλαίσιο, προγενέστερο ή μεταγενέστερο της εν λόγω κύρωσης, περιλαμβάνει πληθώρα διατάξεων που ρυθμίζουν θέματα διατήρησης της βιοποικιλότητας, αειφορικής χρήσης των συστατικών της και καταμερισμού των ωφελειών από την εκμετάλλευση των γενετικών πόρων. Ο νόμος που πλαισιώνει όλες τις ενέργειες προστασίας του περιβάλλοντος στην Ελλάδα θεωρείται ο Ν. 1650/1986. Μεγάλη εξακολουθεί να είναι και η σημασία της βασικής δασικής νομοθεσίας (ο

Δασικός Κώδικας Ν.Δ.86/1969 και οι Ν. 996/1971 και 998/1979, όπως έχουν τροποποιηθεί μετά τον Ν. 3028/2003) και του Ν. 2971 του 2001 ‘Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις’. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 22) Σκοπός του Ν.1650/1986 είναι η θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και η καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία και να ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητας του. (Κόλλιας, 2010: 37)

Με την ΚΥΑ 33318/3028/1998 έγινε η εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ (έχει τροποποιηθεί με την Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ’ αρ. Η.Π. 14849/853/Ε103, ΦΕΚ Β645/11.4.2008). Με αυτήν επιδιώκεται ένα ευνοϊκό καθεστώς διατήρησης για τους οικοτόπους και τα είδη Κοινοτικού ενδιαφέροντος, και προβλέπεται η εγκαθίδρυση του πανευρωπαϊκού δικτύου προστατευόμενων περιοχών Natura 2000. Η Οδηγία αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ περί της διατηρήσεως των άγριων πτηνών, της οποίας η εναρμόνιση στην εθνική νομοθεσία πραγματοποιήθηκε με την ΚΥΑ 414985/1985 ‘μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας’. Σε συνέχεια με τα προβλεπόμενα στον Ν. 1650/1986, το άρθρο 15, κεφ. Ε’ του Ν. 2742/1999 ‘Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις’ θέτει το πλαίσιο για τη δημιουργία και λειτουργία φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών. Ακολουθεί ο Ν. 3044/2002, με το άρθρο 13 του οποίου συστάθηκαν 25 φορείς διαχείρισης, που μαζί με τους δύο προγενέστερα συσταθέντες φορείς του Πάρκου Ζακύνθου και Σχοινιά - Μαραθώνα, καλύπτουν σε πρώτη φάση ένα αντιπροσωπευτικό μέρος της ελληνικής βιολογικής ποικιλότητας.

Η εφαρμογή των νόμων αυτών δρα συμπληρωματικά και υποστηρικτικά και κατά κανέναν τρόπο δεν ακυρώνει προγενέστερα ή και μεταγενέστερα νομοθετήματα προστασίας ειδών (π.χ. το Π.Δ. 80/1990 για την προστασία του φυτικού γενετικού υλικού της χώρας, το Π.Δ. 67/1981 για την προστασία της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας, το Π.Δ. 434/30/1995 για τη διατήρηση και προστασία αυτοχθόνων φυλών αγροτικών ζώων) και βιοτόπων ή τοπίων όπως τον Ν. 1469/1950 ‘ιστορικοί τόποι και τόποι ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους’, το Ν.Δ. 996/1971 ‘εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης’, τον Ν. 2637/98 για τα καταφύγια άγριας ζωής.

Επιπλέον εργαλεία με τα οποία καλύπτονται θέματα της βιοποικιλότητας είναι οι Νόμοι με τους οποίους κυρώθηκαν οι διεθνείς συμβάσεις Βέρνης για τη διατήρηση

της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (κυρώθηκε με τον Ν. 1335/1983), Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου θάλασσας από τη ρύπανση (κυρώθηκε με τον Ν. 855/1978) και των συνοδευτικών της τελευταίας πρωτοκόλλων (Ν. 1634/1986) και Ραμσάρ για την προστασία των υδροτόπων (Ν.Δ. 191/1974). Ακόμη, θέματα της βιοποικιλότητας καλύπτονται με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή που κυρώθηκε με τον Ν. 2205/1994, τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης που κυρώθηκε με τον Ν. 2468/1997, τη διεθνή σύμβαση CITES διεθνούς εμπορίας ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν που κυρώθηκε με τον Ν. 2055/1992 και την αναθεωρημένη Διεθνή Σύμβαση Προστασίας Φυτών που κυρώθηκε με τον Ν. 3495/2006.

Σε ό,τι αφορά τη γεωργία, ισχύει ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1782/2003 στον οποίο αναφέρεται ότι πρέπει να αποφευχθεί η εγκατάλειψη της γεωργικής γης και να εξασφαλισθεί ότι θα διατηρηθεί η γη σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση. Στην Ελλάδα, η ΚΥΑ 324032/2004 δημοσιεύθηκε για την 'Εφαρμογή του καθεστώτος της πολλαπλής συμμόρφωσης και λοιπά συμπληρωματικά μέτρα σε εκτέλεση του Κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 του Συμβουλίου', (η οποία μεταξύ άλλων ορίζει τις πρακτικές άσκησης της γεωργίας και κτηνοτροφίας που συντάσσονται με την ευρωπαϊκή νομοθεσία, με ειδικές αναφορές στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και έχει ισχύ νόμου από 1.1.2005 σύμφωνα με τον Ν. 3399/2005) και η ΚΥΑ 26202/2005 εξειδικεύει την προηγούμενη δίνοντας λεπτομέρειες εφαρμογής της. Επισημαίνεται ότι στην Ελλάδα, με την ΚΥΑ 568/2004, τέθηκαν προς εφαρμογή οι 'Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής', οι οποίοι στοχεύουν στην αειφορική διαχείριση των γεωργικών γαιών και των φυσικών πόρων, στην προστασία του αγροτικού τοπίου και την προστασία της υγείας των αγροτών και των καταναλωτών.

Σε ό,τι αφορά τους γενετικούς πόρους, το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο αποτελούν κυρίως: το ΠΔ 80 (ΦΕΚ Α40/1990) περί προστασίας του φυτικού γενετικού υλικού της χώρας, το ΠΔ 434 (ΦΕΚ Α248/1995), με το οποίο θεσπίζονται τα μέτρα για τη διατήρηση και προστασία των αυτόχθονων φυλών των αγροτικών ζώων, δεσμεύσεις του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας κ.λπ, η κύρωση της διεθνούς Συνθήκης σχετικά με τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία (Ν. 3165/2003) και η κύρωση της Συμφωνίας για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στον Τομέα του Εμπορίου με τον Ν. 2290/1995.

Σε ό,τι αφορά την εισαγωγή ξυλείας, ισχύει ο Κανονισμός 2173/2005 περί δημιουργίας εθελοντικού συστήματος αδειών για την Επιβολή της Δασικής Νομοθεσίας, τη Διακυβέρνηση και το Εμπόριο σε ό,τι αφορά τις εισαγωγές ξυλείας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στόχος είναι η μείωση της κατανάλωσης παράνομα υλοτομημένης ξυλείας, και η συμβολή στον ευρύτερο στόχο της βιώσιμης διαχείρισης των δασών στις χώρες που παράγουν ξυλεία.

Όσον αφορά την αλιεία, υπάρχει ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1967/2006 για τη βιώσιμη εκμετάλλευση των αλιευτικών πόρων στη Μεσόγειο. Επίσης, σύμφωνα με την Απόφαση 167378/07 (ΦΕΚ Δ241/2007), απαγορεύεται η αλιεία με συρόμενα εργαλεία σε περιοχές που εντοπίζονται λιβάδια με Ποσειδωνίες.

Όσον αφορά την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το πλαίσιο θέτουν σχετικές Κοινοτικές Οδηγίες οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη.

Με τον Ν. 3199/2003 «προστασία και διαχείριση των υδάτων» και το εκτελεστικό του Π.Δ. 51/2007, ενσωματώθηκε η Οδηγία 2000/60/ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο. Επίσης, η Ελλάδα, έχει υπογράψει το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια και το έχει κυρώσει με τον Ν. 3233/04 (ΦΕΚ Α51/04). Επίσης, έχει εκδώσει τις Υπουργικές Αποφάσεις 11642/1943 (ΦΕΚ Β831/2002) και 38639/2017 (ΦΕΚ Β1334/05) που ενσωματώνουν στο εθνικό μας δίκαιο τις οδηγίες 98/81 και 2001/18 αντίστοιχα.

Επίσης, θέματα βιοποικιλότητας καλύπτει το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης το οποίο εγκρίθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων (Αρ. 6876/4871/Α/3.7.2008). (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 22-24)

Τέλος, πρόσφατα παρουσιάστηκε από το ΥΠΕΚΑ το *‘Σχέδιο Νόμου για τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις’*, λαμβάνοντας υπόψη σχετική λεπτομερή πρόταση των 10 μεγάλων περιβαλλοντικών οργανώσεων της χώρας για την προστασία της βιοποικιλότητας καθώς και το νομοσχέδιο *‘Χρηματοδότηση Περιβαλλοντικών Παρεμβάσεων, Πράσινο Ταμείο, Κύρωση Δασικών Χαρτών’*, το οποίο ψηφίστηκε την 15 Μαρτίου 2011 από την Ολομέλεια της Βουλής με σκοπό τη θέσπιση ειδικών ρυθμίσεων για την αποτελεσματική διατήρηση της βιοποικιλότητας. Το νομοσχέδιο βελτιώνει τις διατάξεις προστασίας σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις και προδιαγραφές και διευκολύνει την άσκηση περιβαλλοντικής και πολεοδομικής πολιτικής. (www.ypeka.gr – Πέτρου, 2010: 151)

6.3. ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

Θέματα βιοποικιλότητας καλύπτονται από το υφιστάμενο πλαίσιο πολιτικών και προγραμμάτων, δηλαδή το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013, και κυρίως το ΕΠΠΕΡΑΑ¹ αυτού, το Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ) 2007 – 2013 και το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Αλιείας (ΕΣΣΑΛ) 2007 – 2013. Δευτερευόντως, θέματα βιοποικιλότητας καλύπτονται από τα ΕΠ Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση, Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα, Εδαφικής Συνεργασίας, Διασυνοριακής Συνεργασίας και τα Περιφερειακά ΕΠ. Ειδικότερα για το ΕΠΠΕΡΑΑ 2007 – 2013 επισημαίνεται ότι αποτελεί το κυριότερο πρόγραμμα μέσω του οποίου προγραμματίζονται και υλοποιούνται περιβαλλοντικές δράσεις στην Ελλάδα και περιλαμβάνει επιχειρησιακούς στόχους ευθέως συνδεδεμένους με τον στόχο του 2010 για τη βιολογική ποικιλότητα.

Η εθνική στρατηγική διέπεται από αρχές που προκύπτουν από αντικειμενικά συμπεράσματα επιστημονικών ερευνών, από συναφείς αρχές της βιοηθικής, από τους νόμους που δεσμεύουν την Ελληνική Πολιτεία και από προϋπάρχοντα κείμενα που χαράσσουν πολιτική. Καίριας σημασίας είναι οι θεμελιώδεις αρχές της Διεθνούς Διάσκεψης του Ρίο και οι δηλώσεις του προοιμίου της διεθνούς Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα (27 αρχές της Διακήρυξης του Ρίο, γνωστές ως οι Αρχές του Ρίο - Rio principles)

Ο συνολικός σκοπός της Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα είναι *η ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας*. Ο συνολικός σκοπός εξειδικεύεται σε 23 γενικούς σκοπούς. Οι γενικοί σκοποί αρθρώνονται ως εξής: Προτάσσονται οι γενικοί σκοποί που αφορούν άμεσα τα τρία επίπεδα της βιοποικιλότητας, δηλαδή το γενετικό, των ειδών και των οικοσυστημάτων. Οι υπόλοιποι γενικοί σκοποί πραγματεύονται τομεακά, διατομεακά, ορίζοντια και ειδικά θέματα. Ορισμένοι γενικοί σκοποί αναλύονται περαιτέρω σε ειδικούς σκοπούς. Για την επίτευξη των γενικών και ειδικών σκοπών διατυπώνονται άξονες δράσης. Ορισμένοι άξονες δράσης είναι δυνατόν να προάγουν περισσότερους του ενός γενικούς ή ειδικούς σκοπούς. Χρονικός ορίζοντας εφαρμογής της Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα είναι η δεκαπενταετία 2009-2023. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009: 23-26)

---

¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ‘Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη’

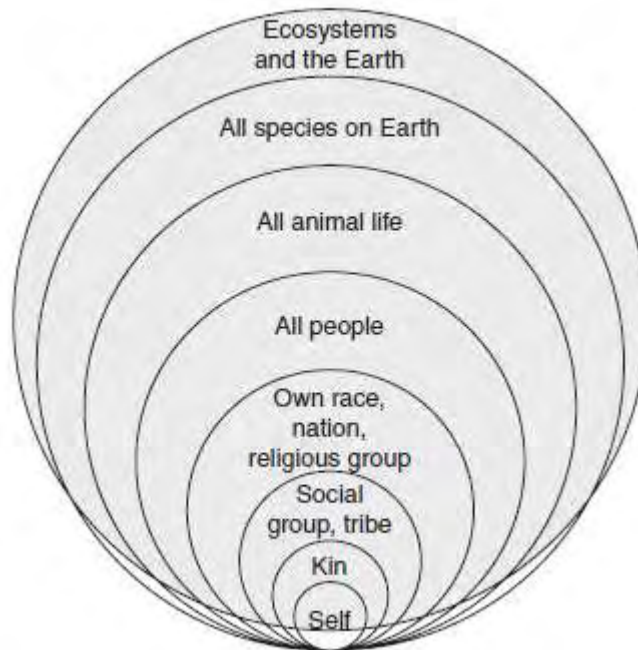
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΗΘΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

7.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Ηθική είναι όλο εκείνο το πεδίο των κανόνων που πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά μας προς τους άλλους. Μέχρι πρόσφατα η μελέτη της ηθικής από τους φιλοσόφους επικεντρώθηκε στο πρόβλημα του ποια είναι η αρμόζουσα μεταχείριση των ανθρώπων προς τους άλλους ανθρώπους, διότι θεωρούνταν πως μόνο τα ανθρώπινα πλάσματα και η ικανοποίηση των συμφερόντων τους έχουν εγγενή αξία. (Γεωργόπουλος, 2002: 38) Ωστόσο, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, οι άνθρωποι έχουν προσπαθήσει να καλλιεργήσουν μια καλή σχέση με τη φύση. Πρόσφατα, οι φιλόσοφοι έχουν στραφεί προς αυτό το θέμα, με σκοπό να προσπαθήσουν να αντιμετωπίσουν την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την απώλεια της βιοποικιλότητας και έχουν δημιουργήσει έναν νέο κλάδο, αυτόν της περιβαλλοντικής ηθικής. (Primack & Cafaro, 2007: 1)

Οι ηθικές απόψεις της κοινωνίας είναι αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαδικασίας εξέλιξης. Σύμφωνα με τον Nash (1989), η ιστορία των ηθικών απόψεων ξεκινά από ένα μακρινό ηθικό παρελθόν, όπου ίσως αναγνωρίζονταν ηθικές υποχρεώσεις μόνο προς πολύ μικρά σύνολα ανθρώπων, δηλαδή εκείνα από τα οποία εξαρτιόνταν άμεσα η ζωή και η ευημερία του ατόμου. Μετέπειτα, εγκαθιδρύονται οι ηθικές υποχρεώσεις προς το έθνος και όλα τα ανθρώπινα πλάσματα και τελικά, καταλήγει στην ανάληψη ηθικών υποχρεώσεων απέναντι στα ζώα, τα φυτά, τη ζωή γενικά και τον πλανήτη ολόκληρο. (Γεωργόπουλος, 2002: 39-41) Στην εικόνα 1 φαίνεται η ηθική εξέλιξη, η οποία διευρύνεται από το άτομο σε σταδιακά πιο πολύπλοκα επίπεδα.

Εικόνα 1: Η διαδικασία εξέλιξης σε ηθικό επίπεδο (Primack & Cafaro, 2007: 6)

Η Περιβαλλοντική Ηθική (Environmental Ethics) ή Οικολογική Ηθική (Ecoethics) είναι, λοιπόν, ο τομέας της ηθικής που προσπαθεί να οργανώσει τους ηθικούς κανόνες με τέτοιο τρόπο, ώστε να συμπεριληφθούν στην ηθική κοινότητα και τα μη ανθρώπινα όντα. (Γεωργόπουλος, 2002: 38) Αν και πρόκειται για έναν σύγχρονο κλάδο της Ηθικής, ωστόσο από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα χρησιμοποιείται ο όρος ‘Οικολογία’ για να περιγράψει τη μελέτη των σχέσεων φύσης και κοινωνίας, όπου ο άνθρωπος, ως βιολογικό είδος, διαμορφώνεται από τη φύση, αλλά ταυτόχρονα διαμορφώνει ο ίδιος τη φύση που τον περιβάλλει, με σκοπό να ικανοποιήσει τις βιολογικές του ανάγκες. (Ακό, 1991: 169)

Η Περιβαλλοντική Ηθική γεννήθηκε από την πίεση της ιστορικής πραγματικότητας, δηλαδή των αλματωδών εξελίξεων που η Βιομηχανική – Τεχνολογική Επανάσταση επέφερε στις σχέσεις του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. Ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε αρχίσει να γίνεται αισθητή η δυναμική των επιπτώσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας στον φυσικό κόσμο, ενώ η κατάσταση οξύνθηκε με τη ρίψη της πυρηνικής βόμβας στη Χιροσίμα και κατόπιν στο Ναγκασάκι. Η περιβαλλοντική συνείδηση όμως τονώθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια και έπειτα από τον πόλεμο του Βιετνάμ. Τα ειρηνιστικά κινήματα της εποχής

διέπονταν από μια διαρκώς αυξανόμενη ανησυχία για το περιβάλλον. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 19) Η ανακάλυψη, το 1939, των βλαβερών επιπτώσεων του DDT και των παραγώγων του (οργανοχλωριωμένα εντομοκτόνα και ζιζανιοκτόνα) οδηγεί σε συνείδηση της βίαιης εισβολής των χημικών ουσιών στα οικοσυστήματα. Ως αποτέλεσμα, από το 1951 και μετά, το 50% περίπου των άρθρων που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό 'The Journal of Economic Entomology' είναι αφιερωμένα στα συνθετικά ζιζανιοκτόνα και ένα μεγάλο μέρος τους πραγματεύεται τις δευτερεύουσες τοξικές τους συνέπειες και τις αντοχές των πληθυσμών – στόχων των οικοσυστημάτων. (Ακό, 1991: 159-160) Το 1962 η Rachel Carson δημοσιεύει το έργο της 'Σιωπηλή Άνοιξη' (Silent Spring), το οποίο στρεφόταν κυρίως κατά της χρήσης χημικών, όπως το DDT, καταδεικνύοντας τις ολέθριες και μακροχρόνιες συνέπειές του στην υγεία των πληθυσμών που κατοικούσαν σε εκείνες τις περιοχές.

Το έργο της Carson λειτούργησε ως επιστημονική τεκμηρίωση και έδωσε το έναυσμα για την παγκόσμια αύξηση των περιβαλλοντικών κινημάτων. Το 1967 ο Αμερικανός Lynn White δημοσιεύει ένα άρθρο υπό τον τίτλο 'Οι Ιστορικές Ρίζες της Οικολογικής μας Κρίσης' (The Historical Roots of our Ecological Crisis), αναφερόμενος στην οικολογική κρίση ως παρούσα και υπαρκτή, (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 19-22) τονίζοντας την ευθύνη που φέρει ο χριστιανισμός, για τα οικολογικά δεινά του πλανήτη. Τη δεκαετία του '70 εκδίδεται το 'A Sand County Almanac' του Aldo Leopold, στο οποίο γίνεται για πρώτη φορά λόγος για μια ανθρώπινη κοινότητα που αποτελεί μέρος μιας ολότητας, η οποία ολότητα έχει δικαιώματα και μάλιστα ίσης αξίας με αυτά των μερών της. Το 1975 κυκλοφορεί το βιβλίο του Peter Singer 'Η Απελευθέρωση των Ζώων' (Animal Liberation) με το οποίο ανοίγει μια μεγάλη συζήτηση αναφορικά με τα δικαιώματα των ζώων. Το 1979 ιδρύεται το περιοδικό Environmental Ethics (Περιβαλλοντική Ηθική) από τον Eugene C. Hargrove και από τότε υπάρχει μια μεγάλη παραγωγή βιβλίων επί του θέματος. Ιδρύονται επίσης οργανισμοί που αφορούν στην περιβαλλοντική ηθική, με πιο γνωστούς τη Διεθνή Εταιρεία για την Περιβαλλοντική Ηθική (International Society for Environmental Ethics) και τη Διεθνή Ένωση για την Περιβαλλοντική Φιλοσοφία (International Association for Environmental Philosophy). (Καραγεωργάκης, 2006: 8-9)

7.2. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΓΕΝΕΩΝ

Ενώ το ζήτημα αν οι άνθρωποι έχουν άμεσα ηθικά καθήκοντα απέναντι σε άλλα είδη παραμένει αμφιλεγόμενο, είναι σίγουρο ότι έχουμε άμεσα ηθικά καθήκοντα

απέναντι σε άλλα ανθρώπινα όντα. Έχουμε ευθύνες απέναντι στους υπόλοιπους κατοίκους του πλανήτη που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, βάσει της εργαλειακής και εγγενούς αξίας που έχουν για τον άνθρωπο. (Primack & Cafaro, 2007: 5)

Ένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν την περιβαλλοντική ηθική, αλλά και την ηθική φιλοσοφία εν γένει, είναι αυτό των δικαιωμάτων των μελλοντικών γενεών. Η πιο χαρακτηριστική μεταφορά για την περιγραφή του προβλήματος έχει γίνει από τους Richard και Val Routley (1982), οι οποίοι αναφέρουν το εξής παράδειγμα: μια εταιρεία φορτώνει ένα δέμα σε ένα τρένο που περιέχει ένα μίγμα εκρηκτικών και τοξικών αερίων χωρίς ικανοποιητική συσκευασία και χωρίς να ζητήσει την άδεια από κανέναν επιβάτη για τη μεταφορά αυτού του δέματος. Με αυτή τη μεταφορά οι φιλόσοφοι παραλληλίζουν το τρένο με τον πλανήτη γη και τους επιβάτες με την τωρινή και τις μελλοντικές γενιές ενώ το δέμα συμβολίζει τα απόβλητα που αφήνουμε στον πλανήτη. Με τον τρόπο αυτό οι Richard και Val Routley μας δείχνουν πως οι σημερινές μας ενέργειες μπορούν να επηρεάσουν άμεσα την υγεία των μελλοντικών γενεών. (Γεωργόπουλος, 2002: 158-159)

Η αίσθηση ευθύνης απέναντι στις μελλοντικές γενιές βασίζεται στο αίσθημα αλληλεγγύης προς τους συνανθρώπους μας, από την γνώση ότι αποτελούμε μέρος της ανθρωπότητας. Η διαχείριση του μέλλοντος, δηλαδή οι πράξεις οι οποίες πάντα θα επηρεάζουν το μέλλον, ανεξάρτητα από την επίτευξη των στόχων, για χάρη των οποίων έγιναν, εγείρει ηθικά ερωτήματα. Σύμφωνα με τον Hilhorst (1987), θα πρέπει να θεωρούμε τις μελλοντικές γενιές ως αντικείμενο ευθύνης, διότι ήδη εμείς δημιουργούμε την (πιθανή) ύπαρξή τους. Έτσι, οφείλουμε ευθύνη στις μελλοντικές γενιές περισσότερο από τη σύγχρονη γιατί για εκείνη δεν έχουμε καμία ευθύνη για την ύπαρξή της.

Τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών βασίζεται αρχικά στη θεωρία του ωφελιμισμού, σύμφωνα με την οποία η αξιολόγηση των ανθρώπινων πράξεων στηρίζεται στο αν οι συνέπειες είναι καλές ή κακές για το σύνολο των ατόμων που επηρεάζονται από αυτή την πράξη. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα άτομα των μελλοντικών γενεών είναι εξίσου σημαντικά με τα άτομα της σύγχρονης γενιάς. Ωστόσο, βάση για τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών υπάρχει και στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, σύμφωνα με την οποία κάθε ηθική απόφαση βασίζεται σε μια συμφωνία μεταξύ των ατόμων μιας κοινωνίας, δηλαδή σε ένα κοινωνικό συμβόλαιο. Βάσει αυτού του συμβολαίου, κάθε γενιά μπορεί να εκτιμήσει και να

αποφασίσει πόσο μέρος της φύσης θα σώσει για την επόμενη γενιά. (Bergh, 1996: 72-74)

Ενώ η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μελλοντικών γενεών βασίστηκε στις θεωρίες του ωφελισμού και του κοινωνικού συμβολαίου, ωστόσο τα κυριότερα επιχειρήματα υπέρ του δικαιώματος των επερχόμενων γενεών αντλούνται από τη συμφεροντική θεωρία των δικαιωμάτων που υιοθέτησε ο Παιονίδης στο βιβλίο του 'Τα Ηθικά Δικαιώματα των Μελλοντικών Γενεών'. Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία έχουμε τρεις υποχρεώσεις αναφορικά με τις μελλοντικές γενεές. Πρώτον, να μη σπαταλούμε υπερβολικά τους ανανεώσιμους πόρους της γης και να προσπαθούμε να βρούμε υποκατάστατα γι' αυτούς, προβαίνοντας ακόμα και σε τρόπους ελέγχου του πληθυσμού. Δεύτερον, να ελαχιστοποιήσουμε την περίπτωση πυρηνικού ή χημικού ατυχήματος και τρίτον, να μη ρυπαίνουμε το περιβάλλον και μάλιστα κυρίως όχι με τέτοιο τρόπο ώστε τα αποτελέσματα της ρύπανσης να εμφανίζονται μακροπρόθεσμα. (Καραγεωργάκης, 2006: 102-104)

Τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών θεμελιώθηκαν επίσημα κατά τη διάρκεια της Ανεξάρτητης Επιτροπής για τον Πληθυσμό και την Ποιότητας Ζωής, που διεξήχθη το 1996 στο Κάιρο. Σύμφωνα με την αναφορά της Επιτροπής 'Φροντίδα για το Μέλλον', η ποιότητα ζωής νοείται μόνο όταν επεκτείνεται προς το μέλλον της ανθρωπότητας. (Opschoor, 2010: 65-66)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 - ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΗΘΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

8.1. ΧΡΗΣΙΜΟΘΗΡΙΑ Ή ΩΦΕΛΙΜΙΣΜΟΣ (UTILITARIANISM)

Πρόκειται για μια κανονιστική ηθική θεωρία, δηλαδή μια θεωρία η οποία υπαγορεύει τι θα πρέπει να κάνουμε, ποιες πράξεις είναι σωστές και ποιες λάθος. Ο κεντρικός κανόνας της Χρησιμοθηρίας, ή αλλιώς της Αρχής της Μεγαλύτερης Δυνατής Ευτυχίας, είναι ότι όταν πρόκειται να αποφασίσουμε ανάμεσα σε διάφορες διαθέσιμες εναλλακτικές πράξεις, ως πιο σωστή θεωρείται εκείνη που προκαλεί την περισσότερη ευτυχία ή τη λιγότερη δυστυχία στον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων από αυτούς που εμπλέκονται. Η θεωρία του Ωφελιμισμού, δηλαδή, θεωρεί ηθικά σωστή μια πράξη, εφόσον αποδειχτεί ότι οι επιπτώσεις της είναι ωφέλιμες και τα αποτελέσματά της συμβάλλουν στην ευτυχία των ανθρώπων που επηρεάζονται από την εκτέλεσή της. Διαφορετικά, η πράξη θεωρείται ηθικώς επιλήψιμη. Φαίνεται λοιπόν, ότι η θεωρία του Ωφελιμισμού έχει και μια κοινωνική υφή, με την έννοια ότι ο σκοπός της ηθικής συμπεριφοράς των ανθρώπων πρέπει να είναι όχι η προσωπική, αλλά η γενική ευδαιμονία.

Η χρησιμοθηρική θεωρία έχει δύο διακριτά στοιχεία. Το πρώτο σχετίζεται με την αρχή της ισότητας. Σύμφωνα με αυτή, οι επιθυμίες και οι ανάγκες διαφορετικών ατόμων έχουν ίση αξία, ανεξάρτητα από το ποιόν των ατόμων, συμπεριλαμβανομένων και των ζώων. Η δεύτερη αρχή είναι αυτή της ωφέλειας, σύμφωνα με την οποία πρέπει να πράττουμε έτσι ώστε να προκαλούμε το μεγαλύτερο δυνατό καλό και το μικρότερο δυνατό κακό για τον μεγαλύτερο αριθμό ατόμων. (Γεωργόπουλος, 2002: 114-118)

8.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Η θεωρία των δικαιωμάτων, σε αντίθεση με τον Ωφελιμισμό, απαιτεί η δράση για την επίτευξη κάποιου σκοπού να αναλαμβάνεται λόγω αρχών και όχι λόγω των καλών συνεπειών που θα έχει η επίτευξη του σκοπού. Κεντρικές έννοιες αυτής της θεωρίας είναι τα δικαιώματα και τα καθήκοντα. Τα δικαιώματα μπορεί να είναι ενεργητικά ή παθητικά. Δηλαδή μπορούν να υφίστανται ως δικαίωμα να κάνω κάτι ή ως δικαίωμα να κάνουν κάτι οι άλλοι για μένα. Κάποιες φορές τα δικαιώματα διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: πρώτον, σε δικαιώματα που είναι *διεκδικήσεις* (π.χ. δικαίωμα αποζημίωσης για κάποια υλική ή ηθική βλάβη), δεύτερον σε δικαιώματα που μου δίνουν *εξουσία* να κάνω κάτι (π.χ. δικαίωμα να διανείμω την περιουσία μου όπως θέλω μέσω της διαθήκης μου), τρίτον σε δικαιώματα που μου

δίνουν την *ελευθερία* να μην κάνω κάτι (π.χ. δικαίωμα να μην ορκιστώ στο Ευαγγέλιο αν δηλώνω άθεος) και τέταρτον σε δικαιώματα που παρέχουν *προστασία* από πράξεις άλλων ανθρώπων (π.χ. δικαίωμα σε προστασία από εγκληματικές πράξεις).

Τα δικαιώματα μπορούν να είναι νομικής φύσης, αλλά σαφώς υπάρχουν και δικαιώματα που μερικές φορές γίνονται σεβαστά στο ηθικό πεδίο, χωρίς να είναι κατοχυρωμένα από το νόμο. Αντίστροφα, υπάρχουν δικαιώματα που δημιουργούνται νομικά, χωρίς να κατοχυρώνονται στο ηθικό πεδίο. Υπάρχουν γενικά δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους, αλλά και κοινωνικά ατομικά δικαιώματα. Τέλος, υπάρχουν απόλυτα δικαιώματα, δηλαδή δικαιώματα τα οποία είναι ανεπίτρεπτο να καταπατηθούν κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και σχετικά, τα οποία περιορίζονται από τις εκάστοτε ανάγκες των κρατών.

Ο φιλόσοφος John Locke διατύπωσε, για πρώτη φορά με συγκροτημένο τρόπο, έναν κατάλογο δικαιωμάτων στη ζωή, την ελευθερία και την ιδιοκτησία, τα οποία αργότερα περιλήφθηκαν στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ, το 1776. Τον 20^ο αιώνα και κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα δικαιώματα αυτά επανέρχονται στο καθημερινό λεξιλόγιο της πολιτικής και της ηθικής, σε παγκόσμια κλίμακα. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τις Θεμελιώδεις Ελευθερίες (1950) είναι το αποκρυστάλλωμα αυτής της τάσης, μαζί με το Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο είναι εντεταλμένο να δικάζει τις σχετικές υποθέσεις. Μια άλλη σημαντική διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αυτή του ΟΗΕ (1948), μαζί με το συμπληρωματικό Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και για τα Ανθρώπινα (Civil) και Πολιτικά Δικαιώματα (1976). (Γεωργόπουλος, 2002: 125-128)

8.3. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ (CONTRACTUALISM)

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι θεμελιώδεις νομικο-πολιτικές αρχές βασίζονται σε κάποιου είδους συμφωνία (συμβόλαιο) ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας. Σύμφωνα με το συμβόλαιο αυτό ο καθένας υπόσχεται να κάνει αυτό που του αντιστοιχεί, αναμένοντας πως και τα άλλα μέλη που συνομολογούν αυτό το συμβόλαιο θα πράξουν επίσης αυτό που τους αντιστοιχεί. Η βασική ιδέα της θεωρίας του Κοινωνικού Συμβολαίου είναι πως αν κάποια άτομα συνομολογούν μια συμφωνία με την ελεύθερη θέλησή τους σε ισότιμη βάση, τότε όλα αυτά τα άτομα κερδίζουν κάτι από αυτή τη συμφωνία, που δε θα κέρδιζαν αν δε συμμετείχαν. Συνεπώς, για την

υλοποίηση της θεωρίας του Κοινωνικού Συμβολαίου είναι απαραίτητη η συνεργασία ανάμεσα σε άτομα και σε ομάδες για την παραγωγή και αειφορική διαχείριση των αγαθών. (Γεωργόπουλος, 2002: 142-151) Η πιο ευρέως γνωστή θεωρία κοινωνικού συμβολαίου προτείνεται από τον Rawls (1972), ο οποίος δημιουργεί μια υποθετική κατάσταση στην οποία τα άτομα μιας κοινωνίας πρέπει να συμφωνήσουν αρχές δικαιοσύνης 'κάτω από ένα μανδύα άγνοιας', δηλαδή χωρίς να γνωρίζουν τη θέση τους στην κοινωνία, τις ικανότητες και τα περιουσιακά τους στοιχεία. Η αρχή που συμφωνείται τελικά είναι μια 'δίκαιη κατάσταση', δηλαδή η βελτίωση της θέσης των ατόμων που βρίσκονται σε χειρότερες θέσεις. (Bergh, 1996: 74)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 - ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

9.1. Η ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Η ανθρωποκεντρική περιβαλλοντική ηθική αποτελεί ένα σύστημα ιδεών που αντιλαμβάνεται το φυσικό κόσμο περίπου ως αποθήκη υλικών εργαλειακής αξίας, τα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε όπως κρίνουμε, ώστε να αυξήσουμε την ανθρώπινη ευημερία. Σύμφωνα με την ακραία εκδοχή αυτού του δόγματος, δεν υπάρχει κανένα καθήκον που να δεσμεύει τον άνθρωπο σε μια συμπεριφορά σεβασμού προς τα μη ανθρώπινα όντα και το φυσικό κόσμο γενικότερα. Η ανθρωποκεντρική προσέγγιση εκτιμά ότι όλη η γη και τα μη ανθρώπινα όντα δεν μπορεί να έχουν παρά μόνο εργαλειακή αξία σε σχέση με την ικανοποίηση των ανθρώπινων συμφερόντων και αναγκών, προσέγγιση η οποία θεωρήθηκε υπεύθυνη για τη δεσποτική και καταστροφική επιβολή του ανθρώπου πάνω στη φύση και κυρίως για την εξάλειψη χιλιάδων ειδών πανίδας και χλωρίδας. (Γεωργόπουλος, 2002: 45-46)

Η ανθρωποκεντρική θεωρία έχει τις απαρχές της στο έργο του γερμανού Karl Ritter 'Γενική Συγκριτική Γεωγραφία' (1836¹), στο οποίο ο συγγραφέας προτείνει τη μελέτη των επιδράσεων που έχει η φύση πάνω στους λαούς, επισημαίνοντας ότι 'η Γη είναι ανεξάρτητη από τον άνθρωπο, αλλά όλοι οι λαοί δέχονται τις επιδράσεις της φύσης'. (Ακό, 1991: 170)

Για τους υποστηρικτές της ανθρωποκεντρικής θεωρίας, μόνο οι άνθρωποι έχουν εγγενή αξία ή γνήσια δικαιώματα, απλά και μόνο χάρη στον ορθολογισμό της ανθρώπινης φύσης. Για το λόγο αυτό, εκτός κι αν επηρεάζει άλλους ανθρώπους, οποιαδήποτε συμπεριφορά μας προς το φυσικό κόσμο είναι ηθικά αποδεκτή. (Primack & Cafaro, 2007: 3)

Ένας από τους παραδοσιακούς εκπροσώπους της ανθρωποκεντρικής θεωρίας ήταν ο Άγιος Θωμάς ο Ακινάτης, σύμφωνα με τον οποίο υπάρχει μία τεράστια ιεραρχία όντων που ξεκινά με αυτά που έχουν την πιο ανεπτυγμένη διανοητικότητα. Ο Θεός είναι καθαρή διάνοηση, επομένως είναι το πιο εξαιρετικό Όν. Κάτω από το Θεό βρίσκονται οι Άγγελοι και αμέσως παρακάτω οι άνθρωποι, φτάνοντας στη συνέχεια σε όντα μειωμένης διανοητικότητας, όπως τα ζώα, ή καθόλου διανοητικότητας, όπως τα δέντρα και τα φυτά. Σύμφωνα με αυτή την ιεραρχία, όπως ο Θεός μπορεί να κάνει ό,τι

¹ Η πρώτη γερμανική έκδοση του πρώτου μέρους του έργου του εκδόθηκε το 1822.

θέλει με τους ανθρώπους, έτσι και εκείνοι μπορούν να μεταχειριστούν όπως θέλουν τα κατώτερα από αυτούς όντα, προκειμένου να ικανοποιήσουν τους ανώτερους σκοπούς τους.

Σύμφωνα με τον Καρτέσιο, επίσης εκπρόσωπο του ανθρωποκεντρικού κοσμοειδώλου, ανώτερα όντα θεωρούνται εκείνα που μπορούν να εκφράσουν γλωσσικά αμιγείς σκέψεις (pure thought) και αντικειμενικές. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι το αποφασιστικό και τελεσίδικο επιχείρημα που αποδεικνύει πως τα ζώα δεν αναπτύσσουν ‘καθαρή’ (μη παθιασμένη) σκέψη, επομένως δεν έχουν και ψυχή.

Ο Καντ, αντίστοιχα θεωρεί πως ο άνθρωπος είναι αυτοσκοπός, σε αντίθεση με τα ζώα που είναι απλώς μέσα για την ικανοποίηση του ανθρώπου. Συνεπώς δεν υπάρχουν άμεσες υποχρεώσεις προς τα ζώα. Σε περίπτωση κακομεταχείρισης ενός ζώου, ο άνθρωπος είναι υπόλογος μόνο απέναντι στην ανθρωπότητα επειδή η απάνθρωπη συμπεριφορά του πλήγωσε μέσα στον ίδιο του τον εαυτό την ανθρώπινη ουσία. Κατά τα άλλα, επειδή ο Καντ ορίζει την ορθολογικότητα ως την ικανότητα να προχωρά κάποιος από τις λεπτομέρειες προς τις γενικές έννοιες και επειδή πιστεύει πως τα ζώα δεν χρησιμοποιούν σύμβολα, αποφαινεται ότι τα ζώα δεν είναι άξια ηθικής θεώρησης, διότι δεν κατέχουν τη συμβολική δομή της γλώσσας που είναι απαραίτητη για την έκταση αφηρημένων εννοιών. (Γεωργόπουλος, 2002: 46-48) Ο Καντ χωρίζει τα όντα σε *πράγματα*, τα οποία έχουν σχετική αξία μόνο ως μέσα, και σε *πρόσωπα*, που είναι αυτοσκοποί και δεν είναι μόνο μέσα. Μόνο η έλλογη φύση υπάρχει ως αυτοσκοπός και ο άνθρωπος, ως το μόνο έλλογο ον, έχει υποχρεώσεις μόνο απέναντι στους συνανθρώπους του. (Καραγεωργάκης, 2006:67)

Στην πιο πεφωτισμένη εκδοχή του, ο ανθρωποκεντρισμός² λαμβάνει υπόψη του τα συμφέροντα των επόμενων ανθρώπινων γενεών. Αυτή ακριβώς η άποψη εγγράφεται μέσα στον ορισμό της αειφορικής ανάπτυξης, δηλαδή της ανάπτυξης που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να υπονομεύει την δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. (Γεωργόπουλος, 2002: 49-51) Ο Φωτισμένος Ανθρωποκεντρισμός αποβλέπει στην ευνοϊκή μεταχείριση του περιβάλλοντος προς όφελος του ανθρώπου. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της διάκρισης μεταξύ κυνηγιού για τροφή και κυνηγιού για αναψυχή, το οποίο δε θεωρείται ηθικός

---

² Κάποιοι ερευνητές διακρίνουν δύο είδη ανθρωποκεντρισμού: τον σκληρό (strong anthropocentrism) σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να ικανοποιείται οποιαδήποτε προτίμηση, επιθυμία ή ανάγκη χωρίς να υποβάλλεται σε κριτική και τον μετριοπαθή (weak), σύμφωνα με τον οποίο όλες οι ανθρώπινες επιθυμίες και ανάγκες δεν είναι κατ’ ανάγκη σεβαστές και ικανοποιήσιμες (Γεωργόπουλος, 2002: 49)

αποδεκτό. Αυτή η μορφή του ανθρωποκεντρισμού θεωρείται ότι περιλαμβάνει πολλά στοιχεία από την οικοκεντρική θεωρία, αφού διαμορφώνει ηθικά κριτήρια για τις ανάγκες που μπορούν να ικανοποιηθούν, δίνοντας ωστόσο δευτερεύουσα αξία στα μη ανθρώπινα όντα. (ECCAP WG16, 2011: 18)

9.1.1. Ο ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ

Ο Οικολογικός Μαρξισμός (ή Οικομαρξισμός) αποτελεί προσπάθεια σύζευξης του μαρξισμού και της οικολογίας με κυριότερους εκπροσώπους τους Barry Commoner, Andre Gorz και Rudolf Bahro. Σύμφωνα με τον James O' Connor ο οικολογικός μαρξισμός πρεσβεύει 'μια οικολογικά ορθολογική και ευαίσθητη κοινωνία, βασισμένη στο δημοκρατικό έλεγχο των μέσων και αντικειμένων της παραγωγής, της πληροφορίας και ούτω καθεξής...' (Καραγεωργάκης, 2006: 122-123)

Για τον Μαρξ, η φύση έχει νόημα μόνο όταν λειτουργεί για να υπηρετήσει την ανθρωπότητα. (Bergh, 1996: 13) Ως οπαδός της βιομηχανικής ανάπτυξης, πίστευε ότι η τεχνολογία θα μας απελευθερώσει από τα δεσμά της φύσης, με αποτέλεσμα τη σημερινή οικολογική κρίση. Πράγματι, ο άνθρωπος όχι μόνο απελευθερώθηκε από τη φύση, αλλά καταδυνάστευσε και κατέστρεψε το φυσικό περιβάλλον. Η ανθρώπινη κυριαρχία είναι άμεσα συνυφασμένη με την τεχνολογική πρόοδο, στην οποία ο Μαρξ έβλεπε το δρόμο προς την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Με τον τρόπο αυτό, η τεχνολογική πρόοδος αποτέλεσε το μέσο για την κυριαρχία του ανθρώπου επί της φύσης.

Ωστόσο, οι σύγχρονοι οπαδοί του οικολογικού μαρξισμού, αν και δεν εγκαταλείπουν την έννοια της κυριαρχίας επί της φύσης, αποκηρύσσουν τις καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας, καταδικάζοντας όμως τις συνέπειες αυτές ως 'ολέθριες' για τον ίδιο τον άνθρωπο. (Καραγεωργάκης, 2006: 170-173)

9.2. Η ΟΙΚΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Η επιλογή ανθρωποκεντρικής ή οικοκεντρικής προστασίας του περιβάλλοντος αφορά στον τελικό σκοπό της προστασίας, δηλαδή αν αντικείμενο προστασίας αποτελεί ο άνθρωπος ή η φύση στο σύνολό της. Ενώ στην ανθρωποκεντρική προσέγγιση η προστασία του περιβάλλοντος στοχεύει στην προστασία του χάριν του ανθρώπου, η οικοκεντρική εκλαμβάνει την προστασία του περιβάλλοντος ως αξία καθεαυτήν, που

βασίζεται στα δικαιώματα της φύσης και την εγγενή αξία των μη ανθρώπινων όντων. (Κουτούπα – Ρεγκάτου, 2005: 4-5)

Δύο είναι τα κριτήρια που έχουν προταθεί ως αναγκαία³, ώστε να μπορεί να υποστηριχθεί πως κάποια μη ανθρώπινα όντα έχουν εγγενή αξία. Πρώτον, αν αυτές οι φυσικές οντότητες έχουν κάποιες ορθολογικές, σταθμισμένες προτιμήσεις, οι οποίες ζητούν ικανοποίηση και δεύτερον, αν μια οντότητα ή ένας πληθυσμός οντοτήτων αφεθεί απερίσπαστος, θα ευδοκιμήσει μέσω της ανάπτυξης των έμφυτων δυνατοτήτων και ικανοτήτων του. (Γεωργόπουλος, 2002: 51-53)

Ωστόσο, τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να συμπεριληφθούν ζώα στην ηθική κοινότητα είναι αρκετά ανθρωπομορφικά, με αποτέλεσμα μόνο τα ‘ανώτερα’ ζώα να μπορούν να απολαύσουν το προνόμιο της συμμετοχής τους σε αυτή την κοινότητα. Επίσης, παρατηρείται έλλειψη κριτηρίων που να αφορούν σύνολα οργανισμών. Έτσι, οι προσπάθειες κατάρτισης κριτηρίων αφορούν στο αν άτομα (και όχι είδη) πρέπει να είναι δέκτες ηθικών υποχρεώσεων από μέρους μας. Με βάση λοιπόν, το πού αποδίδεται η εγγενής (έμφυτη) αξία (σε άτομα ή σε σύνολα ατόμων) οι βιοκεντρικές θεωρίες περιβαλλοντικής ηθικής διακρίνονται σε *ατομικιστικές* και *ολιστικές*. (Γεωργόπουλος, 2002: 215-216)

9.2.1. ΟΙ ΑΤΟΜΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Αρκετοί από τους ερευνητές που ασχολούνται με την περιβαλλοντική ηθική καταλήγουν στο συμπέρασμα πως μπορεί να αποδοθεί ηθική αξία μόνο σε άτομα κάποιου είδους, είτε είναι φυτά είτε ζώα. Υποστηρίζουν ότι τα δικαιώματα νοούνται μόνο ως δικαιώματα ατόμων. Τα είδη δεν είναι άτομα, συνεπώς, σύμφωνα με τη θεωρία των δικαιωμάτων, δεν μπορεί να τους αναγνωριστεί κανένα δικαίωμα. (Γεωργόπουλος, 2002: 246-247)

9.2.1.1. Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΦΥΣΗ

Μία από τις πιο διαδεδομένες θεωρίες, στο πλαίσιο των ατομικιστικών θεωριών, είναι ο Σεβασμός προς τη φύση, την οποία υποστήριξε ο Paul Taylor (1981). Πρόκειται για μια φιλοσοφική θεωρία η οποία αποτελείται από τρία συστατικά: ένα σύστημα πεποιθήσεων, μια ηθική στάση και ένα σύνολο κανόνων που αναφέρονται στα καθήκοντά μας. Η σύνδεση αυτών των συστατικών συμβαίνει ως εξής: το σύστημα

---

³ Από τον Norton (1987) ‘Why Preserve Natural Variety’

πεποιθήσεων παράγει μια συγκεκριμένη αντίληψη για τη φύση, η οποία με τη σειρά της φωτίζει και κάνει κατανοητή από τη μεριά μας την υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης στάσης, δηλαδή του σεβασμού προς τη φύση. Κυρίαρχο στοιχείο του σεβασμού προς τη φύση είναι η απόδοση εγγενούς αξίας σε όλες τις μορφές ζωής του πλανήτη. (Γεωργόπουλος, 2002: 222) Σύμφωνα με τον Taylor, όλα τα έμβια όντα αξίζουν τον ίδιο σεβασμό που δίνεται στους ανθρώπους. (ECCAP WG16, 2011: 19)

Για την πρακτική εφαρμογή του σεβασμού προς τη φύση, ο Taylor θεμελιώνει τέσσερα καθήκοντα (Γεωργόπουλος, 2002: 231-233):

1. Να μην προβαίνουμε σε επιβλαβείς δραστηριότητες (non maleficence), δηλαδή να μην προκαλούμε βλάβη σε οποιονδήποτε οργανισμό 'που να έχει ένα δικό του καλό'.
2. Να μην παρεμβαίνουμε (non interference) με οποιονδήποτε τρόπο στις επιδιώξεις ενός οργανισμού, ενός οικοσυστήματος, μιας βιοτικής κοινότητας κλπ.
3. Να επιδεικνύουμε πίστη (fidelity) προς τα ζώα που ζουν σε άγρια κατάσταση.
4. Να αποκαθιστούμε (restitution) τυχόν βλάβη προς άλλους οργανισμούς, η οποία προκλήθηκε από παράβαση κάποιου ή όλων των προαναφερθέντων καθηκόντων.

9.2.1.2. Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

Μια άλλη οικοκεντρική ατομικιστική θεωρία είναι αυτή που υποστηρίχθηκε από τον Albert Schweitzer (1964), σύμφωνα με την οποία η ηθική συνίσταται στην ευλαβική στάση απέναντι σε κάθε θέληση για ζωή. Σύμφωνα με τη θεωρία της Ευλάβειας για τη ζωή, ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να προστατεύει, να φροντίζει και να μη θέτει σε κίνδυνο κανέναν οργανισμό καθώς επίσης και να παρεμβαίνει ενεργά ώστε να βοηθήσει οργανισμούς οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο. (Γεωργόπουλος, 2002: 241-244) Αντίθετα με τον Καρτέσιο, ο οποίος βασίζεται στη φιλοσοφική κρίση 'Νομίζω, άρα υπάρχω', ο Schweitzer θεωρεί πως η ηθική συνίσταται στην ανάγκη ευλαβικής στάσης απέναντι σε κάθε ον που έχει θέληση για ζωή, όπως ακριβώς στον εαυτό μας, από τη στιγμή που η ίδια η ζωή είναι ιερή. Για το λόγο αυτό, κάθε 'τραυματισμός' της φύσης θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο ότι ήταν αναπόφευκτος, ενώ στις περιπτώσεις εργαστηρίων που χρησιμοποιούν πειραματόζωα για τις έρευνές τους, θα πρέπει όχι μόνο να λαμβάνουν χώρα με σκοπό να βοηθήσουν τον άνθρωπο, αλλά επίσης οι επιστήμονες δεν θα πρέπει ποτέ να εγκαταλείψουν τυχόν ανησυχίες, αμφιβολίες και δισταγμούς. (<http://www.animal-rights-library.com/texts-c/schweitzer01.pdf>)

Σύμφωνα με τον Schweitzer, αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο είναι ότι έχει την ικανότητα να προβλέψει, να κατανοήσει και να αξιολογήσει την ψυχική αγωνία που θα μπορούσε να προκαλέσει σε όντα ικανά να αισθανθούν. Για το λόγο αυτό προτείνει στο ανθρώπινο είδος να αντιμετωπίζει με ευαισθησία τον πόνο που πιθανόν να προκαλέσει σε άλλα όντα. (Everett, 2001: 61)

9.2.1.3. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Τη δεκαετία του 1970, με αφορμή την έκδοση του βιβλίου *‘Η Απελευθέρωση των Ζώων (Animal Liberation)’* του Peter Singer, άνοιξε ένας μεγάλος διάλογος σχετικά με τη συμμετοχή των άλλων ζώων – δηλαδή εκτός του ανθρώπου - στην ηθική κοινότητα. Στο βιβλίο του, ο Singer έκανε λόγο για τα χιλιάδες πειράματα με πειραματόζωα που λαμβάνουν καθημερινά χώρα στα επιστημονικά εργαστήρια και έδωσε τη θεωρητική βάση για την ανάδειξη ενός νέου κινήματος, αυτού της απελευθέρωσης των ζώων. Το κύμα αυτό είχε δύο εκφάνσεις: μία που χρησιμοποιεί ειρηνικά μέσα (πορείες, διαδηλώσεις και διαβήματα σε κυβερνήσεις) και μία άλλη που χρησιμοποιεί βίαια μέσα (π.χ. ανατινάξεις και επιθέσεις σε εργαστήρια με σκοπό την απελευθέρωση των πειραματόζωων).

Η πρώτη βασική αρχή που υιοθετεί ο Singer είναι ότι όλα τα ζώα είναι ίσα. Αυτή όμως η αρχή δε συνεπάγεται απαραίτητα ότι όλα τα ζώα πρέπει να έχουν ίση αντιμετώπιση. Σύμφωνα με τον Singer οι άνθρωποι δεν αντιμετωπίζουν τα υπόλοιπα ζώα ως ίσα και φέρονται υποτιμητικά απέναντι σε όντα άλλου είδους. Το είδος αυτού του ρατσισμού, το οποίο ο Singer ονομάζει *‘ειδισμό’* (speciesism) έχει πλέον ως κριτήριο για την ανωτερότητα όχι το χρώμα, ούτε το φύλο, αλλά το είδος.

Το ζήτημα που ανοίγει ουσιαστικά ο Singer είναι η διεύρυνση της ηθικής κοινότητας χωρίς όμως να προβαίνει στο απόλυτο εξισωτισμό των ειδών που υποστήριξε ο Arne Naess στη βαθιά οικολογία και χωρίς να αποδίδει ηθική υπόσταση στους αβιοτικούς παράγοντες όπως υποστήριξε ο Leopold. Ο Singer στη λογική της αποφυγής τέτοιων ακραίων στάσεων, αναζητά το κριτήριο που πρέπει να θεσπίσουμε προκειμένου να αποφύγουμε τις ηθικές υποχρεώσεις απέναντι σε αβιοτικούς παράγοντες. (Καραγεωργάκης, 2006: 72-75) Το κριτήριο αυτό είναι η *δυνατότητα του αισθάνεσθαι* (sentience), δηλαδή η ικανότητα του όντος να δοκιμάζει πόνο και χαρά. (Γεωργόπουλος, 2002: 182) Με τη θέσπιση αυτού του κριτηρίου δε χρειάζεται να αποδοθεί ηθική αξία στο σύνολο της φύσης. Για την ακρίβεια, βάσει του κριτηρίου του αισθάνεσθαι, έχουμε άμεσες υποχρεώσεις μόνο απέναντι στα ζώα που έχουν τη

δυνατότητα του πόνου και της ευχαρίστησης. Ο Singer, ωστόσο, υποστηρίζει ότι απέναντι στη φύση έχουμε έμμεσες υποχρεώσεις, αφού το δάσος, τα βουνά και τα νερά αποτελούν το ενδιαίτημα των ζώων και οφείλουμε να τα προστατεύουμε προκειμένου να επιτευχθεί η ευημερία των τελευταίων.

Ο Singer για τη θέσπιση του κριτηρίου του αισθάνεσθαι ακολούθησε την παράδοση των ωφελμιστών φιλοσόφων⁴ και κυρίως του Bentham, η οποία διακηρύσσει ότι πρωταρχικός σκοπός κάθε πράξης είναι η επίτευξη την μεγαλύτερης δυνατής ευτυχίας για το μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων (αρχή της ωφέλειας). (Καραγιωργάκης, 2006: 79)

Τα δικαιώματα των ζώων υποστήριξε και ο Tom Regan, σύμφωνα με τον οποίο όλα τα όντα έχουν ίση εγγενή αξία και συνεπώς δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται ως μέσο για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών. Η αντιμετώπιση των ζώων κατ' αυτόν τον τρόπο θεωρείται από τον Regan αδικία, δηλαδή παραβίαση των δικαιωμάτων τους. Αποτελεί καθήκον μας λοιπόν, όχι μόνο να αποφεύγουμε τέτοιου είδους συμπεριφορές, αλλά και να παρεμβαίνουμε προς υπεράσπιση και για λογαριασμό όσων αποτελούν θύματα άλλων. (Everett, 2001: 49-50)

9.2.2. ΟΙ ΟΛΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Αντίθετα με τους υποστηρικτές των ατομικιστικών θεωριών, οι ολιστικοί φιλόσοφοι της περιβαλλοντικής ηθικής στην προσπάθειά τους να αποδώσουν αξία σε σύνολα ατόμων, είδη, οικοσυστήματα, διατείνονται ότι τα επιμέρους συμφέροντα ισοδυναμούν με το συμφέρον του συνόλου. (Γεωργόπουλος, 2002: 247-252)

Οι ολιστικές θεωρίες αποτελούν τις πιο δημοφιλείς προσεγγίσεις στα ζητήματα περιβαλλοντικής ηθικής. Αυτές οι θεωρίες αντιμετωπίζουν το οικοσύστημα, ή ακόμα και ολόκληρο το σύμπαν, ως μια ενιαία οντότητα, ως ένα όλον. (Καραγεωργάκης, 2006: 29)

9.2.2.1. Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

Μια από τις πιο σημαντικές φυσιογνωμίες στο χώρο της περιβαλλοντικής ηθικής είναι ο Aldo Leopold (1887-1948), ο οποίος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο

⁴ Υπάρχουν σαφώς και μη ωφελμιστικές θεωρίες που υποστήριξαν τα δικαιώματα των ζώων όπως του Joel Feinberg, ο οποίος υποστήριξε ότι τα ζώα έχουν δικαιώματα από τη στιγμή που έχουν συμφέροντα και του Tom Regan, ο οποίος, απορρίπτοντας τον ωφελμισμό του Singer, εισήγαγε μία μη ανθρωποκεντρική ατομικιστική θεωρία για το σεβασμό των ζώων. (Καραγιωργάκης, 2006: 90-91)

πατριάρχης της οικοκεντρικής ηθικής. Την πιο συστηματική του προσπάθεια για τη θεμελίωση της θεωρίας του την έκανε μέσα από το άρθρο 'Η Ηθική της Γης' (The Land Ethic), στο οποίο απορρίπτει ξεκάθαρα την άποψη πως η φύση έχει εργαλειακή αξία και υιοθετεί την αντίληψη της αυταξίας της.

Σε αυτό το άρθρο ο Leopold αναφέρει ότι ιστορικά η διεύρυνση της ηθικής κοινότητας είναι μια διαδικασία οικολογικής εξέλιξης, η οποία πραγματοποιείται σε τρία ηθικά στάδια. Το πρώτο στάδιο αφορά στη διεύρυνση της ηθικής κοινότητας ώστε να περιλαμβάνει όλα τα ανθρώπινα όντα. Πρόκειται για την ηθική σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους. Αργότερα, τα ηθικά συστήματα προσπάθησαν να βάλουν τάξη στις σχέσεις μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, πράξη που αποτελεί το δεύτερο ηθικό στάδιο. Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει τη διεύρυνση της ηθικής κοινότητας ώστε να αναγνωρίζονται ηθικά καθήκοντα απέναντι στα φυσικά μη ανθρώπινα όντα και αντικείμενα. Για να επέλθει η τρίτη διεύρυνση της ηθικής κοινότητας, θα πρέπει να έχουν ήδη πραγματοποιηθεί τα δύο πρώτα βήματα. (Leopold, 1948: 95-98) Σύμφωνα με τον Leopold, η Ηθική της Γης διευρύνει τα όρια της ηθικής κοινότητας με τρόπο ώστε να συμπεριλάβει το έδαφος, τα νερά, τα φυτά και τα ζώα, δηλαδή όλη τη γη. Σε αυτή την κοινότητα, ο άνθρωπος αποτελεί ένα απλό μέλος της, με την υποχρέωση να δείχνει σεβασμό προς τα άλλα μέλη και προς την κοινότητα.

Για την υποστήριξη της θεωρίας της Ηθικής της Γης, ο Leopold παρουσιάζει τη γη ως πυραμίδα, όπου κάθε είδος αποτελεί συνδετικό κρίκο μεταξύ των άλλων ειδών. Στη βάση της πυραμίδας τοποθετεί τα φυτά και κάθε επόμενο επίπεδο αυτής της πυραμίδας εξαρτάται από το προηγούμενο για την τροφή του και αποτελείται από όλο και λιγότερα άτομα. Με την απεικόνιση αυτή, κανένα είδος δε μπορεί να θεωρηθεί άχρηστο και συνεπώς η διατήρηση όλων ανεξαιρέτως των μορφών ζωής είναι ο πρώτος γενικός κανόνας που θα πρέπει να τηρείται. Ο δεύτερος κανόνας εξάγεται μέσα από τη θεωρία των αλλαγών που συμβαίνουν στη βιοτική πυραμίδα, δηλαδή στα οικοσυστήματα. Κάθε είδος αποτελεί κρίκο σε διάφορες αλυσίδες. Οποιαδήποτε αλλαγή σε ένα μέρος αυτού του συστήματος, θα έχει ως αποτέλεσμα διάφορες αλλαγές σε άλλα μέρη του ίδιου συστήματος λόγω της έντονης αλληλεξάρτησης αυτών των μερών. Για το λόγο αυτό, οι αλλαγές θα πρέπει να είναι αργές, ώστε τα μέρη να έχουν το χρόνο να αυτορρυθμίσουν τις σχέσεις μεταξύ τους με έναν καινούριο τρόπο. Ο Leopold θεωρεί τη γη μέρος αυτής της πυραμίδας, δηλώνοντας πως γη δεν είναι μόνο το έδαφος, αλλά αποτελεί πηγή ενέργειας η οποία ρέει προς τα φυτά και τα ζώα. (Leopold, 1948: 102-106, Γεωργόπουλος, 2002: 253-266)

Η διεύρυνση των ορίων της ηθικής, ώστε αυτή να συμπεριλάβει μη ανθρώπινα όντα, είναι γνωστή ως ηθικός ολισμός. Σύμφωνα με τον Leopold, ηθικώς ορθό είναι αυτό που συμβάλλει στη διατήρηση της ομορφιάς, της σταθερότητας και της ακεραιότητας της βιοτικής κοινότητας. Ο Leopold θεωρεί αυτές τις τρεις ιδιότητες ως βασικές αρετές των φυσικών και μικτών (ανθρώπινων – φυσικών) κοινοτήτων. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 86-88, Cafaro, 2001: 9-10)

Ο Leopold προτείνει μια περιβαλλοντική ηθική, όπου η αυτο-ανάπτυξη είναι δυνατή μέσω της καλύτερης γνώσης και προσοχής προς τη φύση. Ο ίδιος δηλώνει πως ‘κάνουμε κατάχρηση της γης γιατί την θεωρούμε εμπόρευμα που μας ανήκει’. Προτείνει μια αλτρουιστική ηθική δράση σε αντίθεση με εγωιστική δράση που υποστηρίζουν οι οικονομολόγοι. Θεωρεί πως ο άνθρωπος δεν πρέπει να βασίζει τη ζωή του σε υλικά αποκτήματα, αλλά να προσπαθεί να ζήσει μια ζωή πλούσια σε γνώση και αντίληψη του περιβάλλοντος. (Cafaro, 2001: 7-8)

Η Ηθική της Γης όπως διατυπώθηκε από τον Leopold και εμπλουτίστηκε αργότερα από τους υποστηρικτές του, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, κυρίως επειδή κατάφερε να ανοίξει μια μεγάλη συζήτηση γύρω από την ηθική αντιμετώπιση του πλανήτη. (Καραγεωργάκης, 2006: 46)

9.2.2.2. Η ΒΑΘΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Το κίνημα της Βαθιάς Οικολογίας συγκροτήθηκε το 1972 από τον Νορβηγό φιλόσοφο Arne Naess και προϋποθέτει, κατά τον δημιουργό της, δύο όρους. Αφ’ ενός δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να αποτελεί ρηχή ανθρωποκεντρική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Αφ’ ετέρου επιβάλλει την εις βάθος εξέταση και ανάλυση των προβληματισμών που ανακύπτουν κατά τη διερεύνηση των ηθικών αρχών που διέπουν τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον.

Ειδικότερα, όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, ο Naess θεωρεί πως τα οικολογικά κινήματα και οι αντίστοιχες ηθικές προσεγγίσεις και αρχές διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στα ‘ρηχά’ οικολογικά κινήματα, τα οποία έχουν ως στόχο την εξασφάλιση της υγείας και ευημερίας του ανθρώπου, αντιμετωπίζοντας μόνο τη ρύπανση του περιβάλλοντος και την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και στα ‘βαθιά’, τα οποία προβάλλουν και αναγνωρίζουν απόλυτη ηθική αξία στη φύση, ο περιβάλλον κόσμος παύει να αντιμετωπίζεται ως πηγή αγαθών ή υπηρεσιών για τον άνθρωπο και ο φυσικός κόσμος αντιμετωπίζεται ως αυτόνομη οντότητα. Συνεπώς, το περιβάλλον αποτελεί αυτοδύναμο φορέα αξιών, ενώ οι ηθικές υποχρεώσεις του

ανθρώπου προκύπτουν από την ίδια τη σχέση του με αυτό και όχι από τις επιπτώσεις προς τους συνανθρώπους που θα έχουν οι ανθρώπινες πράξεις απέναντι στο περιβάλλον. Σύμφωνα με τη δεύτερη προϋπόθεση, για την ανάπτυξη της Βαθιάς Οικολογίας είναι απαραίτητη η αμφισβήτηση στάσεων, πίστεων, αντιλήψεων και πεποιθήσεων, οι οποίες μεταφέρονται από γενιά σε γενιά ως δεδομένες. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 35-37)

Ο Naess έχει συνοψίσει σε οχτώ σημεία τις κύριες θέσεις της θεωρίας του, οι οποίες αποτελούν και τις κύριες αρχές της Βαθιάς Οικολογίας:

1. Η άνθηση της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης ζωής στη γη έχουν απόλυτη – εγγενή αξία, η οποία είναι ανεξάρτητη από τη χρησιμότητα του μη ανθρώπινου κόσμου στους ανθρώπινους σκοπούς.

2. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ζωής συνεισφέρουν στην πραγμάτωση αυτής της αξίας και έχουν επίσης εγγενή αξία.

3. Οι άνθρωποι δεν έχουν το δικαίωμα να ελαττώνουν την ποιότητα και την ποικιλία της ζωής στον πλανήτη, παρά μόνο για να ικανοποιούν ζωτικές ανάγκες.

4. Η άνθηση της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης ζωής είναι συμβατή με την ουσιαστική μείωση του ανθρώπινου πληθυσμού.

5. Η ανθρώπινη παρέμβαση στον φυσικό κόσμο είναι υπερβολική και η κατάσταση επιδεινώνεται συνεχώς.

6. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να αλλάξουν οι πολιτικές που αφορούν στη βασική οικονομία, στις τεχνολογικές και ιδεολογικές δομές με τρόπο ώστε να βελτιωθεί η κατάσταση.

7. Η ιδεολογική αλλαγή θα πρέπει να συνίσταται κυρίως στην υψηλότερη ιεράρχηση της ποιότητας ζωής.

8. Όσοι προσυπογράφουν τα προαναφερθέντα σημεία υποχρεούνται, άμεσα ή έμμεσα, να συμμετάσχουν στην υλοποίηση των αλλαγών.

Ως ιδεολογικό υπόβαθρο της Βαθιάς Οικολογίας, ο Naess δημιούργησε ένα ιδιαίτερο φιλοσοφικό – ηθικό σύστημα, την *Οικοφιλοσοφία* T^5 . Υπό το πρίσμα της Οικοφιλοσοφίας T το σύμπαν αντιμετωπίζεται ως ολότητα, δηλαδή ανάμεσα στα όντα κάθε μορφής υπάρχουν δεσμοί, οι οποίοι τα συνδέουν άρρηκτα. Συνεπώς, η ελάττωση

---

⁵ Το γράμμα ‘ T ’ προστέθηκε από τον Naess στον όρο Οικοσοφία για να φανεί ότι μπορούν να υπάρξουν και άλλες εναλλακτικές οικοσοφίες. Ο ίδιος επιλέγει αυτό το γράμμα από το Τβεργκαστάιν, την ορεινή του κατοικία, όπου επεξεργάστηκε το μεγαλύτερο μέρος της Οικοσοφίας του. Επίσης, το γράμμα ‘ T ’ προέρχεται από τη λέξη ‘*tolkning*’, η οποία στη Νορβηγική σημαίνει ‘ερμηνεία’.

των σχέσεων αυτών οδηγεί στην ελάττωση της ουσίας των όντων. Κάθε είδος που χάνεται μειώνει την δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων, οδηγεί κατά συνέπεια στην οντολογική ένδεια αφού τα εναπομείναντα όντα στερούνται την δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων με το συγκεκριμένο είδος, άρα μειώνεται η δυνατότητα αυτοπραγμάτωσης τους. Υπό αυτή την έννοια η βιοποικιλότητα αποκτά, στο πλαίσιο της Οικοφιλοσοφίας Τ, κανονιστική ισχύ και η διάσωση των υπό εξαφάνιση ειδών λαμβάνει τη μορφή ηθικής επιταγής. Σύμφωνα με το σκοπό της αυτοπραγμάτωσης λοιπόν, η διατήρηση και ο σεβασμός της ποικιλομορφίας της ζωής αποκτά απόλυτη ηθική αξία διότι όχι μόνο επιτρέπει στα όντα να αυτοπραγματώνονται, αλλά κυρίως γιατί η βιοποικιλομορφία είναι η ίδια η ζωή και η ύπαρξη. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 40-63) Στο πλαίσιο αυτό, ο άνθρωπος, δεν αποτελεί παρά κόμβο πραγμάτωσης οντικών σχέσεων, όπως ακριβώς και κάθε άλλο ον. Με τον τρόπο αυτό, ο άνθρωπος αυτοπραγματώνεται μόνο χάρη στα άλλα όντα, ενώ κι εκείνος με τη σειρά του βοηθάει στην αυτοπραγμάτωσή τους. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 111) Η αυτοπραγμάτωση είναι μια διαδικασία μέσα από την οποία πρέπει να περάσει ο άνθρωπος, κατόπιν της αυτό-εξέτασης (self-examination) και της αυτό-εκπλήρωσης (self-fulfillment). (Καραγεωργάκης, 2006: 56) Πρόκειται για μια διαδικασία όπου ο άνθρωπος ωριμάζει, αναπτύσσεται και βρίσκει την πληρότητα. Η ανθρωπότητα οφείλει να μοιραστεί αυτόν τον στόχο με την υπόλοιπη φύση. (Primack & Cafaro, 2007: 10)

Το κίνημα της Βαθιάς Οικολογίας αποτελεί σήμερα τη δημοφιλέστερη θεωρία περιβαλλοντικής ηθικής, αριθμώντας χιλιάδες υποστηρικτές παγκοσμίως, ενώ επηρέασε άμεσα και έμμεσα πολλούς σύγχρονους οργανισμούς και κινήματα με περιβαλλοντικούς στόχους, όπως το Κόμμα των Πρασίνων στη Γερμανία, καθώς και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις Greenpeace και EarthFirst!, η οποία θεωρείται το ακτιβιστικό σκέλος του κινήματος του Naess και ευθύνεται για χιλιάδες σαμποτάζ εναντίον πολυεθνικών εταιριών και επιστημονικών εργαστηρίων στις ΗΠΑ. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 32 – Καραγεωργάκης, 2006: 47)

9.2.2.3. Η ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΕΡΙΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ως ‘βιοπεριοχή’ ορίζεται μια περιοχή χωρίς σαφή όρια, η οποία διακρίνεται από τη φυσική ποικιλομορφία, συμπεριλαμβανομένης της χλωρίδας, πανίδας, εδάφους, κλίματος, γεωλογίας και λεκανών απορροής. Κρίσιμο στοιχείο κάθε βιοπεριοχής είναι ο ανθρώπινος πολιτισμός που έχει αναπτυχθεί εκεί και είναι αποτελεί κομμάτι της. Το στοιχείο της ανθρώπινης επιρροής είναι αυτό που διακρίνει την έννοια της βιοπεριοχής

από παρόμοιες οικολογικές έννοιες⁶. Ιδρυτές του κινήματος της ευαισθησίας της βιοπεριοχικότητας θεωρούνται οι Peter Berg και Raymond Dasmond, οι οποίοι διαμόρφωσαν την τελική έννοια της βιοπεριοχής, κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1970.

Για τους Berg και Dasmond, η έννοια της βιοπεριοχής αποτελείται από δύο ζωτικά μέρη: α) είναι μια γεωγραφική περιοχή που διακρίνεται από τα φυσικά της χαρακτηριστικά κι όχι από πολιτικά – διοικητικά όρια, β) η ύπαρξη του αισθήματος ταύτισης από τον άνθρωπο με την περιοχή, ταυτόχρονα με τη γνώση και την επιθυμία να ζει με τρόπο ώστε να εμπλουτίζει τη φυσική κοινότητα της περιοχής. (Traina, 1995: 1-4)

Οι βιοπεριοχικοί (bioregionalists) πιστεύουν πως τα εθνικά κράτη και οι άλλες διοικητικές περιοχές είναι απλώς τεχνητά κατασκευάσματα και ότι οι λαοί θα πρέπει να βρουν ένα άλλο μοντέλο ζωής.

Στην ουσία, οι βιοπεριοχικοί διανοούμενοι καλούν προς κάποιου είδους επανακατοίκηση – επανεγκατάσταση στον ίδιο τόπο, επαναξιολόγησή του με καινούριο μάτι, προσπάθεια αποθεραπείας του από την προηγούμενη αναστάτωσή του και επανόρθωση των τραυματισμένων οικολογικών διαδικασιών και σχέσεων. Επίσης, υποστηρίζουν την ανάπτυξη εκείνων των κοινωνικών συμπεριφορών που θα βοηθήσουν την ανθρωπότητα να εμπεδώσει την ουσία της βιοπεριοχικής αντίληψης, δηλαδή να είμαστε πλήρως ενήμεροι για τον πλούτο και τις δυνατότητες του τόπου και ταυτόχρονα να θεωρούμαστε μέλη της βιοτικής κοινότητας και όχι εκμεταλλευτές της. (Γεωργόπουλος, 2002: 339-342) Σύμφωνα με τους Peter Berg και Raymond Dasmann πρόκειται για μια διαδικασία ‘ενσωμάτωσης του ατόμου σε μια περιοχή, γνωρίζοντας τις ιδιαίτερες οικολογικές σχέσεις μέσα και γύρω από αυτή. Αυτό σημαίνει κατανόηση των δραστηριοτήτων και εξέλιξη της κοινωνικής συμπεριφοράς, με τρόπο που θα εμπλουτίσει τη ζωή της περιοχής εκείνης, θα αποκαταστήσει το οικοσύστημα και θα καθιερώσει ένα οικολογικά και κοινωνικά βιώσιμο μοτίβο συνύπαρξης μέσα σε αυτή. Η διαδικασία αυτή στην ένταξη του ανθρώπου σε μια βιοτική κοινότητα παύοντας να είναι εκμεταλλευτής της.’

Μια από τις κεντρικές θέσεις της βιοπεριοχικότητας είναι η αποκέντρωση της εξουσίας, με τρόπο ώστε να κινείται συνεχώς προς περισσότερο αυτοδιοικούμενες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Ουσιαστικά, η βιοπεριοχικοί προσπαθούν να

---

⁶ Παρόμοια έννοια έχει και ο όρος ‘οικοπεριοχή’, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον J.M. Crowley, γιατί και οι δύο έννοιες βασίζονται σε φυσιοκρατικά και βιοτικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, το στοιχείο του πολιτισμού της βιοπεριοχικότητας, τη διακρίνει από το στόχο που θέτει η έννοια της οικοπεριοχής. (Traina, 1995: 2)

ξαναχτίσουν την ανθρώπινη και φυσική κοινότητα, έτσι ώστε να αντιμετωπίζουμε τη φύση όπως το σπίτι μας. Αυτό άλλωστε υποστηρίζουν ότι προκύπτει και από την ετυμολογία της λέξης ‘οικο-λογία’, ότι δηλαδή αναφέρεται στη φύση ως *οίκος*, άρα σπίτι. (Plant, 1987: 3-5)

9.2.2.4. Ο ΟΙΚΟΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Στην Κένυα, οι γυναίκες στελεχώνουν το κίνημα της Πράσινης Ζώνης φυτεύοντας εκατομμύρια δέντρα. Στην Ινδία, αγρότισσες συμμετέχουν στο κίνημα Chipko (αγκάλιασε ένα δέντρο) προσπαθώντας να διασώσουν καύσιμους πόρους για τις κοινότητές τους. Στη Σουηδία, φεμινίστριες κατασκευάζουν μαρμελάδες από βατόμουρα ραντισμένα με φυτοφάρμακα και τις προσφέρουν στους βουλευτές. Στις ΗΠΑ, νοικοκυρές οργανώνουν τις τοπικές κοινότητες για τον καθαρισμό τοποθεσιών όπου έχουν αφεθεί τοξικά απόβλητα. Όλες αυτές οι δραστηριότητες είναι παραδείγματα ενός παγκόσμιου κινήματος, του οικοφεμινιστικού, που παλεύει για την οικολογική ισορροπία του πλανήτη.

Μπροστά στο μεγάλο ρεύμα των δύο κινήματων – του φεμινιστικού και του οικολογικού – κάποιες φεμινίστριες θεώρησαν πως οι σκοποί τους είναι αμοιβαία υποστηριζόμενοι, με άλλα λόγια σχετίζονται με την ανάπτυξη κάποιων κοσμοθεωριών και πρακτικών που δεν βασίζονται σε ‘αρσενικά’ μοντέλα κυριαρχίας. (Γεωργόπουλος, 2002: 351) Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε στα γραπτά της Françoise d’Eaubonne⁷ (1974), η οποία δήλωσε ότι ‘η καταστροφή του πλανήτη οφείλεται στο κίνητρο του κέρδους που κληρονομείται μέσω της δύναμης των αντρών’ και καλούσε τις γυναίκες σε μια οικολογική επανάσταση για να σώσουν τον πλανήτη. (Roach, 2003: 41) Ο όρος έγινε αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας από την Ynestra King, ερευνήτρια του Ινστιτούτου Κοινωνικής Οικολογίας στο Βερμόντ και μετά το 1980 έγινε πια κίνημα που αντιπροσώπευε ευρύτερες ομάδες γυναικών. (Γεωργόπουλος, 2002: 352)

Κεντρική θέση του Οικοφεμινισμού είναι πως οι κυρίαρχες τάσεις καταπίεσης του περιβάλλοντος κόσμου παρουσιάζουν στενή συνάφεια με τις αντίστοιχες τάσεις καταπίεσης προς ό,τι διαφοροποιείται (ρατσισμός, αποικιοκρατία, ταξικές διακρίσεις). Σύμφωνα με τις οικοφεμινίστριες, η καταπίεση του ετέρου έχει τις ρίζες της στην καταπίεση των γυναικών από τους άντρες. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 132-133)

⁷ Τον χρησιμοποίησε, για πρώτη φορά, στο δοκίμιο της υπό τον τίτλο ‘Φεμινισμός ή Θάνατος’. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 132)

Το κίνημα του οικοφεμινισμού προκύπτει, για τις περισσότερες φεμινίστριες, από την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ γυναίκας και φύσης. Σύμφωνα με την Carolyn Merchant, από την αρχαιότητα η φύση παρομοιάζεται με την τροφό μητέρα που στόχος της είναι να ικανοποιούνται οι ανάγκες των παιδιών της (ανθρώπων). Η σχέση αυτή προκύπτει και από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της Μεγάλης Μητέρας - Φύσης, η οποία κυριαρχούσε πριν από την κάθοδο των Δωριέων και μέχρι την καταστροφή του Μυκηναϊκού πολιτισμού (1200 π.Χ.). Αργότερα, στην αρχαία Ελλάδα, η Γη λατρεύεται ως θεότητα και συνδέεται με το θηλυκό στοιχείο. (Καραγεωργάκης, 2006: 106-107) Ήδη όμως από την Παλαιολιθική εποχή υπάρχουν οι πρώτες λιθογραφίες σε σπηλιές, όπου απεικονίζεται η 'Μητέρα Φύση' ή 'Μητέρα Γη', η οποία φροντίζει τις ανάγκες και προσφέρει τα πλούτη της. (Roach, 2003: 29-30)

Για τις περισσότερες οικοφεμινίστριες υφίστανται πολλές συνδέσεις μεταξύ γυναίκας και φύσης, οι οποίες ξεκινούν από τα πρώτα μοντέλα πατριαρχικής κυριαρχίας περίπου 4500 π.Χ. Οι ιστορικού τύπου συνδέσεις θεωρούν την κυριαρχία πάνω στη φύση και τη γυναίκα ως αποτέλεσμα κάποιων ιστορικών αλλαγών, είτε στην προϊστορία είτε κατά τη διάρκεια του 16^{ου} – 17^{ου} αιώνα. Οι εννοιολογικού τύπου συνδέσεις επικεντρώνονται στους αξιολογικούς δυϊσμούς μέσα από τους οποίους αξιολογούνται έννοιες του φεμινισμού και της οικολογίας και υποβαθμίζεται η μία έννοια έναντι της άλλης. Οι εμπειρικού και βιοματικού τύπου συνδέσεις εστιάζονται στους περιβαλλοντικούς κινδύνους για την υγεία των γυναικών, των μειονοτήτων και των φτωχών πληθυσμών. Οι συμβολικές συνδέσεις μέσω της λογοτεχνίας, της τέχνης και της θρησκείας, επισημαίνονται στις προσπάθειες της πατριαρχικής κοινωνίας να παρομοιάσει τις γυναίκες με μη ανθρώπινα όντα. Οι επιστημολογικές συνδέσεις σχετίζονται με την απόρριψη από τις οικοφεμινίστριες, της ανωτερότητας των γενικών και αφηρημένων ηθικών αρχών, οι οποίες αποκλείουν τις προσωπικές επιθυμίες. Οι πολιτικές συνδέσεις απηχούν στο όραμα κάποιων οικοφεμινιστριών για την πολιτική, με σκοπό τις αλλαγές στην εργασία και τον ελεύθερο χρόνο, την ισότιμη χρήση των φυσικών πόρων παγκοσμίως κλπ. Τέλος, σε ηθικό επίπεδο, σκοπός του οικοφεμινισμού είναι να οικοδομήσει μια σχέση μεταξύ ανθρώπου και φύσης η οποία να μην είναι προϊόν αρσενικών προκαταλήψεων.

Το πιο επεξεργασμένο ρεύμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι η 'Ηθική της φροντίδας', σύμφωνα με το οποίο το ηθικό σύστημα των γυναικών είναι πολύ διαφορετικό από εκείνο των ανδρών, λόγω της αναπαραγωγικής τους βιολογίας και της μητρότητας. Οι αξίες που θα πρέπει να διέπουν, λοιπόν, τη σχέση του ανθρώπου με τη

φύση είναι αυτές της αγάπης, της φροντίδας, της υπευθυνότητας και της εμπιστοσύνης, ενώ δεν απαιτείται καθόλου αμοιβαιότητα, με την έννοια ότι η μέριμνα που θα προσφέρει ο άνθρωπος δεν θα αναμένεται ότι θα ανταποδοθεί. (Γεωργόπουλος, 2002: 360-382, 431-433) Η ηθική της φροντίδας βασίζεται στην αναγνώριση: α) της αρχής της αλληλεγγύης των ανθρώπων και β) στην πρόταση ότι τα όντα που είναι πιο ευάλωτα στον αντίκτυπο που έχουν σε αυτά οι ανθρώπινες επιλογές, αξίζουν περισσότερη φροντίδα. (Opschoor, 2010: 56-57)

Ωστόσο, δε συμφωνούν όλες οι φεμινίστριες για αυτή τη σχέση μεταξύ γυναίκας και φύσης. Η ανθρωπολόγος Sherry Ortner υποστηρίζει στο άρθρο της 'Is Female to Male as Nature to Culture' το 1974, ότι η αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι πιο κοντά στη φύση απ' ό,τι οι άντρες οδηγεί στην περιθωριοποίηση της γυναίκας παγκοσμίως, διότι η φύση παγκοσμίως υποβαθμίζεται. (Roach, 2003: 37) Η Karen Warren υποστηρίζει ότι ορισμένα εννοιολογικά πλαίσια είναι εγγενώς καταπιεστικά επειδή διαχωρίζουν τον κόσμο σε μια 'διττή αξία, δηλαδή σε διαζευκτικά ζευγάρια, στα οποία τα μέρη φέρονται ως αντίθετα (κι όχι ως συμπληρωματικά) και αποκλειστικά (κι όχι συνολικά), και στα οποία αποδίδεται υψηλότερη αξία στο ένα μέρος σε σχέση με το άλλο'. Οι άντρες είναι προνομιούχοι σε σχέση με τις γυναίκες, ο ανθρώπινος πολιτισμός σε σχέση με τη φύση, τα ζώα σε σχέση με τα φυτά και η λογική σε σχέση με το συναίσθημα. Με βάση αυτή τη λογική, τα 'κατώτερα' μέρη τείνουν να εξετάζονται από κοινού. Έτσι οι γυναίκες θεωρούνται πιο κοντά στη φύση, περισσότερο συναισθηματικές και λιγότερο λογικές. (Primack & Cafaro, 2007: 10 – Roach, 2003: 48-49) Για την Warren, η καταπίεση κάθε προέλευσης, στόχευσης και μορφής εντοπίζεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο καταπίεσης το οποίο περιλαμβάνει τρία κεντρικά χαρακτηριστικά, τον 'αξιολογικό δυισμό', την 'ιεράρχηση με γνώμονα την αξία' και τη 'λογική της κυριαρχίας'. Το πατριαρχικό πλαίσιο αντίληψης που καθορίζει τη δυϊστική κουλτούρα δικαιώνει τη διπλή ταυτόχρονα κυριαρχία επί της φύσης και επί των γυναικών. Το εν λόγω κοσμοείδωλο ενσωματώνει: α) τον δυισμό πνεύματος – σώματος, στο πλαίσιο του οποίου το πνεύμα αντιτίθεται στο σώμα και υπερτερεί, β) τον δυισμό πολιτισμού – φύσης, στο πλαίσιο του οποίου ο πολιτισμός θεωρείται αντιτιθέμενος και υπέρτερος της φύσης, γ) τη σύνδεση του άρρενος με το πνεύμα και τον πολιτισμό και τη αντίστοιχου του θηλυκού με τη φύση και δ) την υπόθεση πως τα ανωτέρω όντα δικαιούνται να καταπιέζουν τα κατώτερα. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 134-135)

9.2.2.5. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Όπως και ο οικοφεμινισμός, έτσι και η κοινωνική οικολογία (ή, όπως λέγεται, η θεωρία του Murray Bookchin) θεωρεί πως η οικολογική καταστροφή σχετίζεται με τα κοινωνικά προβλήματα, ιδιαίτερα μάλιστα με το πρόβλημα του ελέγχου και της κυριαρχίας που ασκούν κάποιες κοινωνικές ομάδες πάνω σε άλλες. (Γεωργόπουλος, 2002: 392) Ο Bookchin πιστεύει ότι η ιεραρχία ευθύνεται μεταξύ άλλων για την διαμόρφωση της απαξιοτικής συμπεριφοράς του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Ο ίδιος αναφέρει ότι 'Η τάση του ανθρώπου να κυριαρχεί πάνω στη φύση, είναι επακόλουθο της τάσης του ανθρώπου να κυριαρχεί πάνω στον άνθρωπο'⁸. (Καραγεωργάκης, 2006: 193)

Η Κοινωνική Οικολογία είναι επηρεασμένη από την κριτική θεωρία της Σχολής της Φραγκφούρτης, σύμφωνα με την οποία η *εσωτερική φύση* του ανθρώπου καταπιέζεται όταν η *εξωτερική φύση* γίνεται αντιληπτή ως πρώτη ύλη που προσφέρεται προς κατανάλωση και με τον τρόπο αυτό παραγκωνίζονται οι εσωτερικές ανάγκες τους ανθρώπινου όντος. Ο Bookchin διακρίνει την *πρώτη φύση*, η οποία είναι ο φυσικός κόσμος που μας περιβάλλει και την *δεύτερη φύση*, η οποία είναι ο ανθρώπινος πολιτισμός. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 142-143)

Η κοινωνική οικολογία είναι μια μορφή διαλεκτικού νατουραλισμού. (Γεωργόπουλος, 2002: 392) Ο διαλεκτικός νατουραλισμός είναι μια διαλεκτική που απαντά στα ερωτήματα 'τί είναι φύση', 'ποιά είναι η σχέση του ανθρώπου με τη φύση', αλλά ταυτόχρονα διερευνά και τις σχέσεις της κοινωνίας με τη φύση. (Καραγεωργάκης, 2006: 200) Έτσι η κοινωνική οικολογία είναι διαλεκτική διότι βλέπει την πραγματικότητα ως μια συνεχή διαδικασία αυτοανάπτυξης και αυτομετασχηματισμού, ενώ ερμηνεύει τα φαινόμενα ως αλληλένδετα, θεωρώντας τα μη διαχωρίσιμα μέρη ενός συνόλου. Είναι νατουραλισμός διότι θεωρεί πως η πραγματικότητα είναι η φύση και βλέπει όλα τα όντα ως φυσικά όντα. Πρότυπο κοινωνίας αποτελεί ένα είδος οικοκοινότητας, η οποία θα χρησιμοποιεί εναλλακτικές πηγές ενέργειας, θα παράγει την απαραίτητη τροφή μόνο μέσα από οργανικές καλλιέργειες και οι βιομηχανίες θα είναι σχεδιασμένες σύμφωνα με τα ανθρώπινα μέτρα. (Γεωργόπουλος, 2002: 392-403)

---

⁸ Στο βιβλίο του 'Η Οικολογία της Ελευθερίας'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 – ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Ξεκινώντας από την ανθρωποκεντρική θεωρία του Οικολογικού Μαρξισμού, οι περισσότερες επικρίσεις εστιάζονται στον τεχνολογισμό του Μαρξ, σύμφωνα με τον οποίο όταν ο κόσμος μεταμορφώνεται από την τεχνική τότε γίνεται φιλικός προς τον άνθρωπο. Συνεπώς, σύμφωνα με τη θεωρία του Μαρξ, η φύση δεν είναι τίποτε άλλο παρά αντικείμενο καθαρής εκμετάλλευσης. Ο τεχνολογισμός του Μαρξ είναι άμεσα συνυφασμένος με τον παραγωγισμό, δηλαδή την υπερβολική έμφαση που δίνει στην αξία της παραγωγής. Έτσι, από την σύγχρονη οικολογική σκοπιά, η οποία καταδικάζει τον παραγωγισμό και την λατρεία προς την τεχνική, η θεωρία του Οικομαρξισμού, κάθε άλλο παρά ‘οικολογική’ μπορεί να χαρακτηριστεί. (Καραγεωργάκης, 2006: 155-167)

Η θεωρία του Σεβασμού προς τη φύση του Taylor έχει έντονα επικριθεί για την έμφαση που δίνεται στην αρχή της μη παρεμβατικότητας, η οποία στην ουσία φαίνεται να υπονοεί ότι ο άνθρωπος είναι έξω από τη φύση και για το λόγο αυτό δεν πρέπει να παρεμβαίνει στις φυσικές διαδικασίες. Ωστόσο, ο άνθρωπος είναι μέρος των φυσικών διαδικασιών, όσο και τα άλλα φυσικά όντα. Ένα ακόμα πρόβλημα που προκύπτει από τη θεωρία του Taylor, είναι αυτό του ατομικισμού, δηλαδή οι ηθικές υποχρεώσεις προς κάθε οργανισμό – άτομο, οπότε δεν προκύπτουν υποχρεώσεις προς συλλογικές φυσικές οντότητες. Το σημαντικότερο όμως μειονέκτημα της θεωρίας του Taylor είναι η σχεδόν παντελής έλλειψη αναφοράς σε συμφέροντα και συνεπώς σε αντίστοιχες ηθικές υποχρεώσεις προς τις βιοκοινότητες, τα είδη ή τα οικοσυστήματα.

Το ίδιο πρόβλημα ατομικισμού προκύπτει και για τη θεωρία του Schweitzer ενώ επισημαίνεται ότι η ηθική της Ευλάβειας προς τη ζωή δεν διδάσκει συγκεκριμένους κανόνες και επιτρέπει σε κάθε άτομο ξεχωριστά να αποφασίζει μόνο του κατά πόσο είναι αναγκαία η καταστροφή κάποιας ζωής, παραμένοντας ωστόσο μέσα σε ένα πλαίσιο ηθικής συμπεριφοράς, απόφαση όμως που είναι βαθιά υποκειμενική. (Γεωργόπουλος, 2002: 239-246, 424-426)

Μία από τις θεωρίες που δέχτηκαν σφοδρότατη κριτική ήταν αυτή της Απελευθέρωσης των ζώων του Peter Singer. Το 1995 ο Saggoff σε άρθρο του¹ επιτέθηκε στη θεωρία του Singer προβάλλοντας το επιχείρημα ότι συμβαίνουν καθημερινά χιλιάδες θάνατοι ζώων που τις περισσότερες φορές δεν οφείλονται σε

¹ Στο άρθρο του ‘Animal Liberation and Environmental Ethics: Bad Marriage, Quick Divorce’ το οποίο δημοσιεύτηκε το 1995. (Καραγεωργάκης, 2006: 83)

ανθρώπινη δραστηριότητα και για τους οποίους ο άνθρωπος δε φέρει καμία ευθύνη. Όμως, σύμφωνα με την αρχή της ωφέλειας που υποστηρίζει ο Singer, ο άνθρωπος θα έπρεπε αναζητώντας τη μεγαλύτερη ευτυχία, να γλιτώσει από το θάνατο τα χιλιάδες ζώα που πεθαίνουν καθημερινά. Κριτικές επίσης δέχτηκε ο Singer για τη χρήση του όρου 'ειδισμός', ο οποίος, σύμφωνα με την Steinbock, υπονοεί κάποιου είδους ρατσισμό ή σεξισμό καθώς και για την πλήρη ισότητα μεταξύ ζώων και ανθρώπων. (Καραγεωργάκης, 2006: 83-89) Το καθήκον προστασίας που προτείνει ο Tom Regan, είναι ακριβώς το στοιχείο στη θεωρία του που δέχτηκε τη μεγαλύτερη κριτική. Τα επιχειρήματα εναντίον της βασίστηκαν κυρίως στο ερώτημα κατά πόσο, αφού έχουμε καθήκον να προστατεύουμε τα θύματα, υπάρχει υποχρέωση από πλευράς μας να προστατεύουμε το πρόβατο από τον λύκο. Στην κριτική αυτή ο Regan απάντησε ότι ο λύκος δεν έχει ηθικό καθήκον και είναι ανίκανος να παραβιάσει δικαιώματα, συνεπώς το πρόβατο δεν υφίσταται καμία αδικία και δεν αποτελεί θύμα. (Everett, 2001: 50)

Προχωρώντας στις ολιστικές θεωρίες, η Ηθική της Γης, παρόλο που εμφανίζει σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις προηγούμενες θεωρίες, ωστόσο παρουσιάζεται αρκετά ασαφής ως προς την 'ηθική της κοινότητας γης' που υποστήριξε ο Leopold. Μια άλλη κριτική που έχει δεχτεί ο Leopold είναι ότι διαπράττει φυσιοκρατική πλάνη, δηλαδή συνάγει κανονιστικά συμπεράσματα από περιγραφικές προκειμένες - προτάσεις. (Καραγεωργάκης, 2006: 30-32) Με άλλα λόγια, από μια πρόταση που περιγράφει την πραγματικότητα τεκμαίρεται μια άλλη, η οποία όμως αναφέρεται στο ηθικώς δέον. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 90) Ο Leopold βασίστηκε στην περιγραφή της φύσης, έφτασε σε δηλώσεις κάποιων γεγονότων και αμέσως έκανε το άλμα προς τις αξιολογικές κρίσεις. Βασιζόμενος δηλαδή, στο πώς είναι η φύση συμπεραίνει το τι πρέπει να κάνουμε. (Γεωργόπουλος, 2002: 267)

Ο Naess, επιλέγοντας να δημιουργήσει την Οικοσοφία του για να στηρίξει τα επιχειρήματα της Βαθιάς Οικολογίας, δέχτηκε έντονες κριτικές από τους σκεπτικιστές, οι οποίοι υποστήριζαν πως η φιλοσοφία δεν δημιουργείται κατά παραγγελία, ενώ κατηγορήθηκε, όπως και στην περίπτωση του Leopold, ότι περιέπεσε σε φυσιοκρατική πλάνη. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 76-93) Μια ακόμη από τις επικρίσεις που δέχεται η Βαθιά Οικολογία είναι αυτή που αφορά την αυτοεξέταση, η οποία θεωρεί ότι θα μας οδηγήσει όλους στο ίδιο συμπέρασμα, ότι δηλαδή τα συμφέροντα των ανθρώπων ταυτίζονται με αυτά της φύσης. Επίσης, με τη θεωρία της Βαθιάς Οικολογίας προκύπτουν πρακτικά προβλήματα (όπως προβλήματα διατροφής) με τον απόλυτο εξισωτισμό όλων των έμβιων όντων καθώς και των αβιοτικών παραγόντων.

(Καραγεργάκης, 2006: 58-59) Τέλος, στο ολιστικό μοντέλο που προτείνει η Βαθιά Οικολογία, το 'ηθικό ον' αδυνατεί να διατηρήσει την ελευθερία του. Από τη στιγμή που το ίδιο το ον αποτελεί σημείο τομής των σχέσεων ανάμεσα σε αυτό και σε άλλα όντα, συνεπάγεται αυτόματα πως η δράση και η επιλογές του θα διαμορφώνονται αντίστοιχα. Έτσι, σύμφωνα με τους επικριτές του Naess, το ηθικό ον δεν έχει καμία ελευθερία επιλογής και δράσης και λειτουργεί μόνο ως μέρος του σύμπαντος. (Πρωτοπαπαδάκης, 2008: 97-98)

Η κριτικής της θεωρίας της Ευαισθησίας της Βιοπεριοχικότητας εστιάζεται στην εναρμόνιση της κοινωνίας με τις γεωγραφικές πραγματικότητες που την περιστοιχίζουν. Ο Sale δηλαδή θεωρεί ότι όλα τα ανθρώπινα προβλήματα θα λυθούν με την αποκέντρωση, η εφαρμογή της οποίας έχει ως αποτέλεσμα την ελευθερία, την ισότητα και την ευημερία. Ωστόσο, η άποψη ότι η κατανόηση των νόμων της φύσης θα καθοδηγήσει την ανθρώπινη συμπεριφορά σε μια πιο 'φυσική' κοινωνία που θα είναι εγγενώς οικολογική, κατακρίνεται ως ουτοπική και υπεραπλουστευμένη. (Γεωργόπουλος, 2002: 345) Επίσης, η 'ενσωμάτωση' του ανθρώπου σε έναν τόπο, δηλαδή να μάθουμε να ζούμε σε βιώσιμη βάση με την πάροδο του χρόνου, δεν είναι θέμα μόνο χρήσης της κατάλληλης τεχνολογίας ώστε να δημιουργήσουμε μια πιο φιλική προς τη φύση κοινωνία, αλλά ζήτημα αλλαγής ηθικής, δηλαδή αλλαγής στη στάση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. (Plant, 1987: 4)

Η κριτική που ασκείται κυρίως στον οικοφεμινισμό αφορά την ίδια την σχέση γυναίκας – φύσης. Οι επικρίτριες του οικοφεμινισμού υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες δεν είναι πιο κοντά στη φύση σε σχέση με τους άντρες και ότι είναι λάθος η σκέψη ύπαρξης δυϊσμού ή ιεραρχίας μεταξύ φύσης και πολιτισμού. (Roach, 2003: 48-50) Έτσι, ενώ οι γυναίκες μπορεί να έχουν συνδεθεί με τη φύση, έχουν κοινωνικοποιηθεί με τρόπο που να σκέφτονται το ίδιο δυαδικά με τους άντρες και να νιώθουν εξίσου αποξενωμένες. (Plant, 1987: 3) Κριτική επίσης υφίστανται οι οικοφεμινίστριες για την Ηθική της φροντίδας, γιατί – κυρίως σύμφωνα με τους υποστηρικτές της Βαθιάς Οικολογίας – η μόνη αποδεκτή σχέση των ανθρώπων με τη φύση είναι αυτή της αφηρημένης και μη προσωπικής ταύτισης με όλο τον κόσμο. (Γεωργόπουλος, 2002: 433)

Η θεωρία της Κοινωνικής Οικολογίας έχει κατηγορηθεί ότι προβάλλοντας τον άνθρωπο ως ρυθμιστή της φύσης, τείνει προς τις ανθρωποκεντρικές θεωρίες. Πράγματι, ο Bookchin αρνείται την ισότητα των ανθρώπων και των άλλων φυσικών οντοτήτων, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα ότι 'θα πρέπει να δείξουμε φροντίδα για τις μη ανθρώπινες μορφές ζωής και την ισορροπία της φύσης'. Η επιλογή όμως του Bookchin να μην

αποδώσει εγγενή αξία στις άλλες μορφές ζωής, δεν τον τοποθετεί στην κατηγορία των ανθρωποκεντρικών φιλοσόφων αλλά σίγουρα δεν ανήκει ούτε στην οικοκεντρική θεωρία. Η πολιτική του φιλοσοφία τον τοποθετεί κάπου ανάμεσα και φαίνεται να είναι εφαρμοστέα σε μια κοινωνία που θα σέβεται το φυσικό περιβάλλον, θα είναι αποκεντρωμένη και μη εστιασμένη στον παραγωγισμό. (Καραγεωργάκης, 2006: 235-237)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 - Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

11.1. Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο White (1967), καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, μελετώντας χωρία της Παλαιάς Διαθήκης και κυρίως της Γένεσης¹, συνδέει τον ανθρωποκεντρισμό με το Χριστιανισμό και ισχυρίζεται ότι η χριστιανική θρησκεία υποστηρίζει ότι είναι θέλημα Θεού η εκμετάλλευση της φύσης από τον άνθρωπο, καταλήγοντας στο ακραίο συμπέρασμα ότι ‘ο Χριστιανισμός είναι η πιο ανθρωποκεντρική θρησκεία που γνώρισε ποτέ ο κόσμος’. Το πόρισμα του White ήταν ότι η ιουδαιοχριστιανική θρησκεία καταστρέφει τον πλανήτη επειδή τοποθετεί τον άνθρωπο στο κέντρο όλων των πραγμάτων.

Λίγο αργότερα (1974), ο Passmore καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα με τον White, επιβεβαιώνοντας το ρόλο του ανθρώπου ως δεσπότη, ο οποίος θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από τη φύση, την περιφρονεί και την χρησιμοποιεί ανάλογα με τα συμφέροντά του. Κεντρικό σημείο στην ανάλυση της κοσμολογίας του ανθρώπου – δεσπότη, σύμφωνα με τον Passmore, είναι πως μέσα στην Παλαιά Διαθήκη φαίνεται ξεκάθαρα πως η φύση δεν είναι ιερή, άποψη η οποία δεν οδηγεί απαραίτητα σε ανεύθυνη στάση απέναντί της, ωστόσο αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο κακομεταχείρισης. Δίπλα σε αυτή την κυρίαρχη γραμμή του ανθρώπου – δεσπότη, ο οποίος υποτάσσει τη φύση, υπάρχουν, σύμφωνα με τον Passmore, και δύο μειωθητικές γραμμές σκέψης που δείχνουν μια άλλη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση. Η μία αναδεικνύει τον άνθρωπο ως συνεργάτη της φύσης που προσπαθεί να την τελειοποιήσει. Η άλλη διατείνεται πως ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο με σκοπό να γίνει καλός διαχειριστής της θεϊκής περιουσίας, δηλαδή λειτουργεί ως επόπτης των δημιουργημάτων του Θεού. (Γεωργόπουλος, 2002: 67-93) Ως προς τον ρόλο του ανθρώπου ως διαχειριστή της Δημιουργίας, θα πρέπει να τηρούνται τα εξής κριτήρια: α) Οι άνθρωποι δεν μπορούν να παραιτηθούν από την ευθύνη τους να διαχειρίζονται τη Δημιουργία, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης της τεχνολογίας στον τομέα της διατήρησης, β) Οι άνθρωποι διαχειρίζονται τη Δημιουργία έχοντας γνώση της σχέσης

¹ καὶ ἔποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ἔποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἔποίησεν αὐτούς καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἔρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. (Γένεση 1: 27-28)

τους με αυτή, δηλαδή δεν είναι αποξενωμένοι από τη φύση και γ) Πρωταρχικός στόχος της ανθρωπότητας στον τομέα της διαχείρισης είναι να ανταποκριθεί στις φυσικές ανάγκες της δημιουργίας και δευτερεύον να καλύψει τις ανάγκες της ίδιας της ανθρωπότητας. (Van Dyke, 1985: 47)

Για πολλές προχριστιανικές ή σύγχρονες μη μονοθεϊστικές κοινωνίες, κάθε στοιχείο του ζωντανού ή μη ζωντανού φυσικού κόσμου έχει συνείδηση. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία του ανιμισμού², η φύση είναι θεϊκή, άρα και η συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντί της ανάλογη. Ο μονοθεϊσμός αλλάζει ριζικά αυτή την εικόνα. Ο άνθρωπος είναι φτιαγμένος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση της θεϊκής ουσίας, οπότε και ξεκινάει η αποστασιοποίηση και η αποσύνδεσή του από τους άλλους ζωντανούς οργανισμούς. Τα φυσικά αντικείμενα είναι πλέον πλασμένα από το Θεό, επομένως δεν είναι Θεοί ούτε έχουν ψυχές και συνεπώς κάθε είδους εκμετάλλευσή τους είναι επιτρεπτή. (Γεωργόπουλος, 2002: 60-61)

Η ανθρωποκεντρική διάσταση του χριστιανισμού, δε φαίνεται μόνο από την Παλαιά Διαθήκη, αλλά και από την πατερική φιλοσοφία, έτσι όπως αναπτύχθηκε τους επόμενους αιώνες. Ο Ειρηναίος (1^{ος} αι. μ.Χ.) αποδέχονταν τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του κόσμου, υποστηρίζοντας ότι ο άνθρωπος είναι ο σκοπός της δημιουργίας και η φύση δημιουργήθηκε γι' αυτόν. Ο Γρηγόριος Νύσσης (4^{ος} αιώνας) διακήρυττε ότι ο άνθρωπος είναι η κορώνα της δημιουργίας, ο άρχοντας και ο βασιλιάς. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Συμεών ο Νέος Θεολόγος (10^{ος} – 11^{ος} αιώνας), υποστηρίζοντας την αποστασιοποιημένη στάση του Θεού από τη φύση, αφού όλα τα όντα είναι κτιστά ενώ ο θεός άκτιστος. (Καραγεωργάκης, 2006: 22-23)

Πρότυπο για τη σχέση ανθρώπου – φύσης, σύμφωνα με τον White, αποτελεί ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης (1182-1226) ο οποίος κήρυττε ένα είδος ισότητας ανάμεσα στα διάφορα είδη χλωρίδας και πανίδας, τα οποία θεωρούσε ως αδέρφια του ανθρώπου και απέρριπτε οποιοδήποτε είδος ιεραρχίας των ειδών. Πράγματι, το 1980, ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης αναγνωρίστηκε από το Βατικανό ως ο Άγιος της οικολογίας και των οικολόγων, ενώ η φιλοσοφία του θεωρήθηκε καλό σημείο εκκίνησης για την οικοδόμηση μιας χριστιανικής περιβαλλοντικής ηθικής. (Γεωργόπουλος, 2002: 64)

---

² Σύμφωνα με τη θεωρία του ανιμισμού, κάθε στοιχείο του ζωντανού ή μη ζωντανού φυσικού κόσμου έχει ψυχή. Η λέξη Ανιμισμός προέρχεται από την Λατινική λέξη Animus που σημαίνει ψυχή. Ο όρος πρωτοαναφέρθηκε από τον Edward Burnett Tylor στο βιβλίο του Primitive Culture (Πρωτόγονος Πολιτισμός) το 1871. (<http://www.skepdic.gr>)

Ωστόσο, για άλλους επιστήμονες, η χριστιανική θρησκεία θεωρείται από τα λίγα ηθικά συστήματα τα οποία δεν είναι ανθρωποκεντρικά. Σύμφωνα με τη Βίβλο άλλωστε, ο Θεός δημιούργησε όλη τη φύση και αφού είδε ότι το δημιούργημά του ήταν καλό, δημιούργησε τελευταίο τον άνθρωπο. Συνεπώς, οι λέξεις ‘πληρώσατε’ και ‘κατακυριεύσατε’ θα πρέπει να έχουν άλλη έννοια κι όχι αυτή που αποδίδουμε σήμερα. (Van Dyke, 1985: 41-43)

Σε γενικές γραμμές φαίνεται πως, αν και υπερβολική η άποψη του White, πράγματι η απόρριψη του παγανιστικού ανιμισμού προετοίμασε το έδαφος και διευκόλυνε την υπερεκμετάλλευση της φύσης από τον άνθρωπο. (Γεωργόπουλος, 2002: 93) Ο χριστιανισμός διαμόρφωσε τον ανθρωποκεντρισμό των δυτικών με αποτέλεσμα την καλλιέργεια μιας χρησιμοθηρικής αντίληψης για τον περιβάλλοντα κόσμο του ανθρώπου στο σύνολό του. (Καραγεωργάκης, 2006: 25) Για την αντιμετώπιση της αλλοτρίωσης κάθε ανθρώπινου όντος που οδηγεί στον διαχωρισμό από τα μη ανθρώπινα όντα, οι νέοι ‘πράσινοι’ Χριστιανοί προτείνουν την καταστροφή του δυϊσμού άνθρωπος – φύση και την προσέγγισή της με το σκεπτικό πως όλα τα όντα, ανθρώπινα και μη, είναι σύντροφοί μας. (Γεωργόπουλος, 2002: 414-415)

11.2. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη παράδοση, ο κόσμος είναι δημιούργημα του Θεού από το μηδέν, χωρίς να είναι αυτόνομος και ανεξάρτητος από τον Δημιουργό του και υπόκειται σε φθορά και αφανισμό, ενώ δεν είναι αιώνιος και αθάνατος. Επομένως, φέρει τα χαρακτηριστικά της χρονικότητας, της κτιστότητας και της φθοράς. Ο άνθρωπος φέρεται να είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο Θεό και τον υλικό κόσμο.

Οι μελετητές της Ορθόδοξης παράδοσης αποδίδουν την οικολογική κρίση που υπάρχει στον κόσμο, στην πνευματική κρίση που υφίσταται ο άνθρωπος από την Πτώση μέχρι και σήμερα και η οποία εκφράζεται μέσα στη σύγχρονη σκέψη. Έτσι, μέσω της εξύμνησης του λογικού στοιχείου του ανθρώπου, της ατομοκρατικής θεώρησης του ίδιου καθώς και όλων των όντων γενικά, της λατρείας του κέρδους και της ευδαιμονιστικής άποψης για τη ζωή, ο άνθρωπος προέβη σε κατάχρηση της εξουσίας του απέναντι στο φυσικό περιβάλλον, το οποίο χρησιμοποιεί ανεξέλεγκτα. Μια τέτοια παραδοχή, δηλαδή ότι η οικολογική κρίση είναι πρωτίστως πνευματική κρίση, θα σήμαινε ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί ατομικά, μέσω της αλλαγής νοοτροπίας κάποιων ανθρώπων. Ωστόσο, η ατομική αλλαγή είναι αμφίβολο αν θα μπορούσε να επιφέρει την απαραίτητη λύση στο πρόβλημα της οικολογικής κρίσης.

Αυτό που απαιτείται είναι μια ριζοσπαστική παρέμβαση στον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης, δηλαδή στο πεδίο της αγοράς. (Γεωργόπουλος, 2002: 95-112)

Σύμφωνα με τη χριστιανική θρησκεία, η τεχνολογία θεωρείται κατάλληλη όταν:

- α) παρέχει βοήθεια σε κάθε παράγοντα της Δημιουργίας, συμπεριλαμβανομένων – άλλα όχι αποκλειστικά – τα ανθρώπινα όντα (Γεν. 1), β) βοηθά στην πρόληψη της καταστροφής οποιουδήποτε παράγοντα της Δημιουργίας (Γεν. 9) και γ) επιτρέπει σε κάθε παράγοντα της Δημιουργίας ευκαιρία για ανάρρωση και ξεκούραση (Λευιτ. 25,26). (Van Dyke, 1985: 45)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12 – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η συνύπαρξη τόσων διαφορετικών ειδών, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρώπων, στη γη είναι σαφώς ανταγωνιστική και δύσκολη. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία επιλογής αποφάσεων για το καλό του περιβάλλοντος εκ μέρους των ανθρώπων, βρίσκεται σε συνάρτηση των σχέσεων των ανθρώπων με τα υπόλοιπα είδη. Η οικονομική αξία της φύσης καθιστά δύσκολη τη λήψη αποφάσεων για την ορθή χρήση των υπηρεσιών και πόρων που προσφέρει η βιόσφαιρα. Η παγκοσμιοποίηση επιδείνωσε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, λόγω της αναγκαιότητας από όλα τα κράτη να μειώσουν το κόστος παραγωγής, ανεξάρτητα από τις δυσμενείς επιπτώσεις αυτής της πρακτικής στο περιβάλλον.

Στην επίτευξη κάποιας ισορροπίας μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος έχει βοηθήσει η δημιουργία της έννοιας ‘βιώσιμη ή αειφορική ανάπτυξη’, η οποία δηλώνει την ωρίμανση του οικολογικού κινήματος, με την εγκατάλειψη της ανέφικτης ιδέας της απόλυτης προστασίας της φύσης, προς την ένταξη των οικονομικών κινήτρων της αγοράς σε περιβαλλοντικές πολιτικές.

Για την επίτευξη της αειφορικής ανάπτυξης είναι απαραίτητο να γίνει κατανοητό ότι η φύση δε μας έχει καμία ανάγκη, γεγονός που έχει αποδειχτεί από την εξέλιξή της εδώ και δισεκατομμύρια χρόνια, πολύ πριν την εμφάνιση του ανθρώπινου είδους. Αντίθετα, η αξία της φύσης για τον άνθρωπο είναι αδιαμφισβήτητη. Ακόμα κι αν δεν γίνει δεκτή η έννοια της εγγενούς αξίας της φύσης, τα οφέλη της βιοποικιλότητας για τον άνθρωπο είναι φανερά. Η βιοποικιλότητα αποτελεί αναπόσπαστο κλειδί για κάθε τομέα ανάπτυξης, όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η δασοκομία, η αλιεία ή ο τουρισμός. Σε αυτό το πλαίσιο άλλωστε κινείται και η νομική προστασία της βιοποικιλότητας, με ένα μεγάλο φάσμα νομοθετημάτων να προστατεύει τη φύση προς όφελος του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος, από άποψη εξέλιξης της ζωής, θεωρείται το πιο ‘νεοφερμένο’ είδος, ωστόσο έχει καταφέρει μέσα σε λίγους αιώνες να καταστρέψει ένα μεγάλο μέρος των ειδών και των ενδιακτημάτων τους. Η μεγάλης κλίμακας καταστροφή των δασών και άλλων φυσικών οικοσυστημάτων και η διαφόρων τύπων ρύπανση έχει οδηγήσει σε αύξηση του ποσοστού απώλειας της βιοποικιλότητας. Η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η βιώσιμη χρήση με δίκαιη κατανομή των οφελών που προκύπτουν από φυσικές υπηρεσίες της αποτελούν τη βάση της βιώσιμης διαβίωσης. Για το λόγο

αυτό, καθίσταται αναγκαία η προστασία με σκοπό την ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας, η οποία είναι απαραίτητη για την ανθρώπινη ευημερία.

Η ανάγκη προστασίας της βιοποικιλότητας οδήγησε την πολιτική κοινότητα παγκοσμίως στη δημιουργία ενός νομικού πλαισίου, ώστε να εξασφαλιστεί όχι μόνο η αποτροπή της περαιτέρω επιδείνωσης της παρούσας κατάστασης, αλλά επίσης και η βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την καλή λειτουργία του περιβάλλοντος. Ωστόσο, το νομικό καθεστώς προστασίας του περιβάλλοντος δεν είναι από μόνο του αρκετό, αφού η πλημμελής εφαρμογή του δεν εξασφαλίζει την οικολογική ισορροπία. Η μέριμνα εκ μέρους των κρατών για την τήρηση των κανόνων που έχουν θεσπιστεί για την προστασία της βιοποικιλότητας, αν και απαραίτητη, δεν αρκεί. Αυτό άλλωστε δείχνει και η διεθνής εμπειρία με τη συνεχή απώλεια της βιοποικιλότητας, παρόλο το πλήθος των νομοθετημάτων και το εύρος των κυρώσεων σε περίπτωση παράβασης των κανόνων που θεσπίζουν.

Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, η πλημμελής εφαρμογή του κοινοτικού θεσμικού πλαισίου δεν προσφέρει προστασία στην πλούσια βιοποικιλότητά της, ενώ οδήγησε αρκετές φορές τη χώρα ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης επιβάλλοντας πρόστιμα πολλών εκατομμυρίων ευρώ.

Το ότι το 2010 ανακηρύχθηκε ως Έτος της Βιοποικιλότητας σημαίνει κυρίως δύο πράγματα: πρώτον, ότι η έννοια θεωρείται πλέον κρίσιμης σημασίας για την ανθρωπότητα και, δεύτερον, ότι η φυσική κατάστασή της στον πλανήτη απέχει αισθητά των στόχων και προβλέψεων της επίσημης περιβαλλοντικής πολιτικής, εθνικής και διεθνούς.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν έντονο κοινωνικό χαρακτήρα και συνεπώς – από τη στιγμή που προκαλούνται κατά κύριο λόγο από τον άνθρωπο – η λύση τους εξασφαλίζεται μέσα από την αλλαγή του τρόπου ζωής, προκειμένου να εξαλειφθεί η αδιαφορία και η ιδιοτέλεια. Η αλλαγή του τρόπου ζωής με γνώμονα την προστασία της βιοποικιλότητας μπορεί να επέλθει μέσω της διάχυσης της περιβαλλοντικής ηθικής, με την έννοια της ηθικής απέναντι στο περιβάλλον, σε ατομικό επίπεδο.

Σε αυτή τη λύση καταλήγουν κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι θεωρητικοί της περιβαλλοντικής ηθικής, ότι δηλαδή θα πρέπει να επέλθει κάποιου είδους αναδιευθέτηση των αξιών που ρύθμιζαν ως τώρα τις συμπεριφορές μας, ή ακόμα και επεξεργασία νέων αξιών, προς αποτροπή της συνεχούς αύξησης των αντιοικολογικών πρακτικών. Πράγματι, εκτός κάποιων ελάχιστων εξαιρέσεων, οι άνθρωποι συνήθιζαν

να θεωρούν πως έχουν ηθικές υποχρεώσεις μόνο προς άλλους ανθρώπους, και μάλιστα της ίδιας φυλής. Σταδιακά, η ηθική κοινότητα διευρυνόταν συνεχώς, για να συμπεριλάβει ένα όλο και αυξανόμενο αριθμό ανθρωπίνων όντων, τείνοντας στη σημερινή εποχή να εντάξει το σύνολο του ανθρωπίνου γένους. Μια διεύρυνση της ηθικής κοινότητας στη συλλογική συνείδηση που θα περιλαμβάνει το σύνολο των φυσικών όντων και των αβιοτικών παραγόντων και το ρόλο τους για τη συνέχιση της ανθρώπινης επιβίωσης στον πλανήτη, ίσως αποτελεί την αποτελεσματικότερη λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων για το μέλλον.

Θα πρέπει, αρχικά, να επαναπροσδιοριστούν οι προτεραιότητες των ανθρώπων, με τρόπο ώστε να μην αποτελεί το κέρδος προτεραιότητα, αλλά η ποιότητα ζωής – ανθρώπινης και μη ανθρώπινης – με την πεποίθηση ότι όλα τα είδη του πλανήτη έχουν ίσα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων και των μελλοντικών γενεών. Αυτή η μη ανθρωποκεντρική αντίληψη αποτελεί τη λύση για την αποδέσμευση του ανθρώπου από τα οικονομικά του συμφέροντα, τα οποία τον οδηγούν στην υπερεκμετάλλευση και, κατά συνέπεια, στην καταστροφή της φύσης.

Ωστόσο, αν και η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος κατέστη σαφής στα κράτη από πολύ νωρίς, η έλλειψη σχετικών πρωτοβουλιών και πρακτικών οδήγησε σε καθυστέρηση της ουσιαστικής κατανόησης, από πλευράς των πολιτών, της σημασίας της, με αποτέλεσμα η σύγχρονη γενιά όχι μόνο να μη γνωρίζει πρακτικές προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά κυρίως να μην κατανοεί την αναγκαιότητα αυτών των πρακτικών. Για το λόγο αυτό, καθίσταται αναγκαία η περιβαλλοντική εκπαίδευση σε όλο το φάσμα της κοινωνίας.

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO κατά τη Διακυβερνητική Διάσκεψη της Τιφλίδας, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι η διαρκής διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες αρχικά αναγνωρίζουν αξίες, διασαφηνίζουν έννοιες και αναπτύσσουν ικανότητες και στάσεις που είναι απαραίτητες για την κατανόηση και την εκτίμηση της συσχέτισης ανθρώπου, πολιτισμού και βιοφυσικού περιβάλλοντος και στη συνέχεια ασκούνται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στη διαμόρφωση ενός κώδικα συμπεριφοράς γύρω από προβλήματα που αφορούν στην ποιότητα του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες αρχές της UNESCO, η περιβαλλοντική εκπαίδευση θα πρέπει: α) Να θεωρεί το περιβάλλον στο σύνολό του, φυσικό και ανθρωπογενές, β) Να συνιστά μια διαρκή δια βίου διαδικασία αρχίζοντας στην προσχολική ηλικία, γ) Να υιοθετεί διεπιστημονικές προσεγγίσεις επιτυγχάνοντας ολοκληρωμένη – συνολική αντίληψη του περιβάλλοντος, δ) Να απευθύνεται σε όλες τις

ηλικίες, επιδιώκοντας ιδιαίτερα την ευαισθητοποίηση των νεοτέρων, ε) Να δίνει έμφαση στην ενεργό συμμετοχή για την πρόληψη και την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων και στ) Να χρησιμοποιεί διάφορους εκπαιδευτικούς χώρους και μεγάλη ποικιλία μεθόδων. (UNESCO, 1978: 19-23)

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση εντάσσεται όλο και περισσότερο στα προγράμματα σπουδών και εξελίσσεται σταδιακά σε Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, καθιστώντας την αειφορία ως βασικό εκπαιδευτικό στόχο και θεωρώντας τη απαραίτητη για τον επαναπροσανατολισμό της ίδιας της εκπαίδευσης. Στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων προωθεί ένα πλήθος δραστηριοτήτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, κυρίως με τη μορφή εθελοντικών σχολικών προγραμμάτων με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών, αλλά και των ενηλίκων του άμεσου περιβάλλοντός τους σε θέματα που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης, λειτουργούν 18 Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε όλη τη χώρα¹ που προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα σε μαθητές, επιμορφωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς, παράγουν εκπαιδευτικό υλικό και αναπτύσσουν θεματικά δίκτυα, τοπικές και διεθνείς συνεργασίες. Τέλος, το Υπουργείο, στα πλαίσια του Προγράμματος Προστασίας Περιβάλλοντος και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, έχει υλοποιήσει το 'Πρόγραμμα Ανοιχτών Περιβαλλοντικών Τάξεων – Καλλιστώ', το οποίο πραγματοποιεί οργανωμένες τριήμερες έως πενθήμερες επισκέψεις μαθητών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε περιοχές ιδιαίτερου περιβαλλοντικού και οικολογικού ενδιαφέροντος. Ένα πλήθος εγκυκλίων, ΦΕΚ και Νόμων έχουν θεσπιστεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες για να καθορίζουν το νομοθετικό πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Πέρα από τις δράσεις του Υπουργείου, οι περισσότερες περιβαλλοντικές οργανώσεις έχουν θέσει ως στόχο τους την περιβαλλοντική εκπαίδευση των πολιτών, μαθητών και ενηλίκων. Η ευαισθητοποίηση πραγματοποιείται είτε μέσω ολοκληρωμένων περιβαλλοντικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων είτε μέσω των επισκέψεων των ενδιαφερομένων στις περιοχές που προάγει ο κάθε φορέας.

---

¹ Ακράτα Αχαΐας, Αργυρούπολη Αττικής, Αρναία Χαλκιδικής, Δραπετσώνα Πειραιά, Ελευθέριο-Κορδελιό Θεσσαλονίκης, Λιθακιά Ζακύνθου, Θέρμο Αιτωλοακαρνανίας, Καλαμάτα Μεσσηνίας, Καστοριά, Κλειτορία Αχαΐας, Κόνιτσα Ιωαννίνων, Μακρυνίτσα Μαγνησίας, Μουζάκι Καρδίτσας, Νάουσα Ημαθίας, Σουφλί Έβρου, Πορόια Σερρών, Σπέτσες, Στυλίδα - Υπάτη Φθιώτιδας

Τα οφέλη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι προφανή και αναμφισβήτητα. Ωστόσο, είκοσι χρόνια σχεδόν μετά την έναρξη των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, λιγότερο από το ένα πέμπτο των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ασχολείται ενεργά με θέματα περιβαλλοντικά. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η ίδρυση και ενίσχυση Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και η υποστήριξη θεματικών δικτύων από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, με στόχο την ευαισθητοποίηση και προσφορά γνώσεων προστασίας του περιβάλλοντος στους μαθητές, γνώσεις και ευαισθησία τις οποίες μεταφέρουν στην οικογένεια και κατ' επέκταση στην κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ**Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία**

- Ακό, Π. (1991) *Ιστορία της Οικολογίας*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Ανδρεαδάκης, Α. (2008) 'Οδηγία – Πλαίσιο 2000/60 για τη Διαχείριση Υδάτινων Πόρων', Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Γαλάνη, Κ. (2010) 'Θεσμικό Πλαίσιο Προστασίας της Βιοποικιλότητας', Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Γεωργόπουλος, Α. (2002) *Περιβαλλοντική Ηθική*, Αθήνα: Gutenberg.
- Gaston, K. and Spicer, J. (2002) *Βιοποικιλότητα, Μια εισαγωγή* (Επιμέλεια απόδοσης στα ελληνικά Χαρίτων Χιντήρογλου – Δημήτρης Βαφείδης), Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Καραγεωργάκης, Σ. (2006) 'Περιβαλλοντική Ηθική και Πολιτική Οικολογία, Οι υποχρεώσεις μιας οικολογικής κοινωνίας απέναντι στον μη ανθρώπινο κόσμο', Θεσσαλονίκη: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Καρανδεινός, Μ. (2007) *Ποσοτικές Οικολογικοί Μέθοδοι: Από τη θεωρία στην πράξη*, Ηράκλειο Κρήτης: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κόλλιας, Σ. (2010) 'Περιβαλλοντική Πολιτική και Κριτική Αξιολόγηση της Ισχύουσας Νομοθεσίας εστιάζοντας στο πρόβλημα του Ασώπου', Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Κουτούπα – Ρεγκάτου, Ε. (2005) *Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μαλιάχωβα, Ι. (2010) 'Βιοποικιλότητα, Αφθονία Φυτικών Ειδών: Ο ρόλος των Βιοκλιματικών Μεταβλητών', Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Μαρδίρης Θ. Α., Γρηγορίου Μ και Ευαγγέλου Α. (2008) 'Περιοχές με Ιδιαίτερη Βιοποικιλότητα – Χλωρίδα, Πανίδα', Εκπαιδευτικό Υλικό Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για το 'Πρόγραμμα Ανοικτών Περιβαλλοντικών Τάξεων – Καλλιστώ', Διαθέσιμο στο www.e-yliko.gr/htmls/perivallon/kallisto_files/_Biopoik.pdf
- Μίχας, Α. (2008) 'Το σύστημα των κυρώσεων στο δίκαιο του περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών', Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μπέλση, Μ. (2009) 'Λίμνη Κερκίνη: Προστασία περιβάλλοντος, επιπτώσεις και επιδράσεις στον ευρύτερο χώρο', Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας (1997) *Βιώσιμη Ανάπτυξη με την Περιβαλλοντική Αγωγή*, Μεσολόγγι: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας.

Πέτρου, Ν. (2010) *Ελλάδα: Η χώρα της Ποικιλότητας*, Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης.

Πρωτοπαπαδάκης, Ε. (2008) *Περιβαλλοντική Ηθική: ο Άρνε Νες και η Βαθιά Οικολογία*, Αθήνα: Σάκκουλας Αντ.

ΥΠΕΧΩΔΕ (2009) 'Εθνική στρατηγική για τη βιοποικιλότητα: Κείμενο προς διαβούλευση'. Διαθέσιμο στο

http://portal.tee.gr/portal/page/portal/SCIENTIFIC_WORK/files/diavouleusi_ethnikis_stratigikis_gia_vioaikilotita.pdf

Χατζημπίρος, Κ. (2001) *Οικολογία: Οικοσυστήματα και προστασία του περιβάλλοντος*, Γ' έκδοση, Αθήνα: Συμμετρία.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Cafaro, P. (2001) 'Thoreau, Leopold, and Carson: Toward an Environmental Virtue Ethics', *Environmental Ethics* **23** (1): 3-17.

Coufal, J. (1997) 'Biodiversity and Environmental Ethics: A Personal Reflection', *Journal of the American Water Resources Association* **33** (1): 13-19.

ECCAP Working Group 16 (2011) 'Ethics and Biodiversity', Regional Unit on Social and Human Sciences in Asia and the Pacific (RUSHSAP), Bangkok: UNESCO.

Everett, J. (2001) 'Environmental Ethics, Animal Welfarism, and the Problem of Predation: A Bambi Lover's Respect for Nature', *Ethics & the Environment* **6** (1): 42-67.

Leopold, A. (1948) 'The Land Ethic' In *A Sand Country Almanac and Sketches Here and There*, New York : Oxford University Press, 95-109.

Opschoor, J.B. (2010) 'Caring for future generations and biodiversity: Earth ethics and some implications for structuring the global public domain', *ex aequo* **21**: 53-75.

Plant, J. (1987) 'Searching for Common Ground: Ecofeminism and Bioregionalism', *The New Catalyst* **10**.

Primack, R. and Cafaro, P. (2007) 'Environmental Ethics' In *Levin, S. A. (ed.) Encyclopedia of Biodiversity*, Oxford: Elsevier, 1-11.

Roach, C. (2003) *Mother/Nature: Popular culture and environmental ethics*, Bloomington: Indiana University Press.

Traina, F. (1995) 'What is Bioregionalism?' In Traina, F. and Danley-Hill, S. (Editors) *Perspectives in Bioregional Education*, Troy (OH): North American Association for Environmental, 1-12.

UNESCO (1978) 'Intergovernmental Conference on Environmental Education. Final Report', Final Report, Tbilisi: USSR, 14-26 October 1977, Paris: UNESCO.

Van Den Bergh, J. (1996) *Ecological economics and Sustainable development: theory, methods and applications*, UK: Edward Elgar Publishing Limited.

Van Dyke, F. (1985) 'Beyond Sand County: A Biblical Perspective on Environmental Ethics', *JASA* 39: 40-48.

Ηλεκτρονικές πηγές

- www.unesco-hellas.gr
- www.ypeka.gr
- www.ornithologiki.gr
- www.politics.wwf.gr
- www.greenpeace.org/greece/PageFiles/97690/marine-reserves-report.pdf
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:259E:FULL:EL:PDF> : 73-76
- <http://www.animal-rights-library.com/texts-c/schweitzer01.pdf>
- <http://www.skepdic.gr>